

V á r a d

IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
KULTÚRA

2020

XIX. ÉVFOLYAM 8. (185.) SZÁM

SZERKESZTŐSÉG

Főszerkesztő: Szűcs László
Irodalom: Tasnádi-Sáhy Péter
Művészet: Ujvárossy László
Kultúra: Tóth Hajnal
Társadalom: Fried Noémi Lujza, Laza Erika
Kritika, esszé: Simon Judit
Főmunkatársak: Boka László,
Kőrössi P. József, Pomogáts Béla,
Tavaszi Hajnal, Varga Gábor

Olvasószerkesztő: Megyesi Antónia
Tördelőszerkesztő: Darabont Éva
Benkő J. Zoltán (1973–2019)
Szerkesztőségi titkár: Kemenes Henriette

ALAPÍTÓ SZERKESZTŐK:

Barabás Zoltán (1953–2015)
Dr. Indig Ottó (1936–2005)
Kinde Annamária (1956–2014)
Péter I. Zoltán (1949–2020)
Szilágyi Aladár (1943–2020)
Dénes László
Gittai István
Lipcsei Márta

SZERKESZTŐSÉG:

Nagyvárad, Patrioîlor u. 2.

LEVELEZÉSI CÍM:

Revista culturală Várad
410068 Oradea
Piața 1 Decembrie nr. 12

E-mail: varadlap@gmail.com

Internet: www.varad.ro

KIADJA

a Várad kulturális folyóirat
Felelős kiadó: Szűcs László

KÉSZÜLT

a csíkszeredai Alutus nyomdában
Felelős vezető: Hajdú Áron

A Várad előfizetési díja 1 hónapra 7 lej, 3 hónapra 18 lej, fél évre 30 lej, egy évre 50 lej. Előfizethető a szerkesztőségben készpénzzel, vagy postán pénzesutalvánnyal (mandat postal), az előfizető nevének és pontos lakcímének, valamint az Abonament Várad megjegyzésnek a feltüntetésével: Revista culturală Várad Oradea Piața 1 Decembrie nr. 12, CUI 18415639, Cod IBAN: RO81 TREZ 0762 1G33 5000 XXXX Trezoreria Oradea.

A borítókön és a Művészet rovatban Németh Orsolya művei láthatók.

Füblencs, 2020, vegyes technika

Meg nem rendelt kéziratokat, illusztrációkat nem őrünk meg és nem küldünk vissza.

ISSN 1583-0616

	3		32	Társadalom	58
Irodalom	SZÚCS LÁSZLÓ Folyóirat, szerepcsere?		GALDA GÁBOR ATTILA Misell a konyhában sámlin ül; farkasszem (<i>vers</i>)		FRIED NOÉMI LUJZA A bizonytalanság a turizmus legnagyobb ellensége – Beszélgetés dr. Bántó Norberttel, a Discover Bihar vezetőjével
	4		33		66
	FELLINGER KÁROLY Ha úgy vesszük; Postaláda; Szerelmesfilm; Másik hangomon; Megúszás (<i>vers</i>)		HUBAI GÁBOR Oktogon (<i>vers</i>)		ALFÖLDI IMRE Tejfoggal kőbe (27.) – Regényes önéletrajzi krónika apámról s magamról
	8		34		69
TÓTH ÁGNES Titokzatos dolgok (<i>próza</i>)		KULCSÁR EDMOND Közvetlen (<i>vers</i>)		Kultúra	
11		35		Kritika	
MOLNÁR ZSOLT Balaton-szeletek (<i>vers</i>)		RUMP TÍMEA Tescovina határa (<i>vers</i>)		74	
17		37		TÓTH HAJNAL Tragikomédiában élünk – Beszélgetés az alkotókkal a <i>Bányavirág</i> 50. nagyváradi előadása előtt	
PEPE CANALEJO (PILIZOTA SZANDRA) Spanglia – Regényrészlet (<i>próza</i>)		SZ. KÁRPÁTHY KATA Incidens (<i>próza</i>)		77	
20		39		TÓTH HAJNAL Mozis színház az Ipszilon rejtelméről – A Szigligeti Színház 2019–20-as évadának utolsó bemutatója	
ARADI VIVIEN Köszönet (<i>vers</i>)	Művészet	URAKY NOÉMI Feliratos hallgatás; Dokumentált csalódásaink (<i>vers</i>)		82	
21		40		Két vélemény Veres Erika <i>Duett a sárban</i> című kötetéről:	
SZTASKÓ RICHARD Van, amit nem lehet (<i>próza</i>)	Esszé	NÉMETH ORSOLYA Egy úrhajós naplója		HACSEK ZSÓFIA Fülledt, fülbe suttagó szóló BENESÓCZKY LÁSZLÓ Monológ a szárazulaton	
26		52		85	
SAITOS LAJOS Kertemből (<i>vers</i>)		BARTHA RÉKA Teátrum a poszt-Covid időkben: amikor a maszk (nem) színházi		TÓTH GÁBOR Dittersdorfról, egy nagyváradi koncertsorozat nyomán	
27		55			
COVACIU NORBERT Tetoválás; Hideg (<i>próza</i>)	Tandem	MAGYARI SÁRA, GÁBOS-FOARȚĂ ILDIKÓ Fordít, elárul vagy összeköt és megmutat? – Magyarai Sára rovata			
30					
CSATÓ ANITA Merülés; Gyászmunka (<i>vers</i>)					

A CÍMLAPON: *Lépdencs, 2020, vegyes technika*

A HÁTSÓ BORÍTÓN: *Hübrünty, 2020, akvarell*

A Várad folyóirat
működését a Bihar Megyei Tanács
biztosítja

Támogatónk
a Communitas
Alapítvány

SZÚCS LÁSZLÓ

Folyóirat, szerepcsere?

Néhány napja egyik laptársunk kérésére próbáltam összefoglalni, hogy mit gondolok a kulturális folyóiratok napjainkban betöltött szerepéről. A kérdésben nyilván benne van annak feltételezése, hogy változó szerepről beszélünk itt a huszonegyedik század egyötödét már magunk mögött tudva. (Műhelytitok: elsőre huszadikat írtam, s fel sem tűnt.) Nem célom, hogy itt most tömören felidézzem a *Szamos* folyóirat számára készült szöveget, legfeljebb abból kiindulva ötletelni, továbbgondolni.

Például azt, hogy bármerre nézünk, romlik az írott nyelv minősége sajtóban, közoktatásban, közösségi médiában, a minőségi írásbeliség mércéit, szigeteit a folyóiratok jelentetik. Azt nem mondom, hogy feltétlenül jelentik is, de a lehetőségek erre jobbra adottak. Egyáltalán a nyelv fejlődésének, változásainak is megfelelő terepei ezek a folyóiratok, feltéve, hogy publikálnak kortárs irodalmi szövegeket. Egy másik fontos funkció kifutópályát nyújtani a fiatal tehetségeknek, ami által a lap egész egyszerűen képes lehet önmaga jövőjét, történetének folytatását szavatolni. Új szerzőkhöz ugye nem árt új olvasókat is toborozni.

Az ábécé végi betűkkel: X, Y, Z stb. jelölt nemzedékek vonzásához nyilván a tartalmi és vizuális elvárásokon túl új kommunikációs és tartalomhordozó eszközök használata is fontos. Mindennek nem kell azt jelentenie, hogy lemondunk az írásbeliségről, még csak háttérbe sem szükséges szorulnia. Ahogy az ábécé előzőbb betűivel jelölt nemzedékek érdeklődéséről sem. Inkább párhuzamos jelenlétekre kellene berendezkedni. Kecske, káposzta, kompromisszum.

A folyóirat nyissa ki az ajtóit, ablakait, s értékteremtő, értékközvetítő funkciói mellett a rendelkezésére álló offline és online csatornákon legyen a minőségi anyanyelv-használat békés főhadiszállása.

FELLINGER KÁROLY

Ha úgy vesszük

Irodalom

János a földig alázta magát,
pedig csak a cipőfűzőjét
kellett bekötnie,
és most lelkiismeret-furdalással
rugaskodik az ég felé,
hogy elérje a saját feje búbját.
Egy ágy nyikorgását hallja,
pedig csak a mezőn
szeretkezett Julival.
A valóságra meg úgy vadászik,
mint macska az egérre.

Postaláda

Az örök szabadságvágy
összeköt bennünket,
akár a friss cement.
Tévedhetetlen az igazság,
legfeljebb téved, aki mondja.

Nem ebben a világban élsz.
Nem létező árnyékok lehetek
emiatt.
Kirabolod az üres szobát,
amikor névjegykártyákat csináltatsz
magadnak, majd
pénzfeladással döntöd el,
szétosszad-e őket.

FELLINGER KÁROLY (1963, Pozsony) költő, író, helytörténész. Polgári foglalkozása agronómus. Gyermekkorától Jókán (Szlovákia) él. Magyarul 21 kötete látott napvilágot (versek, gyermekversek, mesék, helytörténeti munkák Mátyusföldről és a Felső-Csallóközről). Versei könyv alakban angol, francia, spanyol, orosz, török, német, szlovák, szerb, román nyelven is megjelentek.

Szerelmesfilm

(Németh Ingridnek)

*Egyedül vagyok,
akár az ajándékbolt
megrakott polcain
a felálló ormányú
porcelánelefántok.*

*Mert nem mindegy, melyiket adja
kezembe az elárusítónő.*

*Nálad már mindegy lesz,
magányosan bámulhat rád
a két ronda, feneketlen
szemével.*

*Isten ellenpélda.
Letépi a négylevelű lóhere
egyik levelét,
csak nem tudja eldönteni, melyiket.*

Másik hangomon

(Szijj Ferencnek)

*Az Isten sem tud
megszabadítani
lelkiismeret-furdalásomtól.
A lélektől talán,
ha felemeli a fazék fedelét.*

*Kötelességtudatom
kötekedik velem,
megszállja testemet,
akár a szentlélek a számomra
felkínált lehetőséget.*

Nincs kegyelem.
Ártatlanságom
sorsom
pillanatragasztója.

Anyám törődése
borsómintás,
kifejtem tégláit,
hogy új házat építsek
kettőnknek.

A kivételes pillanatok
talicskával hordatják
magukat a tiltott fa körül,
változást remélve,
egyértelművé téve
a leveleket.

Beláttam az éjszakát.
A csillagok zavartak,
idegenek voltak,
feleslegesek.
Kinőtt játékaim.

A vers feláldozza magát
a tisztaság oltárán,
minden utánzat,
ami kimosható.

Az egyszerű dolgokat
nem lehet birtokolni,
csak kifordítani,
mint a talicskából.

Megúszás

János mindent sósan szeret,
orvosa szigorú tanácsára
diétázni is ugyanilyen
hevülettel hajlandó,
és belevetni magát a szeretetbe,
ha kifacsarja az alma levét,
a maradékot
régóta nem termő
almafájuk alá szórja,
hisz nem esik messze
az íróasztalától,
akár a ceruzája, amit persze nem
kemény fából faragott a neje,
kinek csöndje
olyan, mint a bogáncs,
a koldustetű,
mindenbe beleragad,
mindenhez köze van,
mindent meg akar oldani,
az időjárás-jelentés az egyetlen,
amit még meghall az
egész nap dumáló tévéből,
miközben a báránnyelől
kifőzi Jánosnak a finom levest,
ami az ereiben forr.

TÓTH ÁGNES

Titokzatos dolgok

Már sárgul a táj. A dombok és a folyó felől hűvös, fanyar illatot hoz a szél és versenyt úsznak a levegőben az ökörnyálak. A lustán nyújtózó város csendjébe bele-belekárognak a varjak, ami azt jelenti, valóban ős van. Rakoncátlan kis szélrohajok tépázzák a hatalmas park fáit, és összeborszolják hosszú hajamat. Színes leveleket táncoltatnak zörgetve az ösvény felett, aztán hirtelen minden elcsendesedik, mozdulatlaná, álomszerűvé válik. Mintha lebegve mennék. A földön megpillantok egy ragyogó fekete anyagból készült flitteres estélyi ruhát. Meghökkenően hat ezen a hétköznapi reggelen.

Óvatosan lehajlok és felemelem a ruhakölteményt. Ismerős parfümillet csap meg. Épp olyan, mint a Sparkling White Diamonds, amit a férjemtől kaptam karácsonyra. Én pedig csak dugdostam, szagolgattam és csak nagyon ritka alkalmakkor tettem pár cseppet a fülem mögé vagy a nyakamra. Utoljára egy szilveszteréjszakán használtam ezt a parfümöt. Kicsit zavarosan emlékszem vissza, de azt tudom, épp ez után az éjszaka után tűnt el a férjem. Zaklatottan bolyongok a régi utcákon, a régi házak között, kezemben az estélyi ruhával. Kérdezősködöm ismerőstől, ismerlentől és a férjem fényképét mutogatom nekik, míg egy fekete kalapos úr azt mondja, pár éve látta bemenni abba az ódon, magas bérházba, amely a város központi parkja mellett áll.

Végre egy követhető nyom! Egészen eufóriás állapotba kerülök. Tudom, miről beszél az ember. Nagyon is tudom.

Hamarosan már a márványlépcsőket mászom lihegve az öreg bérpalotában, ahol egykor 15 évig laktunk, és ahol szomorúan tapasztalom, hogy mostanra minden megkopott. A lift nem működik. A tetejét szemét borítja. A házmesteri lakás ajtaja be van deszkázva. Vajon mi lett a régi házmesterével? Jól emlékszem rá. Az ötven körüli nő az épület takarítása mellett a rigolyás beteg anyját is ápolta. Aztán, amikor az öregasszonyt elvitte a halottaskocsi, a házmesterné felvette a piros selyemruháját, kifestette magát, és elment táncolni a Lord's mulatóba.

A lépcsőház ólomberakásos ablaküvegei kitortek. Hirtelen fázni kezdek. Most veszem észre, hogy abban a vékony estélyi ruhában vagyok, amit a parkban találtam. Még rajta van a finom illat. A lépcsőház mennyezetéről fátyolként csüngnek alá a pókhálók és remegnek a huzattól.

TÓTH ÁGNES (1946, Nagyváradi újságíró, prózaíró, költő. 1990-től a Bihari Napló riportere, szerkesztője. 1994-től 2002-ig a Duna Televízió váradi tudósítója. Több gyermekvers- és prózakötete jelent meg, Csupabohócok című bohózatát 1995-ben mutatta be a váradi bábszínház. Legújabb kötete: A halál katlanában (Holnap Kulturális Egyesület, 2016).

A függőfolyosókról a kilátás a barátságtalan belső udvarra nyílik, amely aknaszerű, sötét, és félelmetesen mély. Az évtizedek során sokan követtek el itt öngyilkosságot, a mélybe vetve magukat.

Nézem a két épületszárnyat összekötő teraszt, ahonnan rá lehet látni a város déli részére. Régen itt napoztunk, kártyáztunk és esténként innen bámultuk a távoli, hunyorgó fényeket. A negyedik emeleti folyosón megtorpanok. A mennyezeten hatalmas lyuk tátong, ahonnan vasbeton és nád kandikál ki, azzal fenyegetve, hogy menten a fejemre szakad.

– Istenem – gondolom –, milyen szép volt régen ez a hely, pedig már akkor is öreg volt az épület. Sok barátunk járt hozzánk szombat esténként. Verseket olvastak fel, zenéltek, énekeltek és a festményeiket mutatták be. Most meg csak a múlt és az enyészet jár ide kísérteni.

Nicsak! Egykori lakásunk régi bejárata helyén most új, divatos ajtó terpszkedik, cifra rézkilinc díszeleg rajta. Hirtelen erős szívdobogásom lesz, gyengeség fog el. Leülök a küszöbre pár percre.

Nahát, a kilinc enged és én belépek a lakásba. Csodálkozva látom, hogy a két szobánkat valakik összevonták és nagy teremmé alakították át. Halk zene szól. A régi csillárokból gyertyák világítanak sejtelmesen, különös félhomályba burkolva az estélyi ruhás férfiakat és nőket. Mind elegáns fekete ruhában vannak, kristálypohárral a kezükben. Néhányan felém fordulnak, de álarc van rajtuk. Mintha egy velencei karneválba csöppentem volna!

Hatalmas tükör csillog a jobb oldali falon. Látom benne a termet, a keringőző párokat, aztán megpillantom magamat is, tetőtől talpig. Karcsú vagyok, magas, és nagyon fiatal. A talált fekete estélyi ruha simul rám. Ezüst és arany flitterek csillognak rajta. Szőke hajam kontyba tűzve ragyog. Épp elámulok a saját szépségemen, amikor hozzám lép egy lakáj, megfogja a könyökömet és szól, hogy most átvezet egy másik terembe, mert valaki találkozni akar velem.

– Milyen jól néz ki Ági! – jegyzik meg többen a hátam mögött.

Aztán fél füllel azt is hallom suttogni, hogy a férjem akar találkozni velem. Ennek nagyon megörülök. Végre megtaláltam! Arra gondolok, hogy ha meglátja, megint milyen szép és fiatal vagyok, nem fog többé magamra hagyni. Az egykori hálószobánk ajtaját nyitják ki előttem, és én félénken lépek be a félsötét helyiségbe. A lakáj diszkréten becsukja az ajtót és magamra hagy. A szívem hevesen ver. Alig kapok levegőt. Megrogyan a térdem. Le akarok ülni, de nincs sehol egy szék sem. Sőt, semmilyen bútort nem látok. Teljesen üres a szoba, s megtölti a Sparkling White Diamonds parfüm illata, pedig csak pár cseppet tettem belőle a nyakamra. Ha megérzi a férjem, biztos azonnal előjön, hiszen tőle kaptam ajándékba... Telnek a percek, de nem jön elő senki, mégis mintha árnyak mozognának mindennütt. Meg-megreccsen a padló és sóhajokat hallok. Hideg fut végig a hátamon, félek.

A súlyos sárga selyemfüggönyt meglebbenti a szél. Ijedten kapaszkodom bele és nagyon rossz érzésem támad.

Mit keresek én itt? Mi ez a színházi előadáshoz hasonlító jelenet? Ki írta ezt a furcsa forgatókönyvet? Micsoda szellemtanya ez?

El innen, de rögtön. Várnak rám a gyerekeim. Elhúzó a függönyt, lenézek az alattam elterülő parkra, aztán kilépek a nyitott ablakon.

A lábammal kitapogatom az ismerős tűzlépcsőt és gyors iramban mászni kezdek lefelé. Hűvös szél fúj. A Hold éppen eltűnik a palota kupolája mögött. A harmadik és a második emeleten néhány ablakból világosság szűrődik ki. Tehát még laknak páran az épületben. Lejjebb már sötétebb van, alig látom, hova teszem a talpamat, mert hézagosa a lépcsőfokok, és érzem, hogy el is fogynak. A két karom fáj, egyre erőtlenebbé válik. Egy idő után már nem bírom tartani magam és csúszni kezdek. Ágaknak ütközöm, eltörnek alattam, és én zuhanni kezdek a mélybe.

Épp jön fel a Nap. A város ébredszik. Beindul a reggeli forgalom.

MOLNÁR ZSOLT

Balaton-szeletek

1. Balatonszéplak-alsó

A tó

Végigszáguldozott rajtam,
– vagy osont volna csupán? –
Félénk-dacosan hagytam,
s rám lúdbőrözött a délután.
Átlátszó voltam, biztos,
másutt kószáltam éppen,
bár a fagykorbács kínozott
túlvilági hóésésben.
Menekültem előle.
(Mi mást tudtam volna tenni?)
Fenékig nem merült le,
és az iszap se ment ki.
Pedig kéreglemezek csókja,
ami (mert telik az idő)
belelágylt évmilliókba,
s nem izgat, ha a hínár benő.
Észre se vettem, ahogy tépte,
lógtak rajtam hullámcafatok.
S majd' háromszázezerrel beérve,
dzset-szki-jével a napfény
lazán keresztülrobogott.

MOLNÁR ZSOLT (1983)
költő, Nagyváradon született, jelenleg is ott él. Születése óta mozgássérült. Tanulmányait magánúton végezte. 2004 óta ír verseket, először tollba mondva, 2011 óta orrával gépelve. Rendszeresen publikál mind az online, mind a nyomtatott sajtóban, rendszeres résztvevője az Élő Várad Mozgalom projektjeinek. Kötetei: Ver-seim (2005), Kapaszzkodom (2009), De te itt maradsz (2011), Kódolt remény (2016, Holnap Kulturális Egyesület).

A part

Visszatart, de bele is lökne.
Hiányzik a kételtűség.
A vágy sokszor kiköt előttem,
itt ez nem lehet menedék.
Ki fog majd egyszer borulni a sánc,
ahol bután magam védem.
Így kielégít ez a vízrománc,
hogy csak távszeret s én őt, érzem.
De most még hagyjon egy kicsit,

T betűt mutatok fel számára.
Mások fázásukat hozzá viszik,
irhám bújtatom tréningnadrágba.
Elhagyták Bábelt, üres lett a torony,
nyelvszivárvány alatt ülve
még hallgatásomat is mondom.
Pajzánan ferdít szemem tükre,
bár nem kéne összetéveszteni,
de talán ott repül fönt messze,
(mert édenből jöttét nem leplezi)
bűvös madárként szabadon
a ledér nő felső dressze.

2. Balatonszárszó

József Attila emlékére

A vasútállomás

Ahogy csikordul a tekintetem,
a halálad is belefájdul.
Szikra gyullad a lélegzetem,
csillagod láza mindent elárul.
Mert az időre szélütést mértél,
bajszod alól kicsorog a nyála.
A mama öle neked a végcél,
de még hullsz egy másik világba.
És a szemem sarkából látom,
miközben érkezek félig-hozzád,
bíbelődsz egy kicsit a parázson,
mikor oltsd ki, hogy el ne lopják!?
És csak érkezem, csak érkezem,
megfosztalak a távolságtól.
A világok itt és most mérlegen,
utolérhetnélek akárhol.
De hagylak a Tejúton sétálni,
bár magányod letérítene.
Üvöltöm, örökléted bírd már ki,
mert itt a sajátom,
ne küzdjek én is ellene.

Az emlékház

*Ezek súlytalan abroncsfalak.
Csak egy láthatatlan kráter
mélyén veszhetnek el így tájak,
amik még te vagy, hiába vált el
a tested innen, elmondják
némán artikulálva a dolgok,
milyen bánatos boldogság
sebzett létre, hogy kitapintható most
az emlék, amire rá van írva:
REND, bár másoknak káosz, nem több.
Illatod az ágy vissza nem sírja,
kiszivárgott belőle, és elönt
az üresség, mit betömnek képek:
felnőttes gyermek babrálja állát,
sompolyogva sugárzó sejtésed
csillagod DNS-ében valamit lát.
S lányok, nők oly nehezen fogadtak
be teljesség-titkukba, hogy fürkéssz.
Nézel előre, (vagy hátra csak)
és a világ mellett körben,
mert Rátaláltál, fölöslegesen el már nem mész.*

3. Tihany

A visszhang

Tihany királylányhoz

*Kitépnék belőle pár foszlányt.
Válik másutt lévőkkoncává, vigyék.
Nem valóak semmire a mondák,
ha az érintés vágya kísért
mindig, s a tárgyak sem eresztenek.
Vakítva magába köt az anyag,
ami nincs, csak feltételeznek
okos buták. Velük szemben hanyag
vagyok. Hallom is, mit nem látok,
és nem furcsa ez a keveredés.*

5. Siófok

A víztorony

Fölemelő érzés a büszkeség
s az alázat, nem tiprok el senkit.
Szinte magába old a kékség,
ahogy a táj messzeséget terít
az ellazuló pupillámra.
A fény átlézerezi a létet.
A madárnak hiába van szárnya,
talán fele csak a kevésnek,
mit a szabadságnak adni tud,
bár neki áldozza repülését.
Nézésem a térkapun túljut,
de visszarántom, lehet, ez már vétség.
Itt a mindenségben, mely körkörös,
a pillanatokat elszabadítom.
Nem kell nyúljak borhoz, sem sörhöz,
a valóságot én boldogítom.
Alulméretezett Liliput
nyüzög a vízszintes mélységben.
Mégis az értelmemig eljut,
hogy – mert ismét közjük leszállok –
nem szabad az embereket lenézem.

A kalózhajón

Könyörületes próbálok lenni,
de talán én vagyok a fogoly ma.
Így az öröm majd megengedi,
hogy e csodás életért bomoljak.
A közeg legyen víz vagy levegő,
általa egyforma gyorsan terjed,
és ez semmiképpen sem meglepő,
hisz érzem, mindenséggé átvedlek.
És igényt olyan kincsekre tartok
is, (s mivel tudom, megkapom azokat)
melyektől nem lehetek konok,
hiszen még sok szépet tartogat
az élet, adagolva az éveket.

*Nem leszünk egymás zsákmányai.
Csupán azzal nehogy vétkezzek,
hogy cinkosa leszek magam is
sokaknak, akik hajkurásszák
a boldogságot, s hagyják elrabolni.
(Mert szívkamrájuk üresen áll már)
De még nem késő: legyünk
az Elveszett-tenger jó kalózái!*

PEPE CANALEJO (PILIZOTA SZANDRA)

Spanglia – Regényrészlet

I. Angelo

Kibontott hajjal, szürke sportnadrágban dögöttem a szobámban a délutáni próba előtt. Camarón nézett le rám a nagy fekete-fehér poszterről. Megtapsolta beszélőkémet, amivel az amszterdami forró vonalat izzítottam:

– Nem a hotelben lakom, hanem a zenekarnál a sorházban. Stallone is imádja. Ők is a cicust.

Tonjo kételyei előcsalogatták a kandúrt. Stallone fölszökkent mellém és intelligensen belekurrogott a kagylóba.

– A macsek nem hazudik!... Kiket bolondítok? A kis meszticet. Ő tartja a kapcsolatot a firkászokkal helyettem... Pope a zenekar Casanovája. Rendszeresen idecsődíti a hódításait. A magánéletünket inkább védeni kéne, mint kitergetni. Ezen változtatok. A dobosunknak van egy barátnője. Az agyamra megy. Igazi hülye picna.

Az először emlegetett hölgyemény éppen akkor csoszogott be. A kezébe nyomtam a távrecsegőt.

– Mit csináljak vele? – kérdezte.

– Az öcsém kíváncsi rád. Beszél angolul.

A kék hajú „tündérke” mosolyogva válaszolgatott Tonjónak. A cicus az ágy alá bújt. Te toppantál be, Lalú. Hullámos hajadból kiugrott a hajcsat és a dauer. Kék szemeid vérben forogtak:

– A köcsög dögöcskéd beleszart mind a két cipőmbel!

Marianne alig bírta elfojtani a nevetést. Én meglepődést színleltem:

– Ó, Stallone nagyon szeret téged! Talán nekem is ezt kéne tennem?

Dühösen voltál a leggyönyörűbb *pajo*¹ csaj, Lalú. Kívántalak, de valami arra kényszerített, hogy mindig felbosszantsalak.

*

A dohánymorzsálék fűszeresen illatozott. Sunyi vigyomat Pope és Daniel hervadó képébe nyomtam. A két cimborám egy-egy spangli mulatságos társaságában lustálkodott.

– Csapatépítés, *men pandibós*² – tökfesztem le őket anyanyelvemen.

Pope valami picsát emlegetett. Az jó dolog: legyen kerek, rezgős és feszes. No meg a tied, Lalú. A basszusgitáros ölébe penderültél. Rá akartál

PILIZOTA SZANDRA 1976-ban született Dunaújvárosban, jelenleg is ott él, vagontakarítóként dolgozik. 2012-ben saját néven megjelent Szaké c. haikukötete után Murron Skeats álnéven publikált európai történelem ihlette regényeket, több másik álnéven folyóiratokban közöl verset és prózát egyaránt.

1. pajo – nem cigány

2. men pandibós – tökfesztem, calo castellano

gyűjtani. Elejtetted a cigit. Én úgy tettem, mintha véletlenül tapostam volna el.

– Füles azt mondta, építsem a csapatot. Felfelé. Sporttal. A capoeirára gondoltam.

– A foci az oké, de azt felejtsd el, hogy lerúgod a fejemet a *rodában*.³ Szerinted Fülesnek az a célja, hogy kórházba juttasson minket?

– Pope...

– Miért mászol bele még a szabadidőnkbe is?

– Mert a parancsot nem lehet megbaszni. A csajok a jókötésű csávókra buknek. A megjelenések is marketing. Pakoljatok össze! – tapsoltam.

Végszóra Marianne is kísértált a szobájából. A dirigálásom holtan csúszott le farmernadrágján és fennakadt a táska oldalán lógó bokszkesztyűkön.

– Csapatépítés, fiúk! – utánozott. – Füles mondta...

– Öklözés? – hökkentem meg.

– Inkább. Én voltam otthon a *barrio*⁴ legjobb bunyósa! Kiütlek! Úgy fogsz keringeni a Föld körül, mint a műhold!

– Ha a Devlácska is úgy akarja – fogadtam el a kihívást Danieltől.

– Itt hagytok egyedül? – kérdezted, Lalú: a lábszáraid harangozva rugdalták Pope bokáját.

– Gyere!

Míg a csajok a homokzsákokat püfölték, a fiúkkal játszottunk pár meccset. Daniel nyert pontozással. Utána ki-ki kerített egy lányt. Én téged, Lalú. Pope a félvér edzőnőt. Daniel Marianne-t.

Lalú, fergeteges voltál! Csámpásan pofozgattad a párnát! Nyavalyogtál, hogy szúr az oldalad! Válogatott sértéseket duruzsoltam neked! Elvörösödtél, mint a Marina nagymama rózsái! Ki akartál nyírni! Jót mulattam. A rekeszizmaim *búleriát*⁵ jártak.

*

Marianne a *berimbaun*⁶ játszott. Pontosan, mint a svájci óra. Mi sportolók a rodában gyúrtuk le a gravitációt. Egy Fritzy Desmoulans nevű holland sráccal kerültem párba. A legméltóbb ellenfelünk a te rontó tekinteted volt, Lalú. A padon ücsörögve figyeltél minket. A műszempilláiddal próbáltál elgáncsolni.

A lábszáram meglódult a kipörgős rúgáshoz. Nekicsapódott Fritzy alkarjának. A reccsenés lehetett a karambol hangja és az esésemé is. Feltápázkodtam, de nem mertem szembesülni a „művemmel”. Inkább veled, *bruja*.⁷

– Balesetek előfordulnak – nyugtatott meg a *mestre*,⁸ aztán Fritzyhez fordult, aki szőke hajzuhataga mögül káromkodott. Dagadó alkarját muto-

3. roda – kör

4. barrio – városnegyed, spanyolul

5. búlería – a flamenco egyik fajtája, áthallás: burlar-tréfálkozni spanyolul

6. berimbau – capoeirás húros hangszer

7. bruja – boszorkány, varázslónő

8. mestre – mester

gatta mestre Verdillasnak és nem túlságosan hízelgő jelzőkkel illetett engem.

– Egy barom vagyok – makogtam, de ő rám sem bagózott.

– Így van! – billegtél mögém a csontos könyököddel átszúrva a májamat.

– Hogy evett volna meg otthon a rák, csajé! – sziszegtem neked.

Karon fogtad a „hadirokkantat” és faképnél hagytál:

– Gyere, szépfiú! Bemegyünk a kórházba a putriszökevény csotrogányával!

Szívből sajnáltam Fritzyt. Egy törött kar, egy hárpia – te –, egy lerobbant Opel a parkolóban. Mi kell még egy pocsék naphoz?

ARADI VIVIEN

Köszönet

*Megbotlik a rácsos, zöld kerítés mellett.
Ma is ugyanabba a gödörbe
nyomta el a csikket.
A házba beérve köszön,
de ma sem.
Hat éve a tv előtt ülve
felesége mosta fel kiömlött sörét,
megcsókolta utoljára és
rácsos, zöld kerítés mentén
sétált ki magából harmincévnyi házasságot.
Azóta hangosan köszön, ha belép,
el sohasem.
Nincs sör a hűtőben.
Az ablakkal szemben ül,
két főre terített a nő,
most port eszik belőle a fény.
Félrenyeli, iszik rá, csuklik.
Lemerült a falióra,
nem imádkozik és rádióra kel.
Térképekkel teli a fotel,
földrajzot tanított, mielőtt
szerelő lett a szomszédban.
„Megjavítottam.”
– a házba beérve köszön,
de ma sem.*

**ARADI VIVIEN 2001-ben
született Mátészalkán.
Verseit a Vörös Postako-
csi (2017), a Napút (2018),
az Irodalmi Rádió (2019)
és a Szkholiday folyóirat
(2020) közölte.**

SZTASKÓ RICHARD

Van, amit nem lehet

Adagio molto – Allegro con brio

Nem kell nagy dologra gondolni. Leül az asztalomhoz, belekortyol az italába, és pontosan tudjuk, a titok, amit elárulni készül, egyikünkre se tartozik, mégis úgy tapad hozzánk, mint egy levakarhatatlan árnyék. A helyzetünk korántsem idilli, hagyom, hogy minden csak történjen, nincs a szívemben harag, az csupán egy szikkadt sóbarlang, semmi több.

Ő: Hol is tartottunk?

ÉN: Azt hiszem, ott, hogy...

Ő: Megvan, emlékszem!

ÉN: Igen?

Ő: Igen, igen, ott hagytuk abba, hogy múltkor anyám kitalálta, nem kelle-
ne olyanokkal foglalkoznom, mint...

ÉN: Amilyen én vagyok?

Ő: Igen, azt hiszem, rád gondolt.

ÉN: Kedves asszony.

Ő: Tudod, hogy félt, és emiatt örökösen...

ÉN: Igen, örökösen. Nem kell bemutatnod.

Ő: Na látod, erről beszélek. Pontosán így működik, és azt hiszem, ezért
még nem kell kárhoztatnunk.

ÉN: Eszem ágában sincs. Tök jó, hogy aggódik.

Ő: Csak?

ÉN: Nincsen csak. Jó fej, bár amikor ekézni kezd, azzal azért már finoman
szólva is vannak gondjaim.

Ő: Ekézni, téged?

ÉN: Engem hát. Rájön a, már bocsánat, a bolondóra, aztán jobb dolga híján
rajtam köszörüli a nyelvét.

Ő: Szerintem ez pontosan annak az esete, amikor nem rajtad, hanem veled
nevetnek.

ÉN: Valóban?

Ő: Igen.

ÉN: Az eredmény egy és ugyanaz: hangzavar.

Ő: Mikor lettél te ennyire mimóza?

ÉN: Parancsolsz?

Ő: Az anyámról van szó. Szeret téged, csak a maga módján.

SZTASKÓ RICHARD (1987, Budapest) magyar–kommunikáció szakos tanárként végzett az Eszterházy Károly Főiskolán, drámatanárként a Károli Gáspár Egyetemen. Jelenleg egy budapesti gimnáziumban tanít. Prózái az alábbi folyóiratokban jelentek meg/kerültek elfogadásra: Magyar Múzsza, Helikon, Új Forrás, Irodalmi Jelen, Műút.

ÉN: Hál' Istennek, már kezdtem az ellenkezőjét gondolni.

Ő:

ÉN:

Adagio cantabile

ÉN: Végül is az a legfontosabb, hogy a kettőnk dolgát ez ne mérgesítse el.

Ő: Miért kellene, hogy elmérgesítse?

ÉN: Hát ez az...

Ő: Nem, én ezt komolyan kérdeztem. Remélem, nem gondolod, hogy...

ÉN: Félreértettél.

Ő: Látod, ez gyakran megesik.

ÉN: Szép!

Ő: Tessék?

ÉN: Szépen vagyunk. Szóval azt akartam az előbb mondani, de tudod, mit, hagyjuk!

Ő: Csak nem megsértődtél?

ÉN:

Ő: Ha már belekezdted, leszel olyan szíves, és...

ÉN: Jól van, nyugodj meg, főleges főlhúznod magad!

Ő: Nyugodt vagyok, abszolút.

ÉN: Igen, a Két Lábon Járó Nyugalom Végtelenül Türelmes Mintaszobra.

Ő: Nem kell gúnyolódni!

ÉN: Ez nem gúnyolódás. Ilyen vagyok.

Ő: Szomorú.

És ez az egész olyan, mintha egy egyenletes sebességű ringlispílen ülnénk, amiről nincs leszállás, ta-ram-tam-tam, ta-ram-tam-tam, ahhoz pedig elég lassú, hogy elszédüljünk ebben a forgásban.

Ő: És akkor mi a terv?

ÉN: Hogyhogy mi?

Ő: Hát hogyan tovább. Az itt a kérdés.

ÉN: Passz. Nem tudom. Azt hittem...

Ő: Azt?

ÉN: Volt egy halovány elképzelésem arról, hogy te majd.

Ő: Igen, megint ugyanaz a nóta. Hogy majd én helyetted is kitalálom, mi legyen kettőnkkel, mert neked erre nincsen – hogy is mondtad múltkor? Kedved?

ÉN: Kapacitásom.

Ő: Ez az. Kapacitásod. Remek. Hogy neked erre nincsen. Csak tudnám, mikor lettél ilyen fennkölt!

ÉN: Jó kérdés...

Ő: Azt mondd?

ÉN: Ne haragudj, nem így értettem.

Ő: Persze, persze, te sohase úgy...

ÉN tényleg sohase úgy, csak valahogyan mindig aszerint alakul, ahogyan nem kellene alakulnia. Ez valami – ősbűnnel együtt – öröklött járom, amit vállból-nyakból kell tartanom, csak rettenetesen nyom, ahogyan elle-ne feszítek, és bizony a szálfka se kímél, fölsért. Talán ezért olyan bizonytalan minden mozdulat. Muszáj, hogy csillapodjék a bensőmben tanyázó hullámok keltette rezgés. Azt hiszem, így a legpontosabb. Ez a múlt.

Scherzo. Allegro assai

Csomó csinos csaj csak kapkodom a fejem azt se tudom hirtelenjében hova néztek de aztán tarkón pöccint a fölismerés a bőség zavarában nem veszíthetem el a fejemet egyvalaki van, akivel muszáj muszáj, de tudom, hogy a nyomába sem érhetek, az a fellengzős mosoly az arcán nem póz, hanem veleszületett önkény –

A táncter közepén szúrom ki, egy fölöttem járó jampival kavar, hogy lesz ebből valami, még magam sem tudom, az biztos, hogy bátorságot kellene csepegtetni a szívembe vagy hova, de a kezembe' szorongatott ital is már fölmelegedett, poshadt pocsolják íze kavar a számban, kortyot nyelek korty után, s csak nézem-nézem, ahogy azzal a jampival a táncter közepén, mögöttük meg a hevenyészett deszkalap-színpadon recsegve szól a *Hajolj bele*, hát nem mondom, behajolnék és egész este dúdolnám azt, hogy la bamba –

Nincs mese odalépek talán hallani fogjuk egymást ebben az eszeveszett hangzavarban –

ÉN: Szia!

Ő: Á, szia!

ÉN: Hogy vagy? Mi újság?

Ő: Sokat.

ÉN: Tessék?

Ő: Ittam. Sokat ittam.

ÉN: Akkor gondolom, ne hívjalak meg...

Ő: Egy szóval se mondtam...

ÉN: Mit iszol?

Ő: Te?

ÉN: Fröccsnek indult, de van benne fehér rum.

Ő: Fúj!

ÉN: Nem olyan szörnyű...

Ő: Hát jó!

ÉN: Szóval? Mit hozhatok?

Valahonnan, nem tudom, honnan, a semmiből, fölbukkan a jampi, azt hittem, rég lelépett, átkarolja és már viszi is, pont úgy, mint abban a Balassi-versben, amikor *nagy sebesen egy keselő csalárdképpen* elragadja az egyik hattyút, hát maradok, én és a hűgymeleg italom, néhány percig még botladozom a hangzavarban, aztán hazaballagok, én már nem is értem, az esőnek miért kell folyton rám hullnia.

Adagio – Allegro molto e vivace

Ő: Túl nagy kérdés?

ÉN: Mire gondolsz?

Ő: Tudod te!

ÉN: Kellene?

Ő: Ne játszd nekem a hülyét, nem áll jól!

ÉN: Pedig múltkor valami ilyesmit mondtál.

Ő: Hogy?

ÉN: Hogy az idiótaságom párját ritkítja.

Ő: Így mondtam volna?

ÉN: Nem egészen. Idézni pontosan szépen, szóval, „az idiótaságodnak nincsen párja”.

Ő: Ennyi?

ÉN: „Komolyan mondom, nem tudom, hogy vagy képes ennyi hülyeséget összehordani. Mintha ez lenne a világ legtermészetesebb dolga.”

Ő: Sajnálom.

ÉN: Ugyan már! Megszoktam.

Ami persze nem igaz. Mert van, amit nem lehet megszokni. De ha jobban belegondolok, ő is tudna számtalan szépet és jót idézni tőlem, igaz, velem ellentétben, neki van tartása, nem olyan fölpuhult gerincű, mint én, s ez a különbözőség az oka annak, hogy...

Ő: Mit is mondtál pontosan, mikor kell indulnunk?

ÉN: Ráérünk még. Szerencsére ebben is jók vagyunk.

Ő: Mármint?

ÉN: A ráérésben. Az mindig is jól ment nekünk...

Ő: Szomorú.

ÉN: Hogy?

Ő: Hogy ilyen vagy. Azt hittem, mellettem legalább megváltozol.

ÉN: Lehetetlent te se kívánhatsz.

Ő: Az ember azért reménykedik.

ÉN: Na igen, csak minek.

Ő: Tessék? Mindegy is. Én vagyok a naiv, hogy azt hittem, mellettem azért...

ÉN: Melletted azért mi? Olyan leszek, amilyennek szeretnél, nem pedig, amilyen valójában vagyok?

Ő: Az a baj...

ÉN: Nem, az a baj, hogy a saját ízlésedhez akarsz formálni, az pedig nem mindig...

Ő: Fér bele az értékrendedbe, tudom. Hogy nem kényelmes neked. Mintha olyan tökéletes lennél, én pedig éljem meg kegyként, hogy velem vagy. Nélküled biztosan elsorvadnék.

ÉN: Ilyet sose mondtam!

Ő: Elég, ha gondolod. Csodálom, hogy egyáltalán szóba állsz velem.

ÉN: Normális vagy? Ne beszélj már ilyen faszságokat!

Ő: Tessék. És még én beszélek faszságokat. Észre se veszed, mennyire megalázó tud lenni a viselkedésed.

ÉN: Ha az imént megbántottalak, fogadd el, kérlek, mélységesen mély bocsánatkérésemet!

Ő:

ÉN:

Ő:

ÉN: Na, ne csináld már. Ne haragudj, légy szíves, tudom, milyen ostoba vagyok, nem kell erre folyton fölhívnod a figyelmemet!

Ő: Az a nagy szerencséd, hogy szeretlek.

ÉN: Igen, ezt pontosan tudom. Nélküled már a híd alatt lennék kannás borral a kezemben.

Ő: Nem kell gúnyo...

ÉN: Tudom, tudom. Én is szeretlek.

SAITOS LAJOS

Kertemből

Csanádi Imre emlékének

()

*Megszállták kertemet fekete rongyok
Fölitták gyöngyidőm varjómód
Ember volt mindegyik.*

*

(Napszakok)

*Vatta bújt a fülekbe délelőtt,
s délben hiába szóltak a harangok –
délután már mindenki a magáét fújta.*

*

(Háromsoros)

*Hull, hull – a vakolatidő;
nincsen házamnak belseje.
Vérem alvad egy tojáshéjban.*

*

(Háromsoros II.)

*Árnyékom beomló bányá.
Virrasztom a Napot – hiába.
Kések közt eszem kenyerem.*

SAITOS LAJOS (1947, Soponya) felsőfokú energetikusi oklevelet szerzett, elvégezte a MÚOSZ újságíró stúdióját. A Fejér Megyei Hírlap munkatársaként ment nyugdíjba. Jelenleg a Vörösmarty Társaság Vár c. folyóiratának olvasószerkesztője. Elismerései: Lánzos Kornél – Szekfű Gyula Ösztöndíj (1993, 2005, 2012, 2017), Napút Nívódíj (2012). Tizenegyedik kötete: Túl a fényeken (2017).

COVACIU NORBERT

Tetoválás

Kortárs hangon

Látszólag minden ok nélkül kezdett sírni. Karácsony másodnapja volt. Egyikőnk sem vágyott arra, hogy körbejárjuk a rokonokat, és ott úgy tegyünk, mintha minden rendben lenne, ezért otthon maradtunk az ünnepek alatt. A nappalinkban reggelizés közben hangosan szólt a tévé, igyekezett elnyomni a csendet, amely már nyár közepe óta beköltözött az otthonunkba. Egy mese kezdődött el, nem figyeltem oda a címére, de felkeltette az érdeklődésem. A gólyák babákat szállítanak, de akad közöttük egy, aki később a vezetőjük lesz, és aki átszervezi a vállalkozást: a gyerek-szállítás helyett a gólyák csomagokat fognak szállítanak. Az emberek immár nem gyerekeket, hanem mobiltelefonokat, laptopokat, kis háziállatokat rendelnek a gólyáktól. Akad azonban egy gólya, aki... De most ez teljesen mindegy, mindenki tudja, mi történik a mesében. A mese végén kezdett Bea sírni. Nem ölelt át, nem fogta meg a nyakam, nem borult a vállamra, egyszerűen csak sírásba fulladt a hangja, miközben azt próbálta mondani, hogy a mi levelünk is elveszett félúton, vagy a gólyánk tévedt el valahol. Nem öleltem át, nem próbáltam vigasztalni, elegendő volt már az ilyesmiből, egyszerűen csak felálltam és otthagytam. Egy óra is eltelt már, mikor bejött hozzám a szobába. Odakucorodott mellém az ágyra, elém tolta a telefonját, és azt mondta, hogy tetoválást akar. Tudtam, ez a téma időről időre felvetődik nála, de akkor, abban a pillanatban azt éreztem, hogy ezt a tetoválást valóban meg fogja csináltatni. A telefon képernyőjén egy angyalkát láttam, aki alszik egy kerek szívre támaszkodva, a háttérben egy gólya, mintha a csőrében tartaná az egészset. Elkezdte magyarázni, hogy a szívbe bele szeretné íratni az idei évszámot és a Kincső nevet, mert ez azt jelképezné... Fejezd be, zártam rövidre nagyon határozottan, felémelve a hangsúlyt. Nagyon jól tudom, hogy mit jelent ez. Anyósomnak, akit soha nem ismertem, van szív alakú sírköve, így a szív tulajdonképpen sírkő, az angyalkának a köldökszínörja a szív aljába vezet. Ez, meg a név, meg az évszám, meg a gólya már túl sok volt egyszerre. Nem is akartam végiggondolni. A két ünnep között megcsináltatta a tetoválást. A csuklója fölé félarasznyi nagyságban varrták fel neki. Esztétikailag szép munka volt. Az első nap sokáig néztem, tetszett. Hosszú idő után boldognak láttam. Azt hiszem, ő is tudta, ez csak külső cukormáz, pillanatnyi, múló öröm. Azt kezdte mondani, hogy a háttérben lévő gólya a következő évben meg fogja hozni nekünk a babát, sőt a tetoválásból még azt is kiolvasta,

COVACIU NORBERT (1988, Margitta) a nagyváradi PKE magyar nyelv és irodalom szakán végzett. Jelenleg pedagógusként dolgozik. Egyetemista kora óta jelennek meg novellái és könyvkritikái. Első kötete Az a fél flakon sör címmel jelent meg a Várad gondozásában 2020-ban.

A 2020. évi Kortárs hangon irodalmi pályázaton a Várad folyóirat díjazottjai: próza műfajban **Covaciu Norbert** (Partiumi Keresztény Egyetem); vers műfajban: **Uraky Noémi** (Miskolci Egyetem). Lapunk az alábbi pályázóknak ajánlott még megjelenési lehetőséget: **Szabó Katalin** (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász); **Csató Anita, Rump Tímea, Galda Gábor** (Eszterházy Károly Egyetem, Eger); **Kulcsár Edmond** (Partiumi Keresztény Egyetem); **Hubai Gábor** (Miskolci Egyetem); **Kopacz Tímea** (Babeş-Bolyai Tudományegyetem).

hogy a nyáron eltévedt gólyánk is hazatalál majd hozzánk. A szájából a remotív extra szaga érződött. Egy nagyot sóhajtottam, nem akartam újra visszarántani a valóságba, nem volt sem kedvem, sem erőm már az ilyesmihez, nem mondtam meg neki, hogy az eltévedt gólyánkat betegálmányba helyezték és a kolozsvári magánklinika kutatóközpontjában várja az eredményt, ahol arra a kérdésre próbálnak választ adni neki, hogy miért állt meg a magzat fejlődése.

Hideg

Aznap esett le az első hó az évben. Ahogy ilyenkor illik, el is késtem rendszeren az iskolából. Az igazgatónő arcán láttam, mérges, szűrős tekintetével keresi a szemkontaktust, én pedig sunyi módon a menekülő utat, azt remélem, hogy surranó pályán el tudok húzni mellette, csak bírjam ki, hogy ne nézzek rá. Közben ígéreteket teszek istennek, hogy holnap korábban fogok felkelni, csak most mentsen meg. Miközben elhaladok az igazgatónő mellett, elmormogok egy jóreggeltet, de nem nézek rá. Nem köszön vissza, csak annyit mond szemrehányó hangon a titkárnőnek, hogy ebben az országban sosem készülnek fel rendszeren semmire, még a télre sem, majd az utak állapotáról panaszkodik, meg arról, hogy ilyenkor minden ingázó tanára elkésik. Miután belépek a tanáriba, fel sem kapcsolom a vilányt, lelököm a táskámat, ránézek az órára, huszonöt percet késtem, és még fénymásolni is akartam. Nem baj, majd szünetben. Közben hallom az igazgatónő magas sarkú csizmájának kopogását. Megáll az ajtónál, visszaszól, a nevemen szólít, de nem várja meg, hogy válaszoljak, mondja is tovább, hogy siessek, mert a harmadikosok már várnak. Hűséges káder vagyok, mosolygok, és bűnbánó hangon mondom, hogy sietek. Valósággal rohanok fel a lépcsőn, azon gondolkodom, hogy a harmadikosaim azóta már biztos szétszedték a fél osztályt, de mikor felérek a folyosóra, furcsamód nem hallok ordítózást, veszekedést, ajtócsapkodást. Ez a vihar utáni csend hangja. Rossz előérzetem van. Mikor lenyomom a kilincset, behunom a szemem, látom magam előtt a képet, hogy nem sokkal ezelőtt néhányan verekedtek, az egyikük elesett, beverte a fejét, most kómában van, lehet, meg fog halni, és ezért én leszek a felelős. Az igazgatónő előbb leszid, még fel is pofoz, aztán kirúg, a kollégák megbélyegeznek, fegyelmi eljárás, és örökre megtiltják, hogy tanár legyek. Belépek. Mind a tizenketten egy kupacban vannak, középen Geta halkán magyaráz. Az összes tekintet rám szegeződik. Geta abbahagyja a mondandóját, a diákok komótosan a helyükre ballagnak. Az úton a katedra felé az a röhejes gondolat

fogalmazódik meg bennem, hogy biztosan a hideg és a frissen hullott hó van ilyen jó hatással a diákjaimra. Szokatlan ez a csend, mint ahogy az is, hogy nem kell ötpercenként rászólnom Bélára, hogy üljön vissza a helyére, Gabira, hogy írjon, Nikóra, hogy ne fesse a körmét, Igorra, hogy ne egyen. Ettől zavarba jövök, azt sem tudom, hogy melyik lecke következik, a házi feladatot sem ellenőrzöm. Önálló feladatot adok nekik, egy rövid fogalmazást kell írniuk a legkedvesebb téli élményükről. Nagy zavaromban ennél jobbat nem tudok kitalálni. Miközben dolgoznak, a padok között járkálok, a bakancsom sarka hangosan kopog a felújított rossz minőségű parketten. Visszaemlékszem arra, amikor az én tanáraimnak a lakkcipője kopogott így az osztályteremben, és én annyira utáltam, zavart, nem tudtam teljesen koncentrálni a feladatra. Amikor ez eszembe jut, a katedrához sietek, leülök a székre. Végignézek az osztályon. Nagyrészt álmos, semmitmondó tekintetek bámulják a telni nem akaró fehér füzetlapokat. Volt azonban egy, amelyik a szokásosnál és az osztály átlagánál is sokkal semmitmondóbb és bánatosabb volt. Geta az osztály legjobb képességű diákja. Országos szinten nem kiemelkedő, de ebben a közösségben olyan, mintha egy zseni lenne. Neki nyolcvan pontos lett az év eleji szintfelmérője, az utána következő legjobbjé harminchat. Még úgy is Geta a legjobb az osztályban, hogy sokat hiányzik. A nagymamája neveli, a szülei Németországban dolgoznak, évente kétszer jönnek haza, karácsonykor és húsvétkor. Látszólag jól viseli, bár az utóbbi három napban nagyon furcsán viselkedik. Olyan kedvetlen, az órákon csak bámul maga elé, mint most is, nem csinálja a feladatot, tegnapi sem készítette el a háziját. Azelőtt mindig fülig ért a szája, néha még órán is dúdolt egy-egy vidám dalt. Az jut eszembe, hogy lehet, a szülei idén karácsonyra nem fognak hazajönni, és ettől ilyen szomorú, vagy még rosszabb: ki akarják vinni Németországba, ő pedig szívesebben maradna itthon, a megszokott osztályközösségben. Közeledik a csengetés, felszólítom Getát, hogy olvassa fel a fogalmazását. Azt mondja, hogy nem írt semmit. Tisztelettudóan kér bocsánatot, és felajánlja, hogy házi feladatként bepótolja. Kicsengetnek. Az osztály fiú tagjai kirohannak. Magammal hívom Getát a folyosóra, megkérdem tőle, hogy mi a baja, mi ez a hirtelen viselkedésváltozás nála. Hárít, azt mondja, hogy semmi, de közben nem néz a szemembe. Azt mondom, hogy jó, s miközben elindulok a tanári felé, felajánlom neki, hogy nekem bármit elmondhat, bizalmasan kezelem, ha tudok, segítek. Hármát lépek, már majdnem a lépcsőfordulóban vagyok, azon gondolkodom, hogy vajon lesz-e még időm nyomtatni és fénymásolni a szünetben, mert a mai kezdést követően az a minimum, hogy becsengetés után egy perccel sem maradok tovább a tanáriban, ekkor Geta utánam szól. Azt kérdezi, hogy valóban nem fogom-e elmondani senkinek, és miután megígérem, hogy nem, egy nagyot sóhajt, és azt mondja, nem tudja, mi van a mamájával, de ez már a harmadik napja, hogy nem kel fel az ágyból, ha megszólítja, nem válaszol, és olyan hideg.

CSATÓ ANITA
Merülés

2019. május 29.

*Utoljára lehelik be a hársak a ház ablakát,
félálomba fordítják a fejeket.
Messze recseg a hang a bűvárról,
a folyófenéken átölelte a tetemet,
melléfeküdt, mélyet szippantott a tartályból,
megpihent pár percre.*

*A szomszéd lenémítja a tv-t,
kiskanál koccan a porcelán falán,
évgyűrűk köre indul el a süllyedéssel.
Hiába csurgatok mézet a közepére,
bögrém aljára tapadnak a szirmok,
nem ragasztja össze a sodrást.*

*Minden hosszal hidegebb lett a mély,
nem lüktetett, megfeszült a test.
Csak a leülepedett anyag kavargott,
csak a fej bicsaklott, hátracsúszott a nyelv,
pólyaként ölelte át test a testet,
némán siklott a felszínre.*

*Hiába csurgatok mézet, teám már rég kihűlt,
hallom, ahogy tovább recseg a levegő,
pedig a hírek már rég némák.
Hiába csurgatok mézet, csak örvénylik.
Melléd fekszem, mélylevegő,
szorítalak.*

CSATÓ ANITA (1991, Miskolc) az egeri Eszterházy Károly Egyetemen végzett magyar–etika szakon, jelenleg az egyetem doktorandusza.

Gyászmunka

*A kettőre zárt ajtó ellenőrzésében,
a kelő tészta megáldásában,
a nyakig gombolt kabát melegében
viszlek tovább.*

*Azt mondják,
a halott szokásainak felvétele
a gyászmunka természetes része.*

*Így hordalak hát el magamban.
A hanglejtések, a mozdulatok alatt
szétfolysz spiráljaimban.
Anyai ösztönöket örökítesz át,
már én is csendben figyelem,
kétszer kattan-e a fogaskerék,
ha kulcsol a zár, remeg-e a szív,
ha gomblyukak közt beszökik a tél.
A gyászmunka természetes része, hogy
az én fogaimban is bomlik már a dentin,
hullnak a kőre gyenge hajszálaim,
beszövik a fürdőszobaszőnyeget,
fészket raknak a leváló hámsejteknek,
melyek mélyén pihen még a génhiba.
Ha megvágom ujjam, kibuggyan vérem,
még nem szerveződik ellenem, az érfalak
még őrt állnak a tudás fölött, hogy lehet,
így őrizlek magamban,
mert a gyászmunka természetes része
a halott szokásainak felvétele.*

GALDA GÁBOR ATTILA

Misell a konyhában sámlin ül

*nem tudja hogy róla írok pedig rám lát a sámliról
dideregnek a spájzhideg befőttesüvegek
sakk-mattot követelnek a padló csempéi
kérlek Misell receptedet hadd olvassam
testeden megfelelő alapanyagok teremnek
gyújts az edény alá fürödjünk meg benne
fedjük le a habokat ki ne fusson a tejidő
vagy inkább felraklak a polcra jövő évi befőttnek
vagy a bugyuta húslevesbe sóként pótollak*

GALDA GÁBOR ATTILA
(1997, Eger) az Eszterházy
Károly Egyetem
magyar–angol szakos
hallgatója. Az egri Szö-
vegtrafik irodalmi kör
szervezője. Írásai eddig
az Új Forrás folyóirat-
ban, a Kortárs hangon
antológiákban
és a Contextus.hu olda-
lán jelentek meg.

farkasszem

*odakint már megvakultak a farkasok
ha látnának sem látnának szobámban
elhúzom a függönyt kilépek fölserceg
füstölőt gyújtok jöjjenek de nem jönnek
orrukban a város felszívott szénfelhő
mancsokat simogatnak a száradó aszfaltba
vasúti síneken karmaikat élesítik
falkában vonyítják széppé a mezőket*

HUBAI GÁBOR
Oktagon

*A test most csak egy pohár telve félig,
a bulinak már vége, felébred a város.
Kutyát sétáltat egy vén, mogorva néni,
amott „kis aprót” kér egy láncdohányos.*

*Hajadba tép a friss hajnali szél is,
beborítja lassan fásult arcodat,
magányos vagy, küzdöttél, de mégis
egyedül kell megvívd már a harcodat,*

*mit jobb szerettél volna inkább mással,
mint a szív helyén egy véraláfutással,
s már esni kezd – talán ma még tisztára mos –*

*reméled, míg megváltást kívánva,
az Oktogonnál, a megállóban állva,
a halált várod. Vagy egy villamost.*

HUBAI GÁBOR a Miskolci Egyetem hallgatója, a 2018. évi Kortárs hangon irodalmi pályázat második díjasa, a Várad folyóirat lapdíjasa.

KULCSÁR EDMOND

Közvetlen

*Egészen mostanáig nem vette észre,
hogy innen is látni a fűzfák közt felvillanó
vonatok ablakait. A kifelé bámuló arcokat.
Egyszerre olvadnak az ágakba álmos sugarak,
fülkék, üveghez koccanó homlokok visszhangjai.
Nézi, ahogy eltűnnek. Gyertyák fénye erősödik.
Uticalámpák pislogása rajzol kontúrt a domboknak.
Homályos templomtornyok nyújtóznak bele
egy következő reggel színeibe,
amiben a koszorúknak ismerős fenyőillatuk van.
Meglócsolná a virágokat, de már mind lefagyott.
Elszáradt életek dermedt maradványai.
Rágyújt. Elképzeli, hogy ketten nézik
a rózsaszín foszlányokon átütő csillagokat.
Beszélgetésekre gondol. Megnyugtatják a szavak,
áttetsző hangon szólnak hozzá.
Amikre már csak szeretne emlékezni.
Most találkozik először ezzel a nyelvvel.
A magánhangzók kutyák tompa ugatása,
kis utcák kötik össze a tetők közötti mássalhangzókat.
A mondat annál a fánál kezdődik,
és a víztoronynál van vége. Nincsenek írásjelek.
Jobban értik egymást, mint valaha.*

KULCSÁR EDMOND (1998, Nagyvárad) a Partiumi Keresztény Egyetem magyar–angol szakán diplomázott. Publikációi jelentek meg a többi között a Kulter.hu-n, a Székelyföld, Várad és Helikon irodalmi folyóiratokban. A Kortárs hangon pályázat többszörös díjazottja, az Élő Várad Mozgalom tagja.

RUMP TÍMEA

Tescovina határa

ad sinistram

*Lidércek csókolgatják a füle tövét,
és egész testében megreteg.
Csikorgó fénnel töltődik a haj,
vörhenyes ikreket vonszol maga után.*

*Nem volt mindig ilyen hosszú.
Gyakran játszott a sziklák peremén,
kavicsból falakat rakott a mohába,
vörös hajszálak csurogtak, mint a rókaprém.*

*Dobokkal gagyarász a zuhatag fogságában
a két szutykos kisfiú.
Sebeket mar emberségükbe a por.
Hiúzok értelme villan homok szemeikbe.*

*Gyermek szoptatta kölykét azon a hajnalon,
mikor a gubanc fészülhetetlen.
Vértócsa áztat minden nyoszolyát,
rossznyelvek köpnek vöröset, békát, kígyót.*

*Egyetlen férfi hallgat,
monoton takarítja fel a csendet.
Porolja polcokról a holdat,
vajúzó leánya mellett.*

*Magzatingbe csavart placenta
darabok úsznak a levegőben.
Elrongyolódott a vánkos,
kérgesbe ragadt a tisztaság.*

*Vödörben gőzölgő víz
éget le mezsgyét.
Szálakba csomózott tettek
zugaiba rakódó következményt.*

RUMP TÍMEA az Eszterházy Károly Egyetem végzős hallgatója magyar–etika szakpárral. Rendszeresen publikál tudományos, művészeti, kritikai folyóiratokban, kortárs antológiákban, online irodalmi felületeken. Szerkesztőként és cikkíróként is dolgozik egy egri lapnál. Első meseregénye kézirata kiadót keres.

*Alma ha lehull a lombról
kopik arcról a képzelet.
Araszolt a kúthoz pólyált karokkal,
vitte felé a szűk anyag.*

*Fésűt lelt kávéján akadt
a sörtés indulat.
Hajfonat kaparta tekerte
rőt karvaly bordáit.*

*Hitte magát szűzen a föld felett,
de apák tiltása hordozott ősi lázakat.
A pataknál karcolt a szakáll,
ajka a vízben szaggatta nővé.*

*Nem volt ott semmi.
Kenyér, határ, vagy feltámadás.
Tollas csőrükben hordták csak
vörösbegy színei a pogány zsoltárt.*

SZ. KÁRPÁTHY KATA

Incidens

1.

Ortodox húsvéthétfő reggele volt. Az árusok csigalassúsággal pakoltak, a piactulajdonos előtt valaki káromkodva csapkodta a batyuját. Szerencsére a kedvenc cigiárusom már kinyitott, felé vettem az irányt. Beálltam a sorba. Elöttem éppen vásároltak, a hátam mögött egy férfi várakozott. Rám került a sor.

– Jó napot, egy áfonyásat kérek!

– Tessék, 40 lesz.

– Köszönöm, további szép napot!

Megálltam rágyújtani. Éppen beleszippantottam volna az első szálba, amikor hirtelen rikácsoló, felháborodott hangra lettem figyelmes a hátam mögül. Köpködve kiabált felém az imént mögöttem várakozó férfi, félig oroszul, félig ukránul, hogy mit képzelünk magunkról mi magyarok, hogy nem beszélünk az állam nyelvén Ukrajnában, bezzeg náluk, Lembergben ezért megverték volna engem. Megvontam a vállamat, és nyugodtan szívtam tovább a cigarettámat.

– Lassan huszonöt éve ülök ebben a butykában¹ – mondta az eladónő felém fordulva, miután a kiabáló „úriember” eltávozott –, a magyarokat magyarul, az ukránokat ukránul, az oroszokat oroszul, a románokat törve, de románul szolgálom ki. Eddig ebből sose volt probléma. Erre jön ez a hegyen túlról, oszt ossza itt az eszet, hát mit képzél magáról?

– Hagyja – válaszoltam –, majd csak leszokik róla.

– Ez nem, jányom – legyintett a néni. – Mifelénk az ilyeneket felpofozták a saját ukránjai – mondta, majd ő is rágyújtott egy cigarettára.

2.

Nem sokat időztem a piacon. Álmos voltam, kávézni indultam a törzshelyemre.

A kijáratnál ismét szembekerültem a cigisnél ordibáló férfival.

– Szlává Ukrájinyi, pányika!² – ordította bele az arcomba, és elállta az utamat.

SZ. KÁRPÁTHY KATA Kárpátalján él. Tanulmányait a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán magyar nyelv és irodalom szakon végzi, emellett a Debreceni Egyetemen levelező tagozaton szociálpedagógiát hallgat. 2018-ban csatlakozott a Kárpátalja.ma hírportál csapatához, 2019-től a Beregszászi 7. Számú Általános Iskolában is dolgozik.

1. itt: helyiségben

2. Dicsőség Ukrajnának, hölgyem!

Egy pillanatra megijedtem, majd felmértem a helyzetet. Hosszú másodpercekig némán néztünk egymással farkasszemet. Ez idő alatt véletlenül észrevettem a nyakában lógó aranykeresztet, rajta a szomorú arcú Jézust.

– Szlává Iszuszu Hrésztu³ – válaszoltam gúnyos mosollyal. – Hrésztosz voszkresz⁴ – tettem hozzá fülig érő vigyorral.

Meglepődött a válaszomon. Lefagyott pár pillanatra. Hogy ő, a nagy ortodox keresztény, akinek – mint idővel észrevettem – nem csupán a nyakában lóg kereszt, hanem kicsi ikonokból álló karkötő is szorítja a kezét, most megvetett egy embert. Bűnt követett el. Ráadásul práznyikon.⁵ Láttam a szemén a megszégyenülést.

– Voiszténu voszkresz⁶ – motyogta zavarodottan, majd sietősen elhaladt mellettem.

3. Dicsőség Jézus Krisztusnak.

4. Krisztus feltámadt.

5. ünnepen

6. Valóban feltámadt.

URAKY NOÉMI

Feliratos hallgatás

*nem volt kenyérem hegyesre faragni a szavaimat
ki fiát szúrtam volna azzal szíven
nem édesgetnek a kedvesszólók
akik hátamat pásztázva súgnak békákat utánam
minden egyes sarokban
ahol térdepelve gyónnom kellett volna a falnak bűneimet
megígértem a pókoknak
hogy legközelebb még rosszabb leszek
nem fogok drágakövet köpni a számon
elnémulok mint munkások hiányától üres bányák
és ha mocskos mélységemet mégis feltárni vágnának
hát elöntöm vízzel*

...
*kormos kezekkel törölöm le a könnyeim
nem akartalak bántani*

**URAKY NOÉMI bő ruhák-
ba és rébuszok mögé bújó
bölcsészlány a második
X-en túl. Beszéd helyett
versel és fest. Boldog,
hogy most őt olvasod.**

Dokumentált csalódásaink

*apád előtted nyúzza meg a kiskedvencedet
anyád vacsorát készít belőle
jöllaksz
majd a szőrmét simogatva kérdezed
hová bújt a kisnyuszi
nincs még egy olyan bódítószert mint a gyerekkor
amikor tudsz mindenről de nem sejtessz semmit
felnőttem és nem tudok semmiről*

...
*én nem kellek egy fához ütközéshez sem
nem vagyok légzés, hogy védelmedben az orrodát törjem be
nem vagyok segélyhívás*

*bárcsak
az a fa lennék*

NÉMETH ORSOLYA

Egy űrhajós naplója

Művészet

Lapszámunk Művészet rovatában, rendhagyó módon, egy állambizsga dolgozat rövidített és szerkesztett változatát és a hozzá készült illusztrációkat közöljük. Németh Orsolya a Partiumi Keresztény Egyetem művészeti karán végzett, tudományos szakirányítója Ujvárossy-Kerekes László DLA professzor volt.

Záróvizsga dolgozatomban egy fiktív űrhajós naplóját készítettem el. Ez a téma lehetőséget ad, hogy szabadon illusztráljak, és önmagam lehessek. A napló műfaját választottam könyvem megírásához. A napló telis-tele van állatokkal, és az űrben, valamint egy idegen bolygón játszódik. Születésem óta fontos számomra az állatok megismerése és lerajzolása, emellett a csillagászat is kedvelt elfoglaltságom. A személyes indíttatásaim alapján azt tűztem ki célul, hogy egy egyéni kiadványt hozzak létre, amely bemutatja az általam megalkotott különleges lényeket és otthont teremt nekik.

Az általam tervezett könyvben egy űrhajós története bontakozik ki. A részletes történetmesélés helyett a hangsúly az űrhajós által felfedezett lényekre kerül. A történet egy véletlen és csodás elemmel indít. A főszereplő az űrben mintákat gyűjt, de egyszer csak valami elnyeli és egy másik bolygóra viszi. Ez a bolygó egy ismeretlen hely az űrhajós számára, ezért úgy dönt, hogy felfedezi azt, ha már egyébként is a bolygón rekedt, távol Naprendszerünktől. Útnak indul, és a naplóba leírja és lerajzolja, hogy milyen lényekkel találkozott, ezáltal pedig mi is megismerkedhetünk a bolygóval és annak lakóival. Az űrhajós három régióán átkelve 38 lényt ismert meg.

Projekttem során egy egyedi és kísérleti kiadványt hozok létre, amely a kortárs művészeti tendenciákra reflektál. Könyvemben a vázlatfüzeteim vizuális világát idézem meg. Emellett a munkafolyamatban alkalmazott alkotási móddal, az automatív rajzolással művészettörténeti vonatkozása-

NÉMETH ORSOLYA (1998, Zabola) a Partiumi Keresztény Egyetem tervezőgrafika szakán végzett 2020-ban. Eddig az egyetemi tárlatokon vett részt, így a többi között Szentendrén az Art Capital 2018-as rendezvényén.

sokat is kap a munkám, mivel ezzel a rajzolási móddal a szürrealista művészek alkotási folyamatát alkalmazom.

A projekttem témája elsősorban gyerekeknek szól. Azt az üzenetet igyekszem átadni nekik, hogy legyenek felfedezőik, és ha körülöttünk a világ unalmasnak látszik, akkor bátran használjuk a fantáziánkat.

A gyermekkönyv-illusztráció

Az ember kisgyermekkorában a képeskönyveken és mesekönyveken keresztül részesül először művészeti élményben. A legelső találkozások során fontos képességfejlesztő tevékenység, hogy a kisgyermek felismerje és megértse a formákat. A gyermek növekedésével az illusztrá-

ció szerepe is változik. Ekkor az illusztráció kifejezőképesége kerül előtérbe, mert ezáltal az ezt nézegető fiataloknak fejlődik a fantáziájuk, esztétikai érzékük. Az illusztráció emellett oktatói funkciót is betölt.

Révész Emese szerint a jó illusztráció „nem feltétlenül szép, annál inkább izgalmas, folyton új felfedezésekre csábító, lehet fésületlen kissé, lehet groteszk vagy szürreális, hívhat csendes belső utazásra vagy kiválthat harsány hahotát”. A jó

jelenkori kis olvasókat nem mindig egyszerű a könyv által elvarázsolni. Emellett fontos, hogy a kép és a szöveg egységet alkosson, a digitális felületek szerkesztési eljárásaihoz hasonlóan, ahol a digitális bennszülött gyerek kénye-kedve szerint válthat a képről a szövegre és a szövegről a képre. Napjainkban több

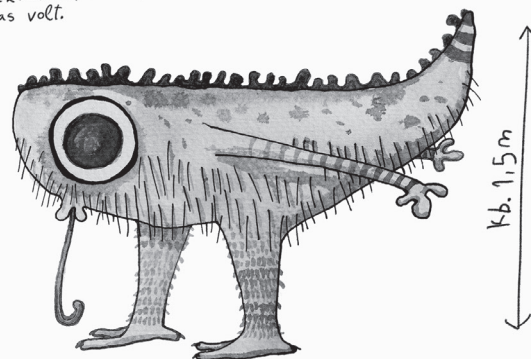
Taplóny

- Ez a lény szeret a többiekkel kötekedni.
- A bábushoz hasonlóan ő is ~~elég~~ eléggé védi területét.
- De ő nem csak a fajtársait támadja, hanem mindenki másét is. A kifejlett egyedek kiválasztanak maguknak egy szigetet és azt védik meg.
- A petéiket a sziget körüli árnyékos részekre rakják.
- Magasságuk: 2,5 méter.

Szúrtymók

- Nagyon hosszú és kék nyelve van, ezzel szívja fel az iszapot.
- Hosszú karjai az egyensúly megőrzésében segítenek kicsit.
- Emellett csak a kis szigetekre való felmászásban vannak a segítségére.
- Taplálkozás közben szürcsögő hangot hallat, mintha egy szívószállal próbálna kiszívni azt a pár csepp kakaót a csészéből.
- Eddig csak egy egyeddel találkoztam, aki 1,5 méter magas volt.

illusztráció tükröt tart a jelenünk képiségének, hozzáértően van megalkotva, friss, és egy önálló vizuális világot jelenít meg. A jó illusztráció egyedül. Emellett hinnie kell önmagában, a szöveggel dinamikus viszonyban kell állnia, és ha szükséges, akár egymagában is helyt kell állnia.

A mai gyerekek számára nagyon fontos, hogy a képi és lírai fogalmazás a jelenről és nekik szóljon, mert a

illusztrátor és író, illetve azok is, akik mindkét tevékenységet egy személyben művelik, ilyen módon írják, rajzolják könyveiket. A kép és szöveg szinergiájának mesterei ők, olyan sikeres és példaértékű alkotók, mint Dániel András és Hanga Réka.

Alapvetően fontos, hogy a gyermekkönyv-illusztrációk a leghozzáértőbben megformált, friss, önálló vizuális világként jelenjenek meg. Az így kialakított vizuális világnak karakteres és újszerű módon kell reflektálnia jelenkorunk képiségére, mert a jelenkori ifjúság már képekben olvas.

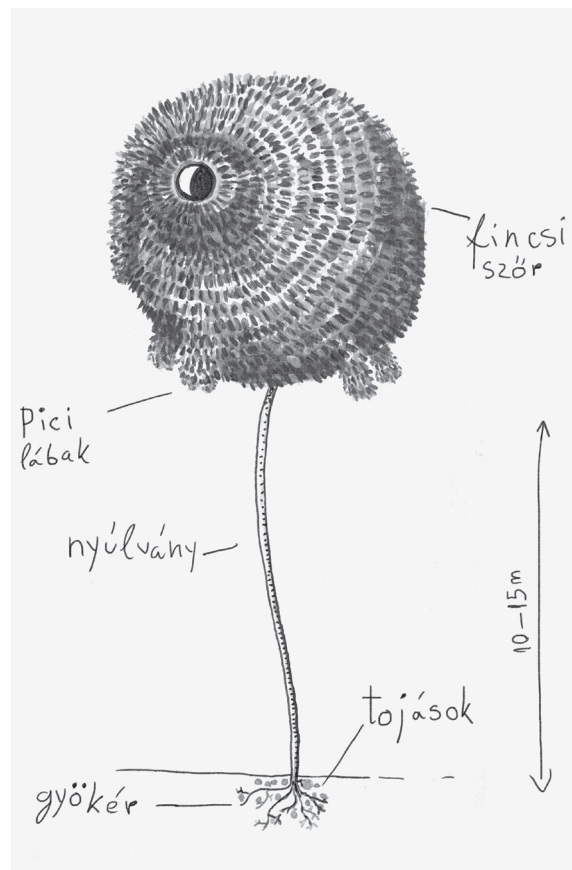
Én és az illusztráció

„Illusztráció = műfordítás”. Egyszerre igaz és hamis is ez a definíció. Aki már próbálta, bizonyára egyetért a rajzoló Beardsley szavaival: „édes belefelejtkezés”, de a költő Kosztolányi meghatározásával is: „gúzsba kötve táncolni”. „Az illusztrátor nem egy másik nyelven, hanem egy másik műfajban teremti újjá a művet.” Orosz István szavai számomra igen egyszerűen és jól összefoglalták, hogy mit is jelent egy alkotónak az illusztrálás. Ezt gyakran éreztem és érzem rajzolás közben. Elsősorban az „édes belefelejtkezés” folyamatát és állapotát éltem meg az alkotói folyamat során. Ez egyfajta meditatív állapotot is jelent számomra, olyan, mintha egy másik létállapotba kerülnék és ezzel elhagynám a világot azáltal, hogy egy másikat teremtek magam elé. Az illusztráció folyamatának ilyen megélése átjárja a létrehozott képi világot, és a befogadói élmény fontos részévé is válik.

Kilencedikesként kezdtem el vázlatfüzetekbe rajzolni. Ezek a füzetek voltak a színterei az összes érzelmi kicsapongásomnak. Bennük találtam meg a nyugalmat. Ezek a füzetek szöveg nélküli naplók is voltak számomra. Tizenegyedikes korom vége felé mutattam meg először a rajztanárnőmnek a füzeteimet, akkor már a negyedik vagy ötödik kötetet. Ő azt mondta, sok a grafikus vonás a rajzaimban és „mehetnék” az illusztráció „felé”. Ezt a megjegyzést akkor elengedtem a fülem mellett. Abban az időben festő akartam lenni, ezért egyáltalán nem érdekelt az illusztrációk. A jelenből erre visszagondolva humoros számomra, bár a színekért és a kifejező ecsetvonásokért a mai napig rajongok. Az illusztrációban azonban számos technikát alkalmazhatok, így a festészet is az illusztrátori palettám része marad.

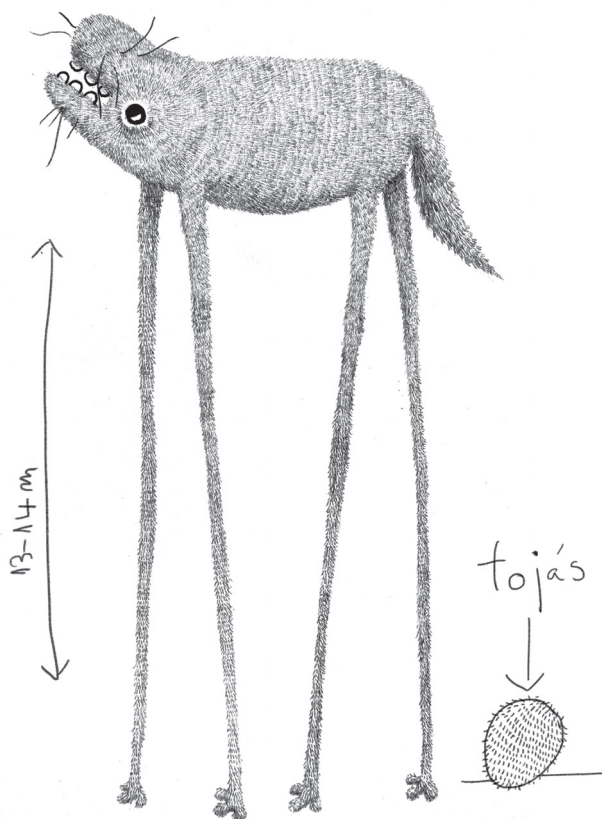
Egyetemi éveim alatt az illusztráció igénye és képessége egyre csak erősödött bennem. Amikor megkaptuk az első

Gnottyi, 2020,
vegyes technika

illusztrációs feladatunkat, nagyon örültem neki, mert nemcsak illusztrálni kellett, hanem egy mesét is kaptunk, amely egy kis mezei egérről szólt. Már a mese olvasása is elragadott, ezért különös örömet szerzett számomra a történet mellé néhány illusztráció elkészítése.

A záróvizsgára készült munkám is ennek a vázlatfüzet-sorozatnak egy különkiadása lesz. Műfaji szempontból egyedi és kísérleti kiadvány is, mert kortárs kontextusba kerül azáltal, hogy az illusztrációk születnek meg először, és a szövegeket a képek határozzák meg.

Szörnyek és képzeletbeli lények

Azért, hogy szembenézzen félelmeivel, az ember ősidők óta szörnyeket fest, hogy megidézhesse és legyőzhesse őket. A folyamat egyik alapvető célja a félelem élményének feldolgozása és megszüntetése. A szörnyek az emberi elme lakói, akik az ember által ismert és elképzelt formák és állatok keveredéséből öltenek formát.

A népmesék jellemző és toposzosan ismételt szörnye a sárkány. A népmesékben a sárkány megjelenése, szerepe és kinézete mind jelentőséggel bír. A magyar néphit, más európai népek hiedelmeivel ellentétben, nem túl gazdag idegenszerű lényekben. Ezek a lények általában félelmetesek, valószínűleg a keresztény hit felvételének és tanításainak hatására. Bár az ízes nyelvi leírás megjelenítette a szörnyeket, illusztrációkban még kevésbé szerepeltek, és mindig keve-

Hübrünty, 2020,
tusrajz

redtek bennük az emberi tulajdonságok és formák.

A mai gyermekek számára az új kutatása és megismerése fontos érdeklődési terület, ami a látókörüket, tudásanyagukat bővíti. Az érdeklődésük egyik motivációja a kíváncsiság az ismeretlen, felfedezetlen világok iránt. Az általam alkotott gyermekkönyv ezzel az érdeklődéssel játszik, és viszi a megismerést a fantázia világába.

A gyerekirodalomban a szörnyek bemutatása segít kezelni a gyerekek félelmeit és szorongásait, és ezek legyőzésével a feszültségek is oldódnak. Erre a témaválasztásra remek példa Adamik Zsolt *Bibedombi szörnyhatározója*, amelyet Hanga Réka töltött meg kedves és nem kedves szörnyeivel.

A szörnyek napjainkban már nem is szörnyűek. Néhányuk közt persze van még néha rossz szándékú, akivel „szembe kell néznie” egy kalandornak. De sokan közülük már jó útra tértek, és társainkká váltak kalandjaink során.

A szürrealizmusban létrejövő alkotói folyamatok

A szürrealizmus a 20. század eleji pszichológiai irányzatok nyomán jött létre. Sigmund Freud pszichoanalízise, a tudatalatti kutatása alapvetően befolyásolta, vagy akár kiváltotta ezt a művészeti irányzatot. A pszichoanalízis elmélete és gyakorlata alapoz-

ta meg a szürrealista festők és írók alkotáshoz való viszonyulását és világlátását. Emellett és ezzel kapcsolatban André Breton alkotta meg a *szürrealizmus első kiáltványát*. Ebben dolgozta ki a szürrealista gondolkodás alapját. Jelen-tős alkotói ennek az irányzatnak: Salvador Dalí, René Magritte, Yves Tanguy, Joan Miró.

Ezek az alkotók a tudatalattijukból előhívott, megálmodott víziók és élmények alapján hoztak létre alkotásokat. Ezeken keresztül menekültek a 20. század eleji politikai-gazdasági válságból, tiltakoztak a világ embertelensége ellen, elvonul-tak a fantázia, az emlékek és álmok világába.

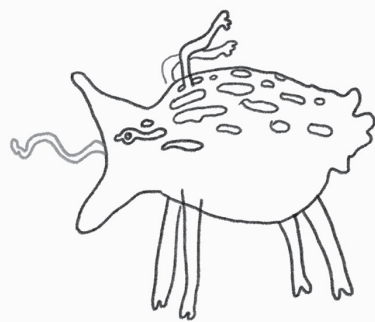
A szürrealista festők a valóságot a számukra megjelenő for-mában ábrázolják. Ez a világ az alkotás szemléltői számára más módon érthetetlen. Az alkotó által megidézett „valóság-ban” a korlátok és szabályok, amelyek a mi világunkat meg-kötik, fellazulnak.

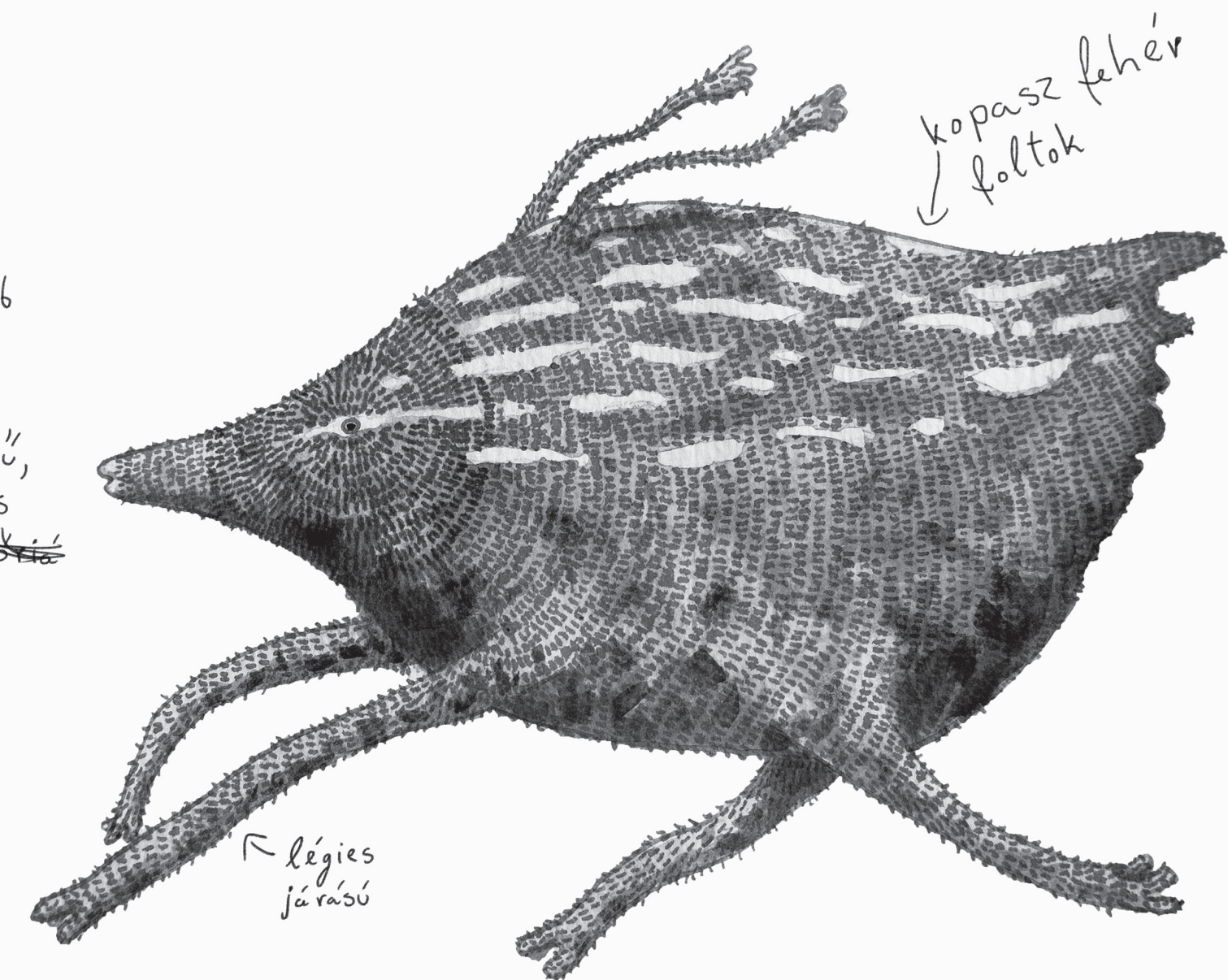
A szürrealizmus alkotói dolgozták ki a tudatos és a nem tudatos alkotási folyamat fogalmát. A tudatos alkotási módokat mindnyájan ismerjük. Ilyenkor az alkotó a fiziká-lisan látott reális és a nem reális elemeket tudatosan meg-tervezi. A nem reális elemek megalkotása során is a reális világ elemeiből merít, és ezeket használja fel a kompozíció elemeiként. A nem tudatos alkotási folyamat során a művész az álmaiból és a tudattalanból származó vízióit hozza felszínre és képezi le a vásznon. Így az alkotásokban megjelennek a valóságban rejlő ellentmondások, a láthatat-lan és kimondhatatlan dolgok. Ami nem látható, azt megje-lenítik előttünk, ami nem hallható, az hallható lesz: „a tudattalan a tudat koherens összefüggéseinek hiányaiban nyilvánul meg: illogikus gondolati ugrásokban, felejtések-ben, a fantázia fantasztikus képződményeiben és manifeszt álmotartalmakban, fóbiákban és egyéb neurotikus szimptó-mákban”.

A tudattalan kivetüléseit a képzőművészetben már jóval a szürrealizmus előtt vásznaikra festették különböző alkotó-művészek. De ekkor még nem így nevezték meg és értel-mezték ezt a folyamatot, és ezekkel az alkotásokkal sokszor megrémítették a kor embereit. Ezen korok alkotóművészei vizuális metaforákat és víziós elemeket alkalmaztak alko-

Idő- és térugró

- Az űrben is képes közlekedni. Ő hozott erre a bolygóra.
- Féreglyukakkal táplálkozik.
- Nagy természetű, legalább 10 méter magas és 10 méter hosszú.
- Hosszú lábú, kék bőrű, szőrös, hangyászorrú és csápos, leginkább egy ~~óriás~~ óriás hangyász-vízibolhára hasonlít.

Idő- és térugró, 2020,
színes rajz

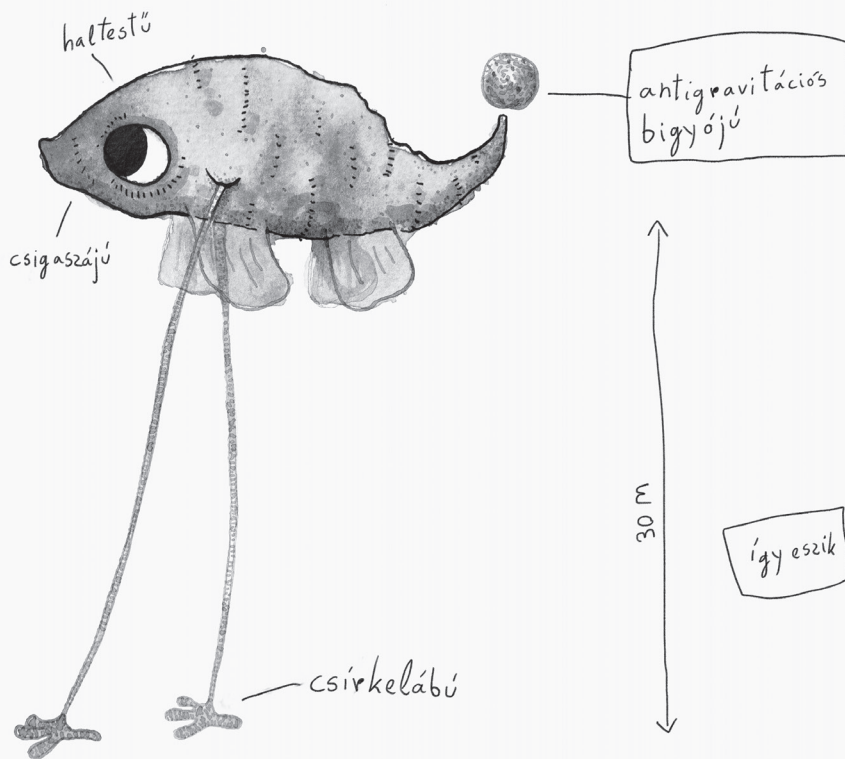
tásaikban. Ilyen alkotók voltak Hieronymus Bosch, William Blake és Goya. Ezek az emberek korukat meghaladva készítettek szürreális álmokképekben gazdag alkotásokat. Az általuk megalkotott képeken látható elemek mind-mind a pszichológiából ismert tudattalan tartalmaira utalnak.

Történet

A történet elején űrhajósunk épp a naprendszerünkben gyűjtögette a kőzet- és gázmintákat, de valami váratlanul elragadta őt űrhajóstul. Szegény főszereplőnk kétségbeesett, mert el sem tudta képzelni, mi is történhetett vele. Csak a sötétség vette körül. Mivel nem tudott mit tenni a helyzete ellen, elkezdett naplót írni, és epret majszolni. Ez az utazás eddig kissé a Jónás könyvére emlékeztetheti az olvasót, de ez a történet nem a cethal gyomrában való ücsörgésről és elmélkedésről szól. Az űrhajónk megmoz-

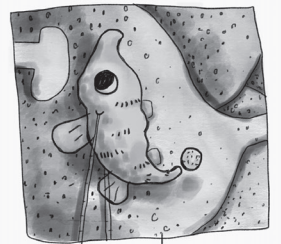
dult, és földet ért. Nem sokkal később főszereplőnk rájött, hogy egy bolygóra került, ahol már nincs egyedül, sőt, arra is rá kellett jönnie, hogy ez a bolygó egy élőlény, amely sok-sok más lénynek ad otthont és táplálékot.

Űrhajósunk úgy döntött, meg kell ismernie ezt a világot és annak lakóit, ezért utazgatásba kezdett, és folytatta a naplót. Ebben nemcsak leírta a látott és megtapasztalt élményeit, hanem rajzokat is készített a lényekről és a környezetről. Egy különleges napló-bestiáriumot hozott létre, majd munkájának eredményét az olvasó kezébe adja.

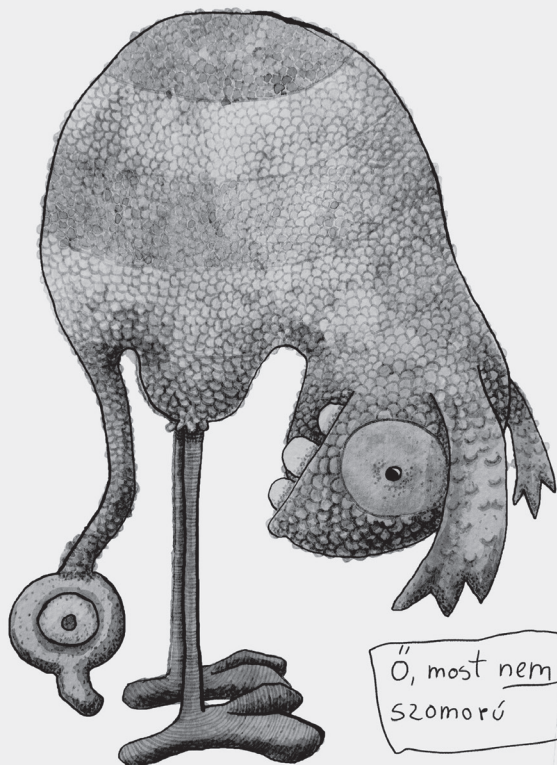

Csirkelábú-pitymók

- Láblejei a tyúkéra hasonlítanak, de annál jóval nagyobbak, teste a haléra hasonlít.
- Az uszonyoszerű végtagjai segítségével egyensúlyoz a szélben. A farka felett lebegő dolog szerepe ismeretlen.
- A kublatty bört tisztogatva táplálkozik. ~~Ami~~
- Magassága a 30 méterfűt is elérheti.

Kublatty pikkely

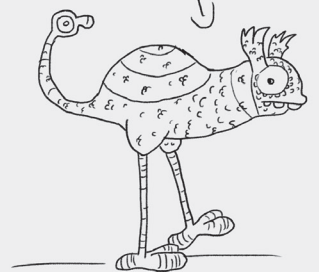

Klatypusz

- Nevét a hangjáról kapta, mert mély klattyogó hangot hallat ("klatyih").
- A farka végén elhelyezkedő gumóról azt hiszi, hogy az egy másik élőlény, ~~de~~ amit a legjobb barátjának tart. Ezért sohasem éri ~~meg~~ azt, hogy magányos lenne.
- Testét ~~színes~~ színes sávokban pikkelyek borítják, fején kétoldalt két nagy előrelógó hosszú ~~fülre~~ fültre hasonlító puha kinövések vannak. Bőre kék és rózsaszín, farka hosszú. A lábai szintén rózsaszínűek, és dinó-kanári lábra hasonlítanak.
- Magassága körülbelül 2 méter.

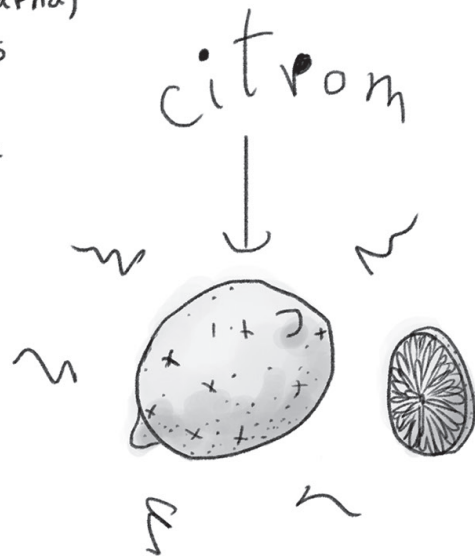
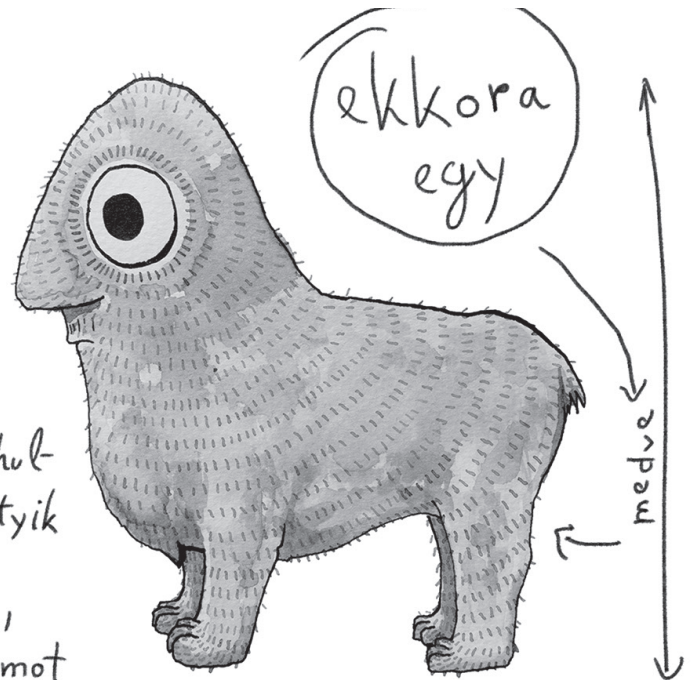
Ilyenkor morcos

Ő, most nem szomorú

Hűsbéglip

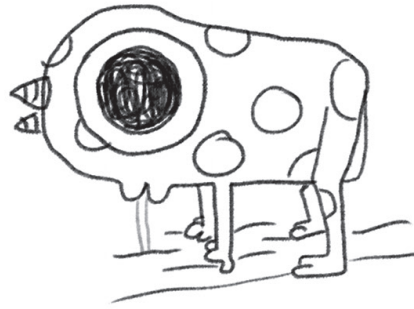
- Ha a méretüket nézzük, nem igazán illenek erre a vidékre. De nekik nagyon fontos a szerepük ebben az ökoszisztémában.* Ők a takarítók, megeszik az elhullott szőrt, amelyet a Gnotttyik és a többi lény elhullat.
- Az ábrázatuk kissé olyan, mintha egész álló nap citromot nyalogatnának.
- Mozgásuk egy rövid lábú kutyáéhoz hasonlít.
- Szőrzete gyér, színe vörösesbarna, bőre finom puha és halvány, színes foltok borítják.
- Méretük körülbelül egy kifejlett medvével egyenlő.

* ökoszisztéma = környezet + az összes lény ami ott él

Sutylok

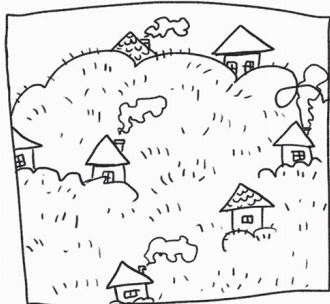
- Bár ezen a bolygón minden szokatlan, de ez a lény még ezek közül is képes kitűnni egy kicsit.
- Hatalmasak a szemei a testéhez képest, lényegében a felsőteste felét a grandiózus szemek teszik ki. Végtagjai szörvetelemek, a testét barna szőr fedi. Bőrén kék karikák vannak, fején két kis szarv. Nyelve hosszú és csőszzerű. Ezzel képes a föld alól kiszívni a szükséges tápanyagokat. ~~Magass~~
- Magassága: 3 méter.

NAGY
HATALMAS
A SZEME

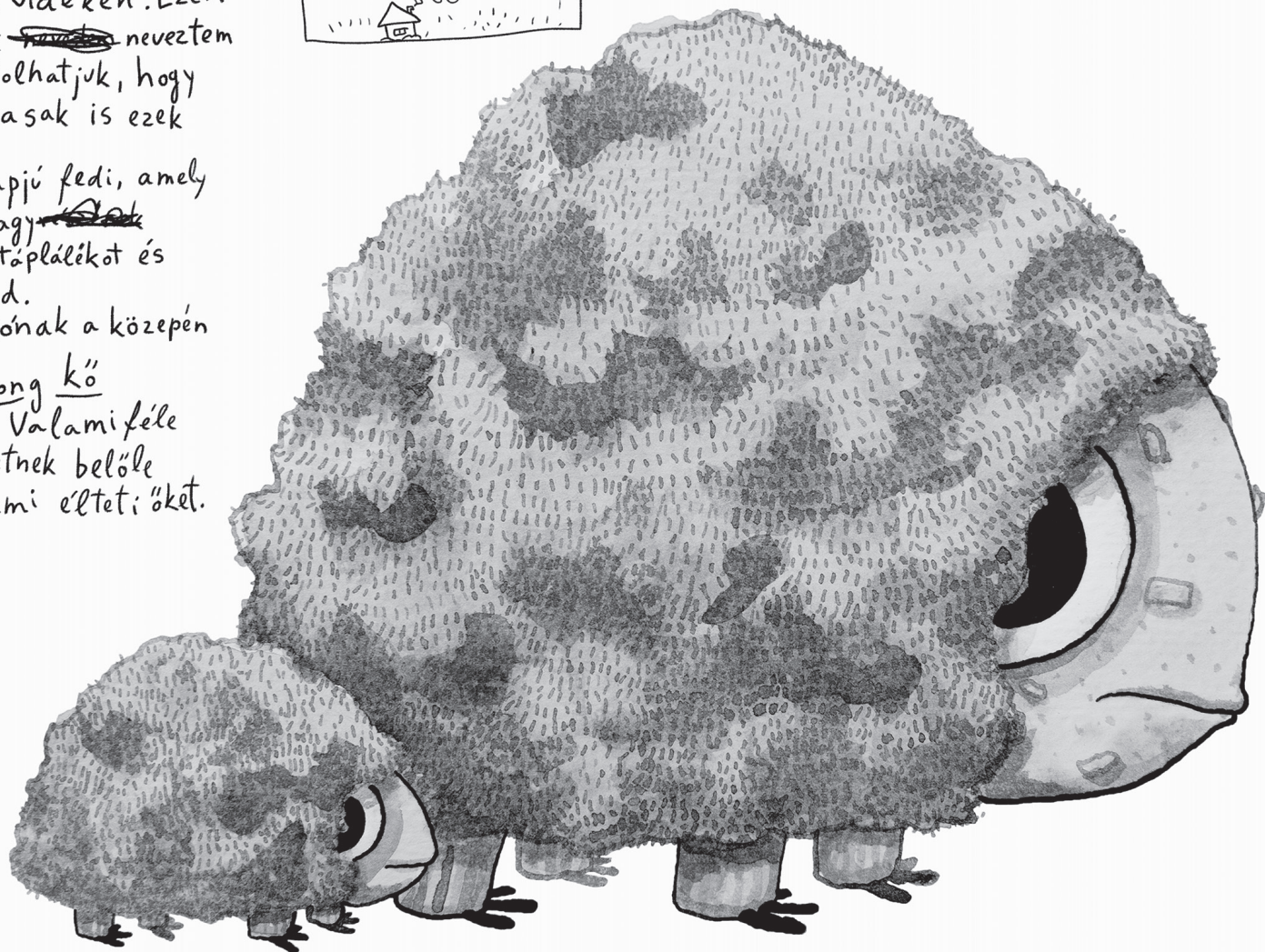

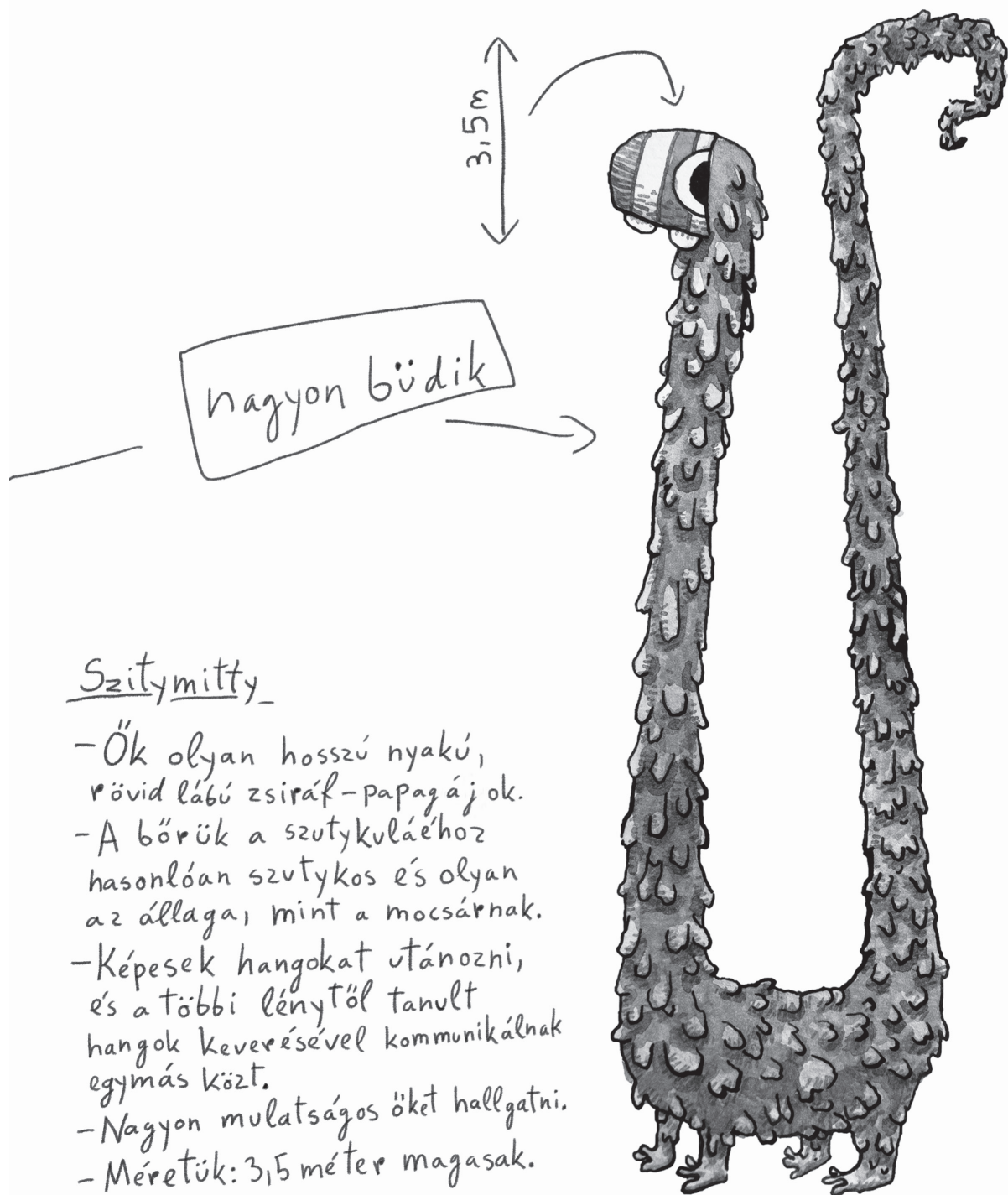
hegyek földje
ny nélkül csak
enne. Mert ők
a vidé'ken. Ezért
nek ~~neveztem~~ neveztem
ndolhatjuk, hogy
lmasak is ezek

gyapjú fedő, amely
nagy ~~szok~~
t, táplálékot és
ad.
égiónak a közepén

Gong kő
t. Valami féle
hetnek belőle
ami elteti őket.

Szitymitty

- Ők olyan hosszú nyakú, rövid lábú zsiráf-papagájok.
- A bőrük a szutykuláéhoz hasonlóan szutykos és olyan az állaga, mint a mocsárnak.
- Képesek hangokat utánozni, és a többi lénytől tanult hangok keverésével kommunikálnak egymás közt.
- Nagyon mulatságos őket hallgatni.
- Méretük: 3,5 méter magasak.

BARTHA RÉKA

Teátrum a poszt-Covid időkbén: amikor a maszk (nem) színházi

ESSZÉ

Kapva kaptam az alkalmon és hanyatt-homlok rohantam szabadtéri színházba, amint meghallottam, hogy a Brassóhoz közeli Sepsiszentgyörgyön (a „kertvárosunkban”, mondják viccesen, halovány felsőbbrendűséggel a brassóiak) a Tamási Áron Színház szabadtéri produkciókat mutat be a Múzeumkertben. Szépen felálltam a laptopom mellől, amelynek képernyőjén annak előtte jó részletesen elolvashattam az avatott és kevésbé avatott, de annál lelkesebb színházi nézők virtuális tollából, hogy mi minden nem színház, ami online tekinthető meg. Az elméletek némelyikével nagyon hevesen tudtam volna vitázni, hiszen az én értelmezésemben ez a művészet még a legmegveszekedettebb 4D-s változatában sem rugaszkodhat el a környező valóságtól. Ez egész egyszerűen azt jelenti, hogy otthonhoz kötöttségünk esetén igenis él, még fogvicsorgatva is, az online nyújtotta lehetőségekkel (vagy éppenséggel szűkös keretekkel), és megidézve azokat a tapasztalatokat, amelyeket járványidő előtt felhalmoztak az emberek a színházról, színházat nyújt nekik ebben a formában, de annak nyilvánvaló és megkerülhetetlen reményében, hogy a 4D-hez mielőbb visszatérünk.

Én nem láttam ebben semmiféle szentségtörést. Sőt, nagyon díjaztam, hogy a keretek miatti rinyálást mellőzve, engem a fölös köröktől megkímélve, a társulatok egyike-másika kísérletezni kezdett azzal, hogy mi minden nevezhető még színháznak, ha már így alakult a művészi és kevésbé művészi életünk. Aki leragadt az „empirio-fasizmusnál” és a „virtuálfóbiánál”, az nyilván megfosztotta magát annak lehetőségétől is, hogy egy előnytelen és lehetetlen helyzetet színházilag előnyére fordítson. Velük sem vitatkozom (csak magamban), mert jóhiszeműen azt gondolom, hogy készültek a színház és nézője közvetlen találkozására, mintegy mereven keretezett alkotóidőszakként tekintettek arra a periódusra, amikor (színházi) ember (színházi) emberrel

BARTHA RÉKA (1978, Brassó) szabadúszó újságíró, színikritikus és kommunikációs tanácsadó. A BBTE-n diplomázott színháztudományból. Kulturális újságíróként dolgozott a Brassói Lapoknál és az Új Magyar Szónál, majd politikai kommunikációs tanácsadó, rövid ideig a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház marketing-kommunikációsa volt, három évig a Maszol munkatársa. Színikritikát közöl a Helikonban.

nem találkozhatott, dolgozhatott élő egyenesben...

No de kiszabadultunk. Persze csak módjával, és mindenki az elmaradhatatlan egészségügyi maszkjával felfegyverkezve, de elmerészkedhettünk egy szép és kellemes kerthelyiségbe, ahol egy parányi színpadon, illetve – a hely sajátosságait kihasználva – annak környékén immáron azt a kísérletet vehettük szemügyre több változatban is, hogy miként születik meg újra a színház – kicsit tétován ugyan, de rengeteg érdekes jelen-

séget felsorakoztatva –, miként tér vissza a 4D-hez, vagyis a nézővel való közvetlen együttlét elengedhetetlen tapasztalatához.

A sepsiszentgyörgyi társulat, de a színház teljes személyzete is igyekezett az úgynevezett „normalitáshoz” minél közelebbi állapotot és helyzetet megteremteni. Nyár van, még csak nem is természetellenes a szabadtéri színház. A Múzeumkert bejáratánál osztogattak ugyan maszkot, és a jegy mellett legalább ugyanolyan mértékben érdeklődtek a lázmérővel ellenőrzött testhőmérsékletünk iránt is, azonban ebben semmi olyan többletagítással nem volt felfedezhető, mint amilyenről a bevásárlóközpontok esetében szóltak a hírműsorok. Egy jegy, egy maszk, egy lázmérés, és már bent is voltunk a nyitott nézőtéren, ahol hármassával helyezték el, szigetként, a székeket, s azokra zömében a kis csapatban érkezőket ültették le együtt a szervezők.

Az már a júniusi sepsiszentgyörgyi „újrakezdés” műsorán szereplő második előadáson is tapasztalható volt, a produkció kezdése előtti félórás várakozásban, hogy ezeket az intézkedéseket a nézők maguk is természetesnek tekintik. A közelemben, két különböző szék-szigeten ülő nők vicceltek – a törvényes távolság miatt többek számára is jól hallhatóan – azon, hogy maszkban kockázatosabb pletykálni, mert az ember csupán sejteni véli, hogy ki a pletyópartner. Ezen azért is mosolyognom kellett (helyenként egyenesen hangosan nevetnem), mert éppen öt perccel korábban állapítottunk meg valami hasonlót a családi színházalásban részt vevő húgossal. Nevezetesen azt, hogy szájmaszkos nézőtársaink inkognitója olyannyira hangsúlyos, hogy ha esetleg üdvözlünk kellene valakit közülük, akit a mostani időszámítás előttről már ismerünk, azt csakis az arcát és fejét mellőzve, az egyéb testi sajátosságainak felismerése alapján tehetnénk meg (ha az illető meghízott/lefogyott, akkor pech, mert nem lehetünk udvariasak, de az is lehet, hogy ő sem vesz észre bennünket ugyanilyen okok miatt)...

Színháziasan szólva: az elidegenítő effektus atyja, Bertolt Brecht mind a tíz ujját megnyálná a 2020 júniusában érvényes színházba járási „divat” láttán, és ha a „poszt-Covid-19” idején élt volna, bizonyára bevezette volna ezt a „nagyyszerű” társadalmi elidegenülést az életművébe – mind a színházi

történet témájaként, mind pedig színházi formanyelvként. Még hozzá sem kellett volna tennie túl sok egyéb kitalációt...

Miután mindenki elfoglalta helyét a szabályosan foghíjas nézőtéren egy-egy ilyen nagyon inspiráló V-effektes „ruhadarabbal” felvértezve – ami természetesen azt is jelentette, hogy a színész még csak véletlenül sem tudta leolvasni nézője arcáról a reakciókat –, elkezdődött az előadás. Az általunk megtekintett produkció a dél-amerikai származású, forgatókönyvíróként Oscar-díjra is jelölt José Rivera drámaíró 1995-ben írt, *Felhőtekonika* című drámája volt, Bocsárdi László által rendezett hangjáték formájában.

Nagyon jólesett ez az előadás, hiszen valamiféleképpen természetes viselkedésszakanyarodást is jelképezett a színháztörténet kezdeteihez, a teátrum őséhez, amelyben egy narrátor mesélése alapján a nézők maguk vitték képzeletük színpadára a hallottakat.

Ennél tökéletesebb és kikezdhettebb előadás nincs is. Jobban mondván előadások, hiszen itt ténylegesen és szó szerint is annyi produkció jött létre, ahány néző ült a nézőtéren. A „műalkotás” kikezdhetetlensége pedig abban állt, hogy a maga képzeletbeli színpadán ki-ki (a saját szempontjából és készletéből) egy tökéletes színházi élményt hozott létre, amely nem volt kiszolgáltatva semmiféle esendő tárgyi valóságnak, amelyről kritikai álláspontot lehetett volna megfogalmazni.

Mi volt tehát ebben a felállásban a legfontosabb és leginkább meghatározó színházi tapasztalat? Az élő emberi hang, a közvetlenség élménye és az a simogató és kitapintható fokozatosság, amellyel visszatértünk a színpad-nézőtér valós keresztmetszetébe Bocsárdi László magabiztos rendezői irányításával, a Tamási Áron Színház kiváló társulatának tolmácsolásában.

Többszörösen jelképesen, az idő és az időérzékelés relativitásáról szóló produkció végén egy olyannyira természetes nézői gesztusra figyeltem fel, hogy újfent mosolyognom, nevetnem kellett mély megnyugvással: ahogy véget ért az

előadás – mintha vezényszóra –, a nézők egyszerre fejtették le arcukról a maszkot, majd szépen, kettesével-hármasával a megjelölt „kijáraton” elhagyták a Múzeumkertet.

Ez egyszerre jelentette azt, hogy „a színházból kiléptünk, lekerül a (színházi) maszk”, meg azt, hogy „leküzdöttük a félelmet, most már nyugodtan lépünk ki a való életbe, jöjjön, aminek jönnie kell”.

MAGYARI SÁRA ROVATA

Fordít, elárul vagy összeköt és megmutat?

Tandem

Egy szöveget lefordítani a másik nyelvre nem kis dolog. A műfordítás még ennél is nehezebb feladat. Augusztusi tandemünk a fordítás nehézségeiről és szépségeiről szól. Olyan kérdéseket járunk körbe, hogy mi indít el a fordítás útján. A fordított szöveg több vagy kevesebb-e az eredeténél? Hogyan viszonyuljunk a műfordításhoz? Van-e ma igény a román–magyar fordításokra és műfordításokra?

(Magyari Sára)

Én nem vagyok műfordító, szakfordítást viszont tanultam és gyakoroltam is, mikor kellett, éppenséggel tolmácsoltam is. Azért a szinkrontolmácsolás igen térdre kényszeríti a kétnyelvű beszélőt! De most nem erről lesz szó. Bevallom, néha kacérkodom a műfordítással is – mert muszáj. Szívesen fordítok Örkényt, Dsidát, de próbálkoztam Voiculescuvál és Bacoviával is. Oktatási célból – mikor magyart tanítottam idegen nyelvként, Örkényt imádták, értették is. Hisz a román kultúrától nem áll távol az abszurd. Román szerzőket pedig a magyarországi ismerősöknek akartam megmutatni. Mert nálam ez a hívószó: megmutatni. Összekötni a román és a magyar kultúrát. Ez a hídverés lassan mániám, de egyre nagyobb az igény is rá: látni kell a másik kultúrát, nyelvet, irodalmat – vagy éppen olvasni.

Igaz, a fordított szöveg más, mint az eredeti. Aki hályogkóvacs módjára fog bele, általában szó szerint fordít. Ilyenkor mennek el a dolgok. A kulturális átültetéshez, a nyelvi megfeleltetéshez több kell: először talán az a legfontosabb, hogy elfogadjam, a másik nyelvén másképpen vannak a dolgok. Nem nagyon másként, de egy kicsit azért igen. Nézzünk egy példát: a mi magyar, protestáns hitvilágunkban vannak *papnők* is, akik szolgálnak. Ezt románul nem nagyon tudjuk viszszaadni egy szóval, mert a *preoteasă* papné lenne, s az azért nagyon más. Akkor maradhat a *femeie preot*, amit egyszerűen

MAGYARI SÁRA (1976, Nagybodófalva) nyelvész, újságíró, a PKE docense. Tanulmányait Nagyváradon (I. Vulcan Tanítóképző, Ady Endre Sajtókollégium), Temesváron (Művészeti Iskola) és Kolozsváron (BBTE) végezte. Rovatai vannak a Román Rádió temesvári adásában, a Nyugati Jelenben, az E-nyelv Magazinban, a MÚRE lapjában. Kötete: Takázás (esszék, publicisztikák, MÚRE, 2018).

GÁBOS-FOARȚĂ ILDIKÓ (1957, Temesvár), író, műfordító, pszichológus.

a román ortodox ember nem is fog tudni értelmezni, kell hozzá egy egész litánia magyarázat, de legalább egy lábjegyzet. Ilyen megpróbáltatások révén vallom, hogy a fordított szöveg – legyen az irodalmi vagy hétköznapi – egyszerre több is és kevesebb is, mint a forrásnyelvi szöveg.

Kultúrtörténeti kuriózum, hogy miként viszonyul a nyelv a *fordító*,

fordítás megnevezéséhez: magyarul ez valami olyasmit jelent, hogy nem pont úgy vannak a dolgok a célnyelvben, mint a forrásnyelvben, hanem kicsit másként vagy éppen pont fordítva. A fordítás megfordítása a dolgoknak, egy másik szempontból való értelmezés. Románul a *traduce*, *traducător* szavak úgy tűnik, hogy a *trădare* szóval képeznek nyelvcsaládot, és így az árulás, elárulás jelentés is benne van. Izgalmas ez, mert minden nyelv egy kicsit másként tükrözi a világot, és a fordító mindkét világban jártas kell legyen, s szükséges megteremtenie az átjárási lehetőséget e két világ között akkor is, ha közben kicsit árulóvá válik, hiszen nem tudja pontosan azt átültetni, átadni, amit a forrásnyelv kódol.

Mindezek mellett azért a fordítók, műfordítók, tolmácsok igen megbecsült emberek a mi közösségeinkben. Ezt a fordítóirodák árjegyzékében is látjuk, s valahol a történelem is azt igazolja, aki több nyelven tud és fordítani, tolmácsolni is képes, annak mindig jó dolga volt. Nekem úgy tűnik, a műfordítókat mostanában a mi vidékünkön igen nagy becsben tartjuk. Már csak azért is, mert egyre kevesebben vannak. S azért ők olyan művészszerűségek is. Én legalábbis annak tartom őket. Jómagam amúgy is felnézek rájuk, mert olyan kétnyelvi virtuskodásra képesek, amelyeken én azért vért izzadok. A műfordító barátaim szerintem folyamatosan két egész emberek: mindkét nyelvet és kultúrát értik és élnek.

Az nem kérdés, hogy van-e igény román–magyar fordításokra. Most kért be tőlem az egyik magyarországi pályázató két olyan jogszabályt eredetiben románul és magyarra is fordítva, amelyek több száz oldalt tesznek ki, s mivel a *Hivatalos Közlöny* még nem fordította le pont azokat, igen sok órámba telt, míg magyarra varázsoltam őket (az adminisztráció nyelvének fordítóit külön díjakkal kellene jutalmazni). A műfordítás helyzete más lehetne, ha nem élnénk egymás mellett, ha nem lennének vegyes tannyelvű iskolák, ha nem lenne például Temesvár 2021-ben Európa kulturális fővárosa. De az lesz. S szerintem a temesvári, bánági szerzőket most kellene leginkább fordítani, megmutatni egymásnak, ha már multikulturális, négy nyelvű vidék vagyunk. De ott vannak a kortárs költők, írók mindkét kultúrában, s ha már itt élünk egymás mellett s amúgy talán azért is, mert van egy-két nagyon klassz szöveg hol

itt, hol ott, nagyszerű lenne egymásnak megmutatni. S nem mellesleg, mikor a temesvári Nyugati Egyetem román tanszékén magyar kultúrát tanítottam románul, nagy hasznomra vált volna a középkor magyar irodalmának legalább a részleges román fordítása, mert beleőszültem, mire megértettem a hallgatókkal, mit is jelent a lovagi költészet, a lovagkirály magatartása és hagyatéka. Na, például, amikor majd Nagyvárad lesz a kulturális főváros, remélem, lesz rá igény, akarat és pénz, hogy ennek a kornak a szövegeit is megmutassuk – szerintem akad majd, aki kíváncsi lesz rá.

(Gábos-Foarță Ildikó)

Sok minden indíthat el valakit a fordítás útján. Habár egy kívülállónak első látásra a fordítás unalmas foglalatosságnak tűnhet, hisz mi érdekes lehet abban, hogy hetekig, hónapokig, naponta hosszú órákat tölt a fordító azzal, hogy egy művet, legyen az próza vagy vers, az egyik nyelvből a másikba áttelepítsen?! Valahogy olyan ez, mint egy hídépítés két teljesen különböző nyelv között – amelyből (forrásnyelv) és amelyre (célnyelv) fordít –, miközben keze-lába kötve van az eredeti mű és a célnyelv sajátosságai által. Mint Kosztolányi mondta volt 1928-ban, az *Új Időkben* közölt cikkében: „Műfordítani annyi, mint gúzsba kötötten táncolni.” De azt hiszem, leginkább a kihívás adrenalint kifejtő hatása az, ami leginkább csábít a fordításra. Így nyilatkozott Anavi Ádám temesvári költő is egyik interjújában, melyet 2002-ben

adott az *Orizont* irodalmi lapnak: „A lefordíthatatlan vers provokál!” És hozzátenném, hogy nemcsak a lefordíthatatlan vers, hanem maga a *lefordíthatatlanság* provokál. Mert ha mégis sikerül, az a legnagyobb élményt és megelégedettséget nyújtja egy fordítónak!

Lehet-e egy fordítás egyidejűleg szép és hűséges? Igen, valószínűleg, amennyiben egy szép nő is az! Talán nem véletlen, hogy – ha jól tudom – a román nyelv az egyedüli, amelyben a *fordítani* (a *traduce*) igének egyúttal *megcsalni*, *áтеjteni*, *hűtlennek lenni* jelentése is van, példaképpen gondoljunk csak Ion Luca Caragiale humoros *Diplomácia* című karcolatára. És ma már, ha fordításról beszélünk, szinte közhellyé vált az olasz *traduttore traditore* (a *fordító ferdítő*) szójáték is.

„A szó szerint való hűség és a szépség többnyire ellenségek.”¹ Ebből a szempontból nézve a dolgokat, a fordítónak választania kellene tehát a pontosság és az expresszivitás között, miközben az igazság valahol középen van, mivel „[...] egy fordítás annál nagyobb eltéréseket mutat az eredetitől, minél nagyobb igyekezettel törekszik a hűségre” – írja Humboldt 1816-ban megjelent *Agamemnón*-fordításának előszavában. Míg a pontosság – mondjuk – általában nem okoz különösebb nehézséget, pláne, ha prózafordításról van szó, az expresszivitás annál inkább, különösen a versfordításnál, mely esetben többek között még a rímekhez, versmértékhez, ütemhez, ritmushoz, szótagszámhoz is kötve van a fordító, miközben a pontosságot sem hanyagolhatja el. De az expresszivitást sem szabad mellébeszélésként értelmezni, hanem inkább mint egyfajta kerülőutat a két part között, vagyis a forrásnyelv és a cél nyelv között, nem feledve a mű egységét és egyéniségét sem. És nagyon fontos a dallam, a vers „lelke”, a hangulata. Hogy mindezt ki tudja fejezni, a fordító nemcsak fordít, hanem egyben költ is, átír, ezért lehetetlen, hogy a saját „lenyomatát” ne vigye a fordított műbe, miközben „úgy kell dolgoznia, hogy célt találjon. A cél az eredeti költemény”.² Tehát miközben fordít, a fordító maga is alkot, először bensőségesen közelíti meg az eredeti szöveget, elmerül benne, átérzi, aztán átszíri, átdolgozza, szinte dédelgeti, mielőtt útjára bocsátaná egy másik nyelv vizein. Ezért nem véletlen, hogy a legtöbb fordító maga is író vagy költő, mert mindehhez nemcsak a két nyelv minden csínját-bínját kell perfektül tudni, hanem intuícióra,

inspirációra és néha egy kis szerencsére is szükség van, hogy leessen a tantusz. Na meg nagyon kell szeretni azt a szöveget, amelyet fordítunk, és fordítóként mondhatom, hogy jobban kell tudjunk írni, kifejezni *magunkat* azon a nyelven, *amelyre* fordítunk.

Az utóbbi időben az olvasók körében egyre nagyobb az érdeklődés az úgymond *egzotikus* nyelvek irodalma iránt (japán, kínai, koreai, arab). Úgy vettem észre, hogy a román közönség a magyart is ebbe a kategóriába sorolja. Ezért is az elmúlt 10-15 év alatt elég sok magyar kortárs mű lett lefordítva román nyelvre: Kertész Imre, Esterházy Péter, Dragomán György, Krasznahorkai László, Bartis Attila, hogy csak a legismertebbeket említsem. Viszont magyar–román fordító tudtommal nagyon kevés van. És érdemes lenne újból és újból szomorúan felhívni a figyelmet arra, hogy a fordító általában a *láthatatlan ember* szerepét éli! Habár őt nevezhetnénk a szerző másnyelvű énjének is, ő árnyékban marad, a kulisszákban dolgozik, nálunk (és nemcsak nálunk!) a könyvek borítóján sincs feltüntetve, a könyvkritikusok meg legtöbbször még csak pár sor erejéig sem méltatják megemlíteni még a nevét sem, nemhogy a fordítás minőségét vagy szépségét. Ki tudna most kapásból legalább egy fordítót megnevezni, bármely nyelvről is lenne szó?

Pedig csak ő tudja igazán, hogy „fordítani annyi, mint az illatot aromává változtatni, hogy a másik nyelv léte önmagában tudjon lüktetni”³

1. Kosztolányi Dezső, A „Holló” (Válasz Elek Artúrnak), *Nyugat*, 1913, 21. szám.
2. Uo.
3. Paepcke, F., A sikeres fordítás hermeneutikai útjai, *Magyar Filozófiai Szemle*, 1989/4. 413–33. Fordította: Mezei György.

A bizonytalanság a turizmus legnagyobb ellensége

Beszélgetés dr. Bántó Norberttel, a Discover Bihor vezetőjével

Társadalom

Félicsfürdő és hegyvidék – ezek a turisták legkedveltebb úti céljai Bihar megyében a megyeközpont mellett, azonban az egyes vidékek látogatottsága között nagyon nagy a szakadék. A Covid-19-járvány miatt nemcsak az utazásokat kellett lemondani, de folyamatban levő képzések gyakorlati részét sem lehetett elvégezni. A pandémia által leginkább sújtott turizmus még nagyobb bajba kerülhet, ha újabb szigorítások jönnek.

Augusztus hónapra hétköznapra hegyvidéki szállást próbálnánk foglalni, de az akkor már túlszűfolt Félicsfürdőt nem ajánlja pihenésre dr. Bántó Norbert, a Bihar megyei Turisztikai Desztináció Menedzsment (TDM) Iroda (Discover Bihor) vezetője. A turizmus helyzetéről június utolsó napjaiban beszélgettünk a szakemberrel. „Mindenkinek azt tanácsoltam, hogy mivel a szállásadók 90 százaléka nem kér előleget, foglaljon magának szállást a nyári szezonra. Bármilyen tiltás jön közbe, az nemcsak a szállásfoglalót fogja otthon tartani, hanem mindenkit. Vannak olyan panziók, amelyekben már nem lehet szállást találni, de én még mindig megpróbálnám a hegyvidéket a hétköznapokra. Hétfégi szállást találni hegyvidéken szerintem már lehetetlen. Az előző években már áprilisban lefoglalták szeptember 10-ig az összes hétféget, idén az elmúlt három hétben foglalták le a hegyvidéki szállásokat” – vázolta a helyzetet az igazgató.

A TDM 2015 őszén civil szervezetként alakult a megyei tanács kezdeményezésére, partnerségben a Bihar megyei Hegyi és Barlangi Mentőszolgálattal és a Nagyvárad Egyetemmel. Négy emberrel indult a munka, jelenleg tizennégyen dolgoznak Bihar megye bel- és külföldi népszerűsítésén.

Bántó Norbert 2016 októberében csatlakozott a csapathoz, és 2017 májusától vezeti az irodát. Az egyesület fenntartását

99 százalékban a megyei önkormányzat által kiutalt összegek fedezik. A TDM pályázik is, ugyanis a közpénz felhasználásának szigorú szabályai vannak, és egyes költségek abból nem fedezhetők. „Jelenleg két RO–HU-s projektünk fut, ami azért nagyon fontos, mert elég komoly cash-flow kimutatás volt hozzá szükséges, de vannak hozadékok is. Például projektor, intelligens tábla, székek, asztalok, a többi között két tanterem felszerelése, számítógépek, táblagépek, multifunkcionális nyomtató. És akkor nem beszéltünk még az egyházi partnerekről, náluk infra-

Dr. Bántó Norbert

Fotók: TDM

strukturális beruházások folytak, több százezer euró értékben egyenként a hat egyházi partnernél. A projekt legismertebb része a nagyváradai római katolikus székesegyház orgonájának a felújítása; a hangszer 1780-as, még Mária Terézia adományozta az egyháznak. Emellett ezernél több embert is képzünk külsős partnereken keresztül, mert a szakmának szüksége van szakemberekre. Idegenvezetőtől kezdve bárson át szállodaigazgatóig legalább harmincfajta képzést kínál a projekt, amely jövő ősszel zárul le. Határon túli partnerünk a Körösszegapáti Ortodox Egyházközség. Partnerenként körülbelül 4-500 ezer eurót költünk el, és azt gondolom, az a legfontosabb, ami meg is marad: az eszköz és a képzett ember” – magyarázta az igazgató.

A legnagyobb ellenfél a kiszámíthatatlanság

„Mindentre számítottunk, csak erre nem” – válaszolta Bántó Norbert arra a kérdésünkre, hogy mi változott a járvány alatt. Érdekességként elmondta, hogy a 2018-as referencia-évhez képest tavaly már volt egy enyhe, 0,5 százalékos visszaesés, ami azért furcsa, mert 2011-12 óta az előző évhez

képest két számjegyű, 10–14 százalék közötti volt a vendégéjszakák és a vendégek számának növekedése. Számukra ugyanis ez a két legfontosabb mutató, főleg a vendégéjszakák száma, ugyanis nem mindegy, hogy az ide érkező látogató egy-két éjszakát vagy egy-két hetet tartózkodik itt.

Tehát már 2019-ben sem úgy alakultak a számok, mint ahogy számították, de azt gondolták, ez csak egy kis átmeneti zavar, mert nem volt jelentős visszaesés. „Nagyon nagy terveink voltak erre a nyárra, de ezeket áthúzta a járvány” – mondta az igazgató. A TDM munkatársai végigdolgozták ezt az időszakot, mivel arra készültek, hogy a lezárások, korlátozások után az emberek újra utazni akarnak majd. Úgy vélték, minél hosszabb lesz a megszorítások periódusa, annál nagyobb lesz a vágy az emberekben, hogy utazzanak, a természetbe menjenek. Csakhogy a turisztikai iroda munkatársai nagy gonddal szembesültek: a bizonytalansággal. Június végére még nem készülhetett el a programterv arról, hogy mikortól, meddig, hogyan és pontosan mit lehet tenni. A kiszámíthatóság teljes hiánya zavarta leginkább a szakmát. *(Például beszélgetésünk előtt derült ki, hogy a vendéglátóhelyek mégsem nyithatják meg belső tereiket július 1-től – szerző megj.).*

Ennek ellenére júniusban végeztek felméréseket. Harminc reprezentatív Bihar megyei turisztikai vállalkozót – szállásadót, étterem-tulajdonost, kalandturizmus-szolgáltatót –

kérdeztek meg, és országos online felmérést is végeztek 607 fős mintán. Utóbbiban általában az utazási szándékot mérték fel, azaz mennének-e az emberek vagy sem, ha igen, belsőre vagy külföldre-e, félnek-e utazni vagy sem. Arról is kérdezték a válaszadókat, hogyan látják Bihar megyét, mennyire ismerik, voltak-e már itt, mit látogattak meg, mi tetszett, mi nem tetszett. A válaszokat nemrég kapták meg, a feldolgozásuk még tart. A kiértékelés eredményét megosztanák a szolgáltatókkal, hogy ők is tudomást szerezzenek az országos és a megyei adatokról. Velük közösen szeretnének megoldásokat találni az ágazat gondjaira, de nagyon nagy hátrány a megfelelő jogi keret hiánya. „Ha kitalálunk valamit, és hétfőn elkezdjük, megeshet, hogy szerdán azt mondják: nem lehet. Ez rossz, mert annál azért lassabb ez a rendszer, hogy egyik napról a másikra csináljunk dolgokat, és nem is biztos, hogy jók a hirtelen, meggondolatlan kampányok.”

Szeretnének belevágni egy online kampányba, de attól tartanak, hogy ha elhívják és körbevisznek itt országosan ismert bloggerekkel és szakmai lapok munkatársait, mire az írások megjelenéne, történik valami, és ismét le kell állni.

A turisztikában is nagy gond a képzett, sőt a képzetlen munkaerő hiánya is, és erre csak részben nyújtanak megoldást a képzések. A munkaadóknak is olyan üzleti modellt kell alkalmazniuk, amellyel nagyobb a bevételük, így nagyobb béreket adhatnak a dolgozóiknak.

A TDM képzéseinek egy része már lezárult, más részük ezután kezdődik. A legnagyobb probléma azokkal van, amelyeket nem tudtak lezárni. „Mondok egy példát. Képeztünk szakácsokat, akik befejezték az elméleti részt, aztán áttértek online-ra, de nem tudtak konyhára menni gyakorolni. A képző cégek főszékhelyen nehezebben találnak olyan éttermet, amelyik gyakornokot fogad, mert most nincs ideje a főszakácsnak a zöldfülű tanítására. Nyilván vannak olyanok is, akik már ismerik

Nagyvárad, Fekete Sas palota

a szakmát, és azért jöttek a képzésre, hogy hitelesítsék, amit tudnak, tehát legyen papírjuk is róla. Nagyon sok ember dolgozik a vendéglátásban, akinek nem ez a végzettsége, de beletanult. Harmincféle képzés van, a legnagyobb létszámú az idegenvezetői, de van panzióvezetői, szállodavezetői, pincér-, szakács-, cukrász-, szobalányképzés, továbbá népművészeti oktatás, például kosárfonó és fafeldolgozó tanfolyamunk, és mivel egyházi partnereink is vannak, van például kántor-, sőt orgonistaképzésünk is” – árulta el az igazgató.

A főidényt kelleme kitölteni

Van elképzelésük arról, hogyan kellene kitölteni a szezont, a probléma ugyanis mindig az volt, hogy hétvégén minden tele volt, nem lehetett szállást találni sem Félixfürdön, sem hegyvidéken, miközben a hét közepén mindig voltak üresjáratok. Az lenne a cél, hogy a főidényt 90 százalékos kihasználtsággal vigyék végig a szállásadók, hogy legalább részben pótolhassák a kiesést. Három hónap kiesését egy nyár alatt nem lehet pótolni, akkor sem, ha teljes a kihasználtság júliusban és augusztusban is. Ha meg tudnák „hosszabbítani” a nyarat úgy, hogy szeptemberben is megpróbálnának idehozni embereket, lehetne hosszabb a szezon, de nem tudni, akkor milyen előírások lesznek érvényben. „Nem tudunk nemhogy hosszú, de középtávra sem tervezni, mert mire egy komolyabb kampányt kitalálunk, összerakunk – az legalább másfél hét –, addigra lehet, változik a helyzet. Két héttel ezelőtt még stabilan kétszáz alatt volt az országos napi esteszám, most stabilan kétszáz fölött van, sőt. *(E szöveg szerkesztésekor, július közepén a napi 5-600 új vírusfertőzött volt a jellemző – szerk. megj.)* Az biztos, hogy a vállalkozások nagy részének már most a nyakáig ér a víz. Ha még egy vagy két hónapra bezárják őket, akkor meglátásom szerint az országban, s ez Bihar megyére is igaz lehet, a turisztikai vállalkozásoknak több mint a negyede csődbe megy. Tehát nem eladósodnak, hanem negyedük bezár és kiteszi az eladó táblát a panzióra. Nyilván nem a négycsillagos szállodaláncoakat érinti ez, hanem a kisebb és közepes vállalkozókat, akiknek ne adj’ isten még bankhitelt is törleszteniük kell, mert mondjuk, egy-két-három évvel ezelőtt fejlesztéseket, bővítéseket végeztek. Hogy fizesse ki valaki a havi több ezer eurós törlesztőrészt, ha neki nulla bevétele van?! Az

ember nyilván akkor vesz fel egy ilyen hitelt, ha vannak tartalékai – de tavasszal már felélték az emberek a tartalékaikat. Már nem arról van szó, hogy a vállalkozó meg tud-e élni vagy sem, hanem arról, hogy ha jön még egy szigorítás, akkor szerintem lehúzhatja a redőnyt” – vázolta a helyzetet dr. Bántó Norbert. Hozzátette: bár Magyarországon nem volt annyira súlyos a helyzet, mint Romániában, ott is jelentős utazási irodák zártak be, és biztos abban, hogy a kisebb utazási irodák nálunk is csődközeli helyzetben vannak. Bár az utazási irodákkal kevésbé foglalkozik a TDM, tudnak olyan esetről, hogy az irodáknak vissza kellett fizetniük az ügyfelek pénzét, az irodák ellenben nem tudták visszaszerelni a már elküldött előlegeket a törökországi, egyiptomi üdülőszállóktól.

Jóval többen utaznának belföldre, mint eddig

A felméréseikből kiderült, nőtt azoknak a száma, akik idén belföldi nyaralást terveznek, s csökkent azoké, akik külföldre mennének, avatott be a részletekbe az igazgató. Általában a lakosság 40-45 százaléka megy legalább évente egyszer külföldre. A külföldi út lehet rövid városlátogatás vagy hosszabb nyaralás, ám idén mindössze a lakosság 13 százaléka készül más országba.

A változásnak három fő oka van. Az első visszatartó ok a tiltások lehetősége. Megeshet, hogy valaki elutazik,

de nem tud hazajönni, mert egy új tiltás miatt ott ragad két hétre, és nem biztos, hogy erre van elegendő pénze, de azt sem kockáztatnák az emberek, hogy visszatértük után kelljen két hetet otthon ülniük. *(Beszélgetésünk idején az Alkotmánybíróság még nem nyilvánította alkotmányellenesnek az intézményes és házi karantén elrendelését, s megeshet, mire e sorok megjelennek, már új jogszabályok lesznek érvényben – szerző megj.)*

Az igazgató szerint második ok az anyagi vonzat. Ha valakinek kiesett a jövedelme tavasszal, az azt mondja: most nem költekeznek. Az anyagiak a belföldi lehetőségeket is korlátozzák, ugyanis a román tengerpart már nemcsak a bolgárnál, de a görögnél is drágább. „Míg Spanyolországban levitték az árakat, nálunk fel. Arra hivatkoznak, hogy nem tudnak teljes kapacitással működni, hogy többletköltségeik vannak a fertőtlenítések, a távolságtartás miatt. Ezért az amúgy sem olcsó román tengerparti árak minimum 25 százalékkal megemelkedtek” – magyarázta az igazgató.

A félelem kevésbé játszik szerepet, a harmadik helyre tenné a külföldi utazások halasztásának okaként, mondta Bántó Norbert, de ez is jelen van. A külföldi nyaralás sok esetben azt jelenti, hogy nagy, négy-öt csillagos üdülőszállókban akár 1000-1500 ember is együtt van. Matematikailag nagyobb a valószínűsége annak, hogy egy olyan étteremben fertőződik meg valaki SARS-CoV-2 vírussal, ahol ezer ember fordul meg, mint egy olyan panzióban, ahol összesen tíz szoba van.

Biharban tengert kivéve minden van

„Mi azt szoktuk mondani, hogy Bihar megyében minden van, kivéve a tengerpartot, de azt nagyon jól pótolják a termálvizes fürdőink, és nemcsak Félixfürdőre gondolok, hanem a kisebbekre is: Tenkén, Margittán, Hegyközszentmiklóson, Élesden és Belényesben is vannak kisebb fürdők. Ezt talán előnnyé tudjuk fordítani, hogy ha lesz kicsit szabadabb lehetőség, mert nálunk az árak még mindig mérsékeltébbek, mint a Brassó–Prahova vidéken. Szeretnek minket a távolabbról érkezők is, mert itt több a hely, a szabad levegő, és olcsóbbak vagyunk. Ha viszont a fürdőturizmust néz-

zük, akkor bár nem szeretik ezt belátni, de az igazság az, hogy az ár-érték arány csatát Hajdúszoboszlóval elvesztettük. Nem most, már régen. Ha romániai viszonylatban nézzük, rendben vagyunk, de ha azt nézzük, hogy 75 kilométerrel arrébb van egy fürdőtelepülés, ahol ugyanannyi pénzért jobb szolgáltatásokat kap az ember, vagy ugyanazt a szintet olcsóbban kapja meg, nagyon sok romániai úgy dönt, inkább átmegy Hajdúszoboszlóra. Ráadásul Magyarországon arányaiban is kevesebb volt az újkoronavírus-fertőzés, mint Romániában. S ott a másik nagy versenytárs, Gyula. Békés megyében kifejezetten alacsony volt a Covid-19-fertőzöttek száma, tehát ők simán meg tudják győzni az aradiakat, hogy Gyulára menjenek. Ugyanígy a temesváriak Szeged mellé, Mórahalomra...” – sorolja Bántó Norbert.

Bihar megyében egyébként a turisták 85 százaléka érkezik Nagyváradra és Félixfürdőre vagy Püspökfürdőre, a maradék 15 százalék a megye többi részére, az Érmelléktől Dél-Biharig. Ha a települések szintjén nézzük, akkor Bondoraszó következik nagyon leszakadva Váradtól és a fürdőktől. Bondoraszóhoz tartozik Biharfüred és a Pádis-fennsík egy része. Bors nagyon sokat ugrott előre a tranzitforgalom miatt, és népszerű Csarnóháza (Bulz) község, mivel a Jád-völgyi panziók nagy része hozzá tartozik. „Térségekre bontva Várads és Félixfürdő után egyértelműen a Királyerdő-hegység következik. Ennek három kistérsége van: a Sebes-Körös szurdokvölgye, azaz Rév,

Sonkolyos és környékük; a Jád völgye, amely nagyon eldugott rész, de kifejezetten ezért szeretik az emberek; a harmadik Biharrósa és Magyarremete, a rósai völgy környéke, ahol nagyon sok a barlang és az olyan vadregényes táj, ami nem nehéz terep, nemcsak autóval, de akár biciklivel vagy gyalog is be lehet járni. A Bihar-hegységet, Pádist, a Biharhágót (Șaua Vârtop) nagyon szeretik az emberek, ott az egyik fő gond az infrastruktúra hiánya, és most nem az utakra gondolok, hanem még mindig kevés a szálláshely.”

Az igazgató hozzátette: a hegyvidéki szállásadók főleg a szezonálisra panaszkodnak. Ezen kissé meglepődünk, hiszen a téli sportok kedvelői nem csak a nyári idényben utaznak, mire megtudjuk: az alacsony kihasználtsághoz az is hozzájárul, hogy a panziók nem tudják „eladni magukat”. Nem mond nevet, de tud ellenpéldát is Bántó Norbert, olyan Jád-völgyi panziót, amelynek egész évben vannak vendégei, mert jól népszerűsíti magát, és szezonon kívül és hét közben 600 lejért két fő elmehet négy napra, három éjszakára, reggelivel, vacsorával. Az amúgy 15 szobás panzióknak 32 ezer

Facebook-követője van. „Ha mindenki így gondolkodna, akkor nem lenne ekkora különbség a főszezon és más időszakok között. Van, aki jól tudja magát népszerűsíteni, és a leggyengébb hónapban is van 35 százalékos kihasználtsága, más viszont annyira gyenge, hogy a téli hónapokban inkább bezár. Annyira kevés a vendége, hogy többbe kerül a fenntartás, a fűtés, mint amennyi a bevétel. Télen 10-15 százalékos kihasználtság nem elég. És nem mindenki nyitott a tanulásra... Nekünk az lenne a feladatunk, hogy hozzunk szakmai tréningeket, de kicsi az igény rá – magyarázta a szakember. Majd hozzátette: – Bihar megyében valamivel több mint 14 ezer vendégágy van, ennek a fele Szentmárton község területén, ahova

a két termálfürdőtelep tartozik, 3000 Nagyváradon, a fennmaradó 4000 a megye többi településén. A Pádis-fennsík környékén összesen 250 ágy van egy húsz kilométer sugarú körben. A Bihar-hágó környékén, az Aranyos forrásvidékén nagyobb a szálláskapacitás, csak a bihari részen van olyan 5-600 ágy, viszont ott sok vendégház nyáron is zárva tart. Most is van két-három eladó panzió, ami azt mutatja, nem bírták a nyomást. Igaz, hogy a téli szezont még nem érintette a vírus, csak hogy idén télen nem volt hó.” Egyébként az igazgató azt tanácsolja, hogy ha valaki Pádison nem talál szállást, Vertop üdülőfaluban keressen. A Kobles-völgyén a Bihar-nyereregig (Tarnița Bihorului) aszfaltúton fel lehet menni, onnan pedig egy kövezett úton el lehet jutni a Galbena kőközig, és a Galbenát, sőt még a Csodavárat is meg lehet közelíteni úgy, hogy nem kell sokat gyalogolni, van tehát lehetőség a pádisi látványosságokat akár Vertoptól megközelíteni autóval.

Térképek, mobilalkalmazás, társasjáték

A TDM-től egyébként azt is kérték a szolgáltatók, hogy küldjön nekik szóróanyagokat, amelyeket a turistáknak adhatnak. „Ez olyan költség, ami a vállalkozónak nem is nagyon éri meg. Ha egy panzió egy térkép 200 példányát rendeli meg, akkor ez neki példányonként három-négy lejbe kerül. Mi több ezer példányban tudjuk megrendelni a térképeket, így a darabonkénti költség 30 bani. A térképeket ingyenesen bocsátjuk a vállalkozások rendelkezésére, adunk hozzájuk állványokat, lábon állót, pultra vagy falra szerelhető, amelyet kérnek” – említi konkrét példát Bántó Norbert.

Kerékpárútvonal-térkép készül idén nyáron a Bihar megyében javasolt biciklis útvonalokról. Ez nem a kerékpárutak térképe lesz, hanem az olyan útvonalaké, amelyek általában megyei, községi vagy erdei úton haladnak. Könnyebbek és nehezebbek is vannak köztük, 15, 25, 35, 45 kilométer hosszúak. Nagyvárad, Margitta, Belényes körüli, hegyvidéki és alföldi útvonalakat is feltüntet a térkép. A terepen is kijelölik az útvonalakat, és lesz egy telefonra letölthető alkalmazás is, amely irányítja a kerékpározót. Készültek-készülnek látványtérképek, megyei és kistérségi térképek, magyar, román és angol nyelvűek.

Egy másik terv a Fedezd fel Bihart, Discover Bihor elnevezésű társasjáték elkészítése. A társasjátékok reneszánszukat élik, tanulni is lehet belőlük. A játékot nemcsak Váradon szeretnék forgalmazni, hanem a szálláshelyeken is, például az esős napokra, akár megvásárolható, akár kölcsönözhető formában, ez később dől el. Egyelőre kedvező a visszajelzés, dolgoznak a projekten, s ha minden jól megy, a játék idén őszi piacra kerül.

Olyan térképeket is készítenének, amelyeken három útvonalat is javasolnak a Váradra és a fürdőbe autóval érkezőknek (a nyaralók 95 százaléka), hogy onnan bejárhassák az Érmelléket és Berettyó-vidéket, a Királyerdő-hegységet, illetve a Bihar-hegység három pólusát: Biharfüredet, Pádist és a Bihar-hágót.

A térkép mellé 2021-re elkészítenének egy olyan mobiltelefonos audióalkalmazást, amely két-három percben bemutatna egy-egy Bihar megyei látványosságot, szintén három nyelven, románul, magyarul és angolul. Ez az alkalmazás hiánypótló, mivel kevés helyen tájékoztatnak például a műemlék épületekről. „Ha odaérsz a székhelyhídi Stubenberg-kastélyhoz, ott nincs se belépő, se idegenvezető, van egy tábla a falon, hogy műemlék épület. Ennek az alkalmazásnak a segítségével ott meghallgathatsz egy hanganyagot, amelyik röviden elmondja az épület történetét és a legfontosabb tudnivalókat róla. Az ottományi kastély talán az egyetlen az Érmelléken, amelyben van nyitvatartási idő, idegenvezető, belépődíj, és bemutatják

az épületet az érdeklődőknek. Nagyon sok kúria, kastély van, de egyikben sincs senki, aki eligazítaná a látogatókat. Egyik műemlék templomunk szebb, mint a másik, és ha az embernek szerencséje van, akkor épp ott találja a papot és az beengedi, vagy nyitva van a templom és ott van egy presbiter, de ő sem tud sokat mondani az épületről. Arra szeretnénk bátorítani a turistákat, hogy menjenek, fedezzék fel a megyét, mi megadjuk hozzá a szükséges információkat” – mondta dr. Bántó Norbert.

Ahol kevés a fertőzés, engedjenek

Mint arról többször is szó esett beszélgetésünk során, a bizonytalanság, a kiszámíthatatlanság az ágazat legfőbb ellensége, és ez a bizonytalanság – amelyet egyre inkább táplál a közelgő választás – egyelőre nem ér véget.

„Nagyon fontos az, hogy ezt az ágazatot érintette a legdurvábban ez a válság, és hangsúlyoznám, hogy ha szigorítások lesznek, és ezek a szigorítások nem regionálisak, a vállalkozások negyede Biharban lehúzhatja a rolót.

Tudom, hogy Románia nem föderatív köztársaság, mint Németország, de nem hiszem, hogy nem lehet jogi háttérrel találni arra, hogy csak bizonyos térségekre, településekre, ahol nagy az esetszám, vonatkozzanak a korlátozások. Romániában ugye helyi és megyei önkormányzat van és országos vezetés. Ha Bihar megyében nincs X számú eset, akkor engedd működni. Lehet ezt akár népességarányosan nézni, egy eset per kétszázezer lakos, ha az átlag nem haladta meg a három új esetet, akkor engedd, hogy menjenek a dolgok.

Ha ez így lesz, akkor Bihar megyének nem lesz gondja. De ha amiatt, hogy más megyékben gondok vannak, minket is lezárnak, visszaszorítanak, akkor a turizmusban nagyon sok cég fog ebbe belefulladás. Nem lehet sem földrajzi, sem éghajlati okok miatt szeptemberben, októberben vagy novemberben pótolni a nyarat, mert sokkal mobilisabb a lakosság nyáron, mint ősszel. Ráadásul egy második hullámot mindenki első perctől kezdve őszre jósolt. Ezt a regionalizálást tartom most a legfontosabbnak. Ennek hiányában ártatlan vállalkozások mennek csődbe. Nem lehet tudni, mi lesz ősszel, egy hónapja még azt gondoltuk, majd nyáron mozdulhatunk. Ez a bizonytalanság nem tesz jót senkinek, mert nem lehet tervezni... Azt nem lehet, hogy csütörtök este 11-kor bejelentet, hogy holnaptól fogadhatnak vendégeket, mert azt meg kell szervezni, hirdetni, s az legalább egy hétbe telik. Mi próbálunk több tervvel előállni, de amíg nem látjuk országosan, hogy mi lesz, addig nem tudunk reagálni” – összegezte a helyzetet a TDM vezetője.

FRIED NOÉMI LUJZA

ALFÖLDI IMRE

Tejfoggal kőbe (27.)

Regényes önéletrajzi krónika apámról s magamról

Az 1924-ben Nagyváradon született krónikáiró annak a Mozog Nagy Imrének a fia, akinek önéletírását Jár a baka, jár címmel közöltük folyóiratunk 2016–17-beli számaiban. Az Alföldi Imre írói álnevet használó ifjabbik Nagy Imre emlékiratai édesapja hagyatékával együtt kerültek hozzánk. A vaskos gépiratköteg élére szerzőnk a következő, sokat sejtető megjegyzést fűzte: „Egy hegedűművésznek készülő, de végül is középszerű írásipari dolgozóvá kisiklott váradi fiatalember emlékeiből.” A gyermek- és ifjúkorát, tanulóéveit Váradon töltő fiatalember ígéretesnek tűnő zenei pályafutását a második világháború végén – leventeként – a frontra kerülés, majd a hadifogság pokla törte meg. Kalandos úton hazavergődve, mintegy pótcselekvésként állt be „írásiipari dolgozó”-nak. Újságíróként előbb szülővárosában tevékenykedett, majd Budapestre költözve különböző lapok, illetve a Rádiókabaré munkatársa lett. Krimiszerzőként öt kötete jelent meg, részint a Népszava kiadásában. Önéletírásának sorozatban közlendő részleteit a születésétől 1947-ig terjedő időszakból válogatjuk, az alábbi epizód 1933–34 fordulóján játszódik.

Hadd írjam le a Ferenc utcai házból való átköltözésem különös módját, valamint a Temető utcai első hónapok, a Fazekasék konyhájában eltöltött idő alatt átélt izgalmas eseményeket.

Mikor mind elhordták körülém a Ferenc utcai hálószoza bútorzatát, egy ágyat ott kellett hagyni a helyén a kiürülő házban, mert költözködés közben lázas beteg lettem, ágy-nak estem, emlékezetem szerint valami nyári hasmenés, bélfertőzés kapott el. Bár nem voltam már egészen kicsike gyerek, ahhoz azért mégse elég nagy, hogy amíg szüleim a bútorszállító kocsival fölkapaszkodnak a Béke utcai dombon, aztán balra fordulva, a temető felé, odaállnak a Temető utca 57. és 59. elé, hogy a rakomány felét a már készülő házunk szuterénjébe zsúfolják össze, más részeit pedig a Fazekasék számunkra kiürített konyhájába, ahol jó pár

hónapig Anyuval, Zolival hármásban élni-lakni fogunk, mint valami kibombázott menekültek, szóval addig egyedül hagyjanak az elhagyott Ferenc utcai házban. Szüleim megkérték a tőlünk pár háznyira lakó Pákozdi bácsiék nagyocská, nálam pár évvel idősebb, Klári nevű leányát, hogy amíg a bútorszállító szekér odajár, az ágyamhoz húzott egyetlen székre telepedjen le, és viselje gondomat.

Előttem a kép: a kiürített szoba, az újrafestett falon is látszik a leszedett falióra, valamint a képek nyoma, a Csatáry-házra néző két pici ablakon át beárad a Ferenc utca felől a kora délelőtti nap fénye, és a szép, szőke hajú Klárika bolondozik nekem, hogy teljék az idő, míg értem jönnek. Illetve csak az ágyért és a szé-kért. Mert, tekintettel lázas voltom-ra, az én átszállításomat az udvarbéli Horváth bácsival, a már többször említett cipésszel tárgyalták meg szüleim: ő fog talicskán eltolni a Ferenc utcából a Temető utcai épülő házig.

Így is volt! Pokrócokkal kibélelte Anyu a talicska ládarészét, fejemhez kispárna, láztól didergő testemre takaró került, aztán Horváth bácsi beemelt kopott, nyikorgó talicskájá-

ba, mint egy zsákot, fölemelte a járgány két nyelét, és jobbra-balra imbolyogva – néhány pohár borral erősítette magát – végigtolt a Temető utca közepétől a Béke utcáig, föl a dombon, balra el a Fazekasék háza elé, szemközt a Temető falával. Akik láttak, megcsudáltak vagy kiröhögtek.

– Olyan nagy úr ez a fiú – szokta később édesanyám mesélni –, hogy még ideköltözésünkör is hintón érkezett a Temető utcába.

Hasmenésem napok múltán sem akart abbamaradni, s mivel Szőke doktor szabadságra utazott, kénytelenek voltunk a Szaniszló utca végén lakó Klein doktort kihívni a Fazekas-konyhába, hogy megnézzen és írjon fel valami orvosságot. Ő először is kiadós hashajtót írt elő, mégpedig ricinusolajjal. Anyu mondta, hogy azt nem fogja bevenni ez a kölyök, mert olyan kényes, hogy kihányja. Klein doktor akkor azt ajánlotta az anyámnak, hogy vegyítse a ricinust feketekávéval. Az ugyanis elveszi az olaj ízét, könnyebb úgy lenyelni. Fazekas néni rögtön mondta is, van egy bögre feketekávéja, szívesen átadja. Mi nem ittunk akkoriban feketekávé, ők rendszeresen.

Klein doktor elment, anyu és Fazekas néni megmelegítette a kávé, ráöntötték a nyúlós ricinusolajra, aztán áthívták apámat az épülő ház udvaráról, ahol valamit rakosgatott, hogy diktálja belém. Az erőszak az ő reszortja volt.

Bőgtem, mint a malac, amelyiket ölni akarnak, már a tudattól is öklendeztem, hogy azt a keveréket nekem le kell nyelnem. A ricinusról előző betegségem idejéből már voltak emlékeim, a feketekávé pedig kifejezetten utáltam. Pedig meg is cukrozták. Apám azért valahogy belém szusszantotta. Mi volt az eredmény?

Nem csak az, amire olvasóm itt gondol, mert az természetes. Hanem a kávé ízének emléke összekeveredett a ricinuséval, mitől is később, ha vendégségben, legénykoromban udvarlás közben, leányos háznál feketekávé kellett innom, rögtön a szájamban éreztem a ricinus ízét. De a hatását is, amiért a ricinust annak idején a gyomorrontásos betegekkel itatni volt szokás. Oda fajult a dolog, hogy ha csak darálták valahol a kávé, szájamat előntötte a ricinusolaj íze, és fut-

nom kellett. Úgy szégyelltem magamat emiatt tizennyolc-húsz éves fiatalemberként! Ricinus-komplexumomból a házasságomban gyógyultam ki, már itt Pesten. Feleségemék nagy kávéivók voltak, és annyit kínáltak, annyiszor próbálkoztam vele, míg fokozatosan levált róla a ricinus íze, végleg elfelejtődött, a kávéivás pedig a szenvedélyemmé vált.

Az előzőekben apám korabeli följegyzéseiből idéztem, most bátyám leveleiből másolok ide néhány mondatot, amelyet kérésemre írt, 1966. január másodikán, emlékezve Temető utcai fészekrakásunkra.

„...A Ferenc utcába 1923-ban költöztünk. A Temető utcai ház telkét pedig 1929 őszén vettük részletre, és 1933-ban kezdtük építeni, 1938-39-re lett készen teljesen: ablak, konyha, külső vakolás, villany stb. Nem tudom, emlékszel-e rá, hogy évekig csak az egyik szoba (a belső) volt lakható, a külső szobában se vakolás, se padló, sőt, mivel fel sem volt töltve, az előszobaajtótól a belső szoba küszöbéig fosznideszka vezetett, és afölött balanszíroztuk be magunkat a szobába. Ennek bizonyára döntő szerepe volt egyensúlyérzékünk fejlődésében. Az udvar felőli részen az ablakok élükre rakott téglákkal voltak ideiglenesen befalazva, csak a konyhaablakba került egy kis ócska ablakszem, hogy legyen némi világosság. Az előszoba, a konyha be sem volt vakolva, és a vasbetonon jártunk, mert a mozaiklapokat is csak évek múlva rakták le Pákozdi bácsi

szakszerű munkájával. Villany, víz, külső vakolás, csatorna is csak a későbbi években lett. Ezekhez már én is mint kereső fél járultam hozzá, Apa szerint az épület összértékének 5 százalékával...” Így emlékezett Zoltán. Szövegét apró képző-, rag- stb. javításokkal idézem, mert testvérbátyám kiváló stílusérzékkel megáldott magyartanár volt ugyan, de ha sietve kellett levelet írnia, kicsinek nem nézett oda. Iróniáját igazolja az „egyensúlyérzékre” utaló mondata.

Fazekasék konyhájáról még el kell mondanom, hogy nem arról a manapság szokásos másfél-szer két-három méteres konyhaüregről volt szó, ez olyan háromszor öt méteres helyiség volt, amelybe összezsúfolva ugyan, de befért két ágy, szekrények, asztal, hokedlik s egyebek.

Már ekkor volt egy szép, nagy, nőtény farkaskutyánk, Lupu. Fazekaséknak is volt, és a másik szomszédunknak, Parraghéknak is. Az építkezés előtt s alatt hosszú láncra kötve őrizte az odahordott építőanyagot és más mozdítható értékeket. Az udvari rész már be volt kerítve, az utca felé is, a kert felé is. Éjszakára elengedte őt Apu, és Lupu vad ugatással rémisztett el mindenkit, aki csak bámészkodni megállt az építkezés közelében. Éjszaka együtt ugatott két szomszédjával. Leginkább Parraghék Hektor nevű hatalmas házőrzőjével szeretett duettezni, mert az hím volt, és még a drótkerítésen át is megkísérelte Lupuval a szerelmeskedést. Apa nagy bánatára Lupu vemhes lett, az udvarlói vagy ő maga kivájták a drótkerítés alját, s éjszaka otthagya az őrhelyét a kellemesebb szórakozás érde-

kében. Mikor aztán megszülte kis-kutyáit, engem annyira meghatott a kis kutyulik játékossága, hogy amikor az elsőnek a szeme kinyílt, „szonettet” írtam a nagy eseményről. Ennek első sora így hangzott: „Kinyílt a szemed, ó, kutyám!”

Művemet Apu közömbös bölintással nyugtázta, de a mindig jókedvű, hirtelen kacagású Fazekasék alaposan nevettek, amikor felolvastam nekik. Fazekas bácsi idősebb lánya, aki tanítónő volt, azóta is mulat, ha fölidézük korai költői művem első sorát. Nekem az ő tetszett belőle nagyon, a bicegő rímeken kívül ezt éreztem benne igazán költőinek. „Kinyílt a szemed, ó, kutyám! / látni fogsz te is, úgy biz ám! / Őrizd a házat, míg csak élsz, / sose riasszon meg a félsz.”

A többire, olvasóim szerencséjére, nem emlékszem.

(Folytatjuk)

*A szöveget gondozza és szerkeszti:
SZÜCS LÁSZLÓ*

Tragikomédiában élünk

Beszélgetés az alkotókkal a *Bányavirág* 50. nagyváradai előadása előtt

Kultúra

Az emberek és a társadalom iránti kíváncsiságának tudható be, hogy olyan témákat választ színdarabjainak, mint a munkanélküliség, alkoholizmus, szegénység, román–magyar konfliktus – mondta **Székely Csaba**, a kortárs magyar irodalom egyik legismertebb drámaírója, a *Bányavidék*-trilógia szerzője a július 11-i nagyváradai közönségtalálkozón. A *Bányavirág* jubileumi, 50. előadása előtt a szerzővel és **Hunyadi Istvánnal**, a produkció rendezőjével a várbeli nyári színházban **Bozsódi Nagy Orsolya**, a Szigligeti Színház irodalmi titkára és **Simon Judit** újságíró, a *Várad* folyóirat kritikarovatának szerkesztője beszélgetett.

Nagy öröm, ha ezekben a mai nehéz időkben egy produkció megéri az ötvenedik előadást. A *Bányavirág* nem csupán megérte az ötvenediket, de a közönség egyik kedvence is lett. A *Bányavakságot* ugyancsak szereti a váradi publikum. Mi a titka a sikernek, a népszerűségnek? – tette föl az első kérdést Bozsódi Nagy Orsolya. Székely Csaba elmondta: a darab nem követ semmilyen sikerreceptet. Nem mintha létezne tulajdonképpen sikerrecept. De azért van egy hollywoodi minta, nagyjából lehet tudni, milyen az a film, amit falni fog a közönség. Ebben a darabban semmi sem található az ilyesféle mintából. „Egy lehetséges válasz lehet az, hogy mivel ez volt az első darabom, megpróbáltam mindent beletenni abból, amit a drámaírásról tudok” – magyarázta a szerző. Hunyadi István arról beszélt, hogy nagyszülei falusiak voltak, és gyermekkorában sokszor találkozott falun azokkal a problémákkal, amelyekkel a darab is foglalkozik. Úgy gondolja, e témák (munkanélküliség, alkoholizmus, öngyilkosság, kilátástalanság) miatt annyira sikeres az előadás. Mindannyónknak van olyan ismerőse, mint a Féleszű Sánta Feri, illetve szembesültünk már életünk során hasonló gondokkal. A szerző elmondta: a tragikomikus hatás egyik velejárója, hogy keverednek egymással a tragikus és humoros elemek.

Székely Csaba arról is szólt, hogy a humor folyton változik, alakul, sokkal gyorsabban, mint a nyelv. A száz évvel ezelőtti poénok sokszor már döcögnek, nem biztos, hogy ugyanúgy hatnak. A 21. század elején a humorban feszegetjük a jóérzés határait. Olyan dolgokkal viccelődünk, amikkel nem lenne ízléses viccelődni. Ilyenek a halálnemek különböző formái, betegségek, emberek elesettsége. Most éppen ott tartunk, hogy ezekkel szabad viccelődni, ez a kortárs humor. De mindig jön egy cenzúra, és akkor visszaugrunk egy kicsit. Székely Csaba hozzáfűzte: másfelől a dolog lényege nem a humor, hanem amiről Hunyadi István beszélt: azoknak az embereknek a problémáit megmutatni, akikre nem szokott figyelni a társadalom – könnyedebb, humorosabb módon, amire jobban odafigyelnek. Hunyadi István elárulta: talán azért áll hozzá oly közel ez a műfaj, mert a tragikomédia tükrözi a legjobban az életünket. Az is elég tragikomikus, hogy maszkban kell ülni a nyári színház nézőterén. Székely Csaba megjegyezte: manapság tragikomédiában élünk. Lehetséges, hogy a tragikomédiák ezért működnek ilyen jól.

„A *Bányavirág* a *Bányavidék*-trilógia első darabja. Azután lett a *Bányavak-*

ság, aztán a *Bányavíz*. Míg a *Bányavirágot* és *Bányavakságot* szinte versengve játszották a színházak, a *Bányavíz*et nem nagyon játsszák. Miért van ez így?” – kérdezte a szerzőtől Simon Judit. „Ugye a témája adja magát a választ. A *Bányavízben* az egyik főszereplő pap. És papokról viccelődni manapság már nem szokás. Volt egy időszak ’89-ig és a kilencvenes évek elején, amikor lehetett papokról mondani bármit előadásokban, mivel éppen akkor volt egy ateista rendszernek a vége. Az *István, a királyban* is ki lehetett mondani olyasmit, hogy „szemforgató hamis papok”, meg ehhez hasonlók. Ma már ha egy pap az egyik szereplőd, akkor azt mondják, hogy te a kereszténységről akarsz ezzel valamit mondani, összekapcsolják a kettőt. Olyan időket élünk, hogy van egyfajta ki nem mondott etikett. Például hogy mit illik gondolni a kereszténységről, Istenről, más vallásokról, és mi az, amit nem illik. És a rendszer akkor fogad téged a kebelébe, ha te kinyilvánítod, hogy Isten segítségével nemzettél húsz gyermeket, vagy ha, mondjuk, kinyilvánítod, hogy te egy jó istenhívő ember vagy. Ha van az előadásodban egy pap, rád fogják, hogy vallás- vagy keresztényellenes vagy. Még akkor is, ha ez nincs így, csak el akartál mondani egy történetet. Ez veszélyesnek számít

színházak számára is, mert a közöniséget el tudja riasztani. Sok vallásos ember van, aki nem szereti az ilyen előadásokat” – foglalta össze a választ a szerző.

Ehhez képest a budapesti Radnóti Színházban óriási sikerrel ment a *Tíz* című Székely Csaba-darab, még díjat is kapott, pedig az előadás alapja a tízparancsolat. A szerző erre a fölvetésre reflektálva beszámolt arról is, hogy sok nézői levél érkezik. Volt, aki azt írta, a színház nem gondolt arra, hogy az előadásra vallásos emberek is beülnek, és sérti a vallásos érzéseiket a teátrum. Más azt mondta magáról, hogy ő ateista, és ha tudta volna, hogy ilyen vallásos darabra ül be, akkor nem veszi meg a jegyet. Ez két szélsőséges eset, és a közöttük lévő skálán még létezik

Bozsódi Nagy Orsolya, Székely Csaba és Simon Judit a nyári színházbéli közönségtalálkozón

egy csomó vélemény ezzel kapcsolatban. „Ez is azt mutatja, hogy általában a drámaíró nem akar nekimenni bizonyos intézményeknek, rendszereknek, tehát nem harcolni akar *valamivel* szemben, hanem *valamiről* akar mondani valamit.”

Az író számára nem feltétlenül az a legfontosabb, hogy nagyon aktuális témát vigyen színpadra, de vannak dolgok, amelyek különösen érdeklik. A metoo jelenség is foglalkoztatta, de nem tartozott azok közé, akik véleményt nyilvánítottak ebben a kérdésben, nem posztolt róla a Facebookon. Annyit tett, hogy nagyon figyelt. Őt eleve érdekli az emberi viselkedés. Az, hogy az emberek hogyan nyilvánulnak meg különböző helyzetekben, miként reagálnak. Úgy érezte, a metoo kapcsán előjön valami olyan probléma, amit eddigi életében nem látott, és figyelte az emberek reakcióit, meg azt, mi lesz ebből a társadalomból. Tervezte, hogy ír erről egy kétszereplős darabot, jeleneteket egy férfi és egy nő között, megmutatva minden oldalról a témát, de nem jött össze a darab. A járványhelyzetről részben azért nem ír, mert sok sci-fi mű létezik ebben a témában, s most belesöp-penve egy világjárványba, a valóság utolérte a fikciót.

Székely Csaba nyitottsággal és kíváncsisággal foglalkozik a román–magyar kérdéssel, a Székelyfölddel, a kereszténységgel, a melegek problémáival. Fontos-e, hogy a kortárs színház mindig tartsa azt a bizonyos tükröt a társadalom elé? – szól az újabb kérdés „Az a színház, amit én a legjobban szeretek csinálni, illetve nézni, olyan színház, ami azzal foglalkozik, amiben mi vagyunk. Az emberek és a társadalom iránti kíváncsiságomnak a megnyilvánulásaként nyúlok ezekhez a témákhoz. Amikor valaki elkezd valamilyen témáról írni, még nem biztos, hogy létezik egy szilárd véleménye az adott témáról. Viszont azáltal, hogy elkezd gondolkodni róla írás közben, a gondolatai alakulnak, fejlődnek. Jobban látja a problémákat, és mivel több típusú embernek a bőrébe kell belehelyezkedni, ezért több irányból is tudja megközelíteni azt az adott kérdést.”

Szó esett arról, hogy Székely Csaba kényes témákhoz is hozzájárul. Erdélyben a homoszexualitás is érzékeny téma. Az író elmondta: érdekes volt az *Öröm és boldogság* című előadás, amelyet Vásárhelyen készítettek az erdélyi melegek-

ről. Ha ugyanezt bármelyik nyugati országban bemutatják, nem lenne benne semmi különös. Itt viszont problémás volt bemutatni. „Sokan azt gondolják, ha melegek vannak a színpadon, az valahogy ragályos. Mit tudom én, hazamegyek és beviszem a nagybátyámat a fürdőszobába, vagy valami ilyesmi. Teljesen mindegy, miről szól, azt mondják rá, á, ezt nem. Egyébként ez látható volt az előadás történetén is. Amikor bemutattuk, a közönség még nem tudta, miről szól. Az első három-négy előadás telt házzal ment, hiszen az is egy szórakoztató előadás. Voltak papok is, akik megnézték, és ők is szórakoztak az előadáson. Aztán elterjedt a híre, hogy ez miről szól, onnantól kezdve megcsappant a közönség. Nem jött senki megnézni. Azt mondták: nem érdekel, hogy jó vagy nem jó, buzikat nem nézek. Ez a fajta attitűd olyan fal, amivel nincs mit kezdeni alkotóként. El kell fogadni, hogy ez van. Megpróbáltunk megmutatni valamit, és azok, akik voltak annyira naivak, és még nem tudták, miről szól az előadás, megnézték, és részesültek ebben a valamiben, a többiek pedig sajnálatos módon nem.”

Az erdélyiségünk, itteni létünk ábrázolása is afféle helyi érdekeltségű tabutéma, nehezen lehet tárgyalni róla úgy, ahogyan Székely Csaba teszi ezt például a *Bányavirágban*, fogalmazott Bozsódi Nagy Orsolya. Mire a szerző kifejtette: magához az alkotáshoz kell egyfajta ironia és önironia, hogy egyáltalán hozzáfogjon az ember. A nagyon komoly, fog-

gal-körömmel készített alkotások ritkán jók. Úgy gondolja, azok az alkotótársak, akikkel eddig volt szerencséje együtt dolgozni, kapukat nyitottak az erdélyi színházban. Vagy nyolc éve, amikor a *Bányavakság* bemutatója volt Marosvásárhelyen, még volt félelem a levegőben, hogy szabad-e nekik román–magyar témákról megnyilvánulni, nem lesz-e ebből baj. Aztán kiderült, hogy lehet erről beszélni. Hozzáfűzte: egyébként mindenről ez szokott kiderülni. A *Bányavíz* esetében is volt efféle félsz, amikor Budapesten bemutatták. De ha ízlésesen csinálják, akkor miért lenne belőle gond? És kiderült, hogy tényleg. Ha valami ízlésesen van megrendezve, nem azt nézik az emberek, hogy mi a téma, hanem a történetet, meg azokat az érzéseket, amelyek megvalósulnak az előadás során.

Ha megnézzük, mi mindenről beszélnek más országok színpadain, akkor azzal szembesülünk, hogy picit le vagyunk maradva, lett légyen az a téma a holokauszt vagy a kommunizmus. „Nem tűztem ki célul, hogy most behozom a nyugatiakat, hogy most mi is megcsináljuk, már azért sem, mert csak néhány éve járkálok Nyugatra a munkám miatt. Lassan megismerem, hogy ott hogyan játszanak, mit írnak. Még csak annyit erről: hozzászoktunk, hogy problémákról nem beszélünk, mert '89 előtt tilos volt problémákról beszélni. És ez megmaradt. A rendszer úgy nevelt, és mi is úgy szocializálódtunk, hogy nem nagyon szeretünk a gondokról beszélni. A magyar–román viszonylatban is nehéz problémákról beszélni. Még akkor is, ha tisztában vagyunk a mi közösségünk gondjaival, ne adj' isten vezetőink disznóságai-val. Nem illik erről beszélni, mert akkor a románok azt mondják, hogy a magyarok is ugyanolyanok, ugyanúgy lopnak stb. Szeretjük megőrizni a tisztaságot, hogy mi azért mások vagyunk. Ez egy rakás további problémához vezet. Például olyan polgármestereket választunk, akikről tudjuk, hogy nem igazán tiszták, de legalább magyarok, vagy legalább ilyenek vagy olyanok, ami nekünk tetszik. És aztán nekünk rossz. Saját magunk alatt vágjuk a fát azzal, hogy elhallgatjuk a gondjainkat. Azáltal, hogy a színpadon megjelennek bizonyos problémák, esetleg továbblépünk, teszünk egy lépést a jó irányba. Remélem” – fejegette Székely Csaba.

Ami a múlt újratárgyalását illeti, nem mindegy, hol élünk, milyen közösségi tereket hozunk létre. Egy országban, ahol

etnikailag, vallásilag, kulturálisan vegyesen élünk, fontos lenne a többiek érzékenységét is figyelembe venni, amikor rátesszük a kezünket valamire. Példának hozta fel a Marosvásárhely főterén található lovas Avram Iancu-szobrot. „Több-ször elmondtam már, ez nem szép dolog. A hetvenes években állították a szobrot, amikor nacionalista politika volt. Minden városban szimbolikus térfoglalás történt, az volt a fontos, hogy bizonyítsák a román ősiséget. Ma már viszont, 2020-ban nem ez kellene legyen, valamit kezdeni kellene, újragondolni ezeket a tereket. A román iskolákban Avram Iancu nagy román nemzeti hős. Azt a tényt, hogy az emberei lemészároltak több ezer civil magyart 1848–49-ben, egyáltalán nem tudják. Ez olyan probléma, amit meg kellene mutatni. Nem azt akarjuk, hogy Marosvásárhely vagy Kolozsvár (ahol szintén van egy Avram Iancu-szobor) csak magyar vagy csak román, csak ilyen vagy csak olyan város legyen, de mivel közösen élünk ezeken a helyeken, olyan tereket kellene kialakítani, ahol mindenki jól érzi magát. Nem jó érzés nap mint nap olyan tömeggyilkosok árnyékában sétálni, akik lemészárolták az őseinket. Néhány éve úgy tűnt, mintha volna valami javulás, a kibékülésnek volt egy csomó pozitív jele. Aztán a kolozsvári repülőteret is Avram Iancuról nevezték el. A mai nyugati szobordöntögetések kapcsán: ha írnék valamit erről, azt szorgalmaznám, hogy beszéljük meg, hogyan szeretnénk együtt, egymással élni. Az egymás mellett élésnél tudni kell,

melyek a fájó szimbólumok, problémás pontok. Az a lényeg, hogy beszéljük meg ezeket a dolgokat.” Magát a szobordöntés gesztusát, a szoborrombolást nem szereti az író. Ez olyan agresszív tett, mint egy rituális gyilkosság. A szobrok eltávolításának a híve. A problémás szobrokat nem kell ott hagyni, ahol vannak, hanem meg kell keresni nekik a megfelelő helyeket (például egy parkot, ahol jó sok fa takarja). El lehet helyezni egy szobrot máshová is. Ne érezzük azt, hogy valakik uralkodnak felettünk.

A váradi társulat egyébiránt jól érezte magát mindegyik *Bánya*-darab próbafolyamata során. „Rengeteget kacagtunk. Nagy összmunka volt. Mindenkinek személyessé vált az előadás, hozták az ötleteiket. Örömjáték minden alkalom” – mesélte Hunyadi István. Székely Csaba a beszélgetés végén arról mesélt: amikor színdarabot ír, olyan, mintha zeneművet írna. Figyel a ritmusra, az arányokra, a mondatok hangzására, a dialógusok dinamikájára, a témaismétlésre. Mind egyik darabjában megtalálható egyfajta zeneiség. „Persze nincs az a rendező, aki ezt figyelembe venné. Mindig van

valami más szempont, másképp történik, mint ahogy én elképzeltem.”

A tartalmas, jó hangulatú beszélgetés után következett az ötvenedik *Bányavirág* Ivánnal, Irmával, Illéssel, Ilonkával, Mihállyal, Féleszű Sánta Férivel, valahány esendő, szerethető figurával. Mert ünnepelni jó. A jubileumi előadás nézői ajándékot is kaptak. Fekete maszkot *Bányavirág* 50 felirattal (ha már tragikomédia az életünk) s a plakát kicsinyített mására tűzött ékköves karkötőt, a képen az idézettel: „A bányák mélyén, repedésekben, eldugva mások előtt, bányavirágok vannak, ha azokat valaki felhozná a felszínre, csillogni kezdenének.”

TÓTH HAJNAL

Mozis színház az Ipszilon rejtelseiről

A Szigligeti Színház 2019–20-as évadának utolsó bemutatója

Kritika

A járványügyi kényszerszünet után újra premierre hívta közönségét a nagyváradai Szigligeti Társulat. Mégpedig élő, online ősbemutatóra. Néhányan pedig nem otthon, a laptop vagy számítógép monitora előtt ücsörögve néztük az előadást, hanem részt vettünk a Sonnenfeld-palotában kialakított Szigligeti Stúdió fehér termében megtartott vetítésen. Jó érzés volt végre-valahára „színházba” menni. Még akkor is, ha ez inkább afféle házimoszis-színházi élmény lett. Színházi emberek és sajtósok gyűltek össze a június 21-én megtartott premierre. A járványügyi előírásoknak megfelelően lázmérés, kézfertőtlenítés után léptünk be a terembe. A maszkot is viselni kellett, a több mint kétórás élő előadás-vetítés után az udvarra lépve igencsak jólesett az esőszagú levegő – immár arcmaszk nélkül.

A Balogh Attila és Benedek Zsolt által jegyzett *Y* – többéves forgatókönyv-fejlesztést követően – olyan neves alkotók közreműködésével került műsorra, mint Kárpáti Péter konzul-

Eszter szerint a világ

Fotók: VIGH LÁSZLÓ MIKLÓS

lens dramaturg, Cs. Kiss Zsuzsanna jelmeztervező (2018-ban a Színházi Kritikusok Céhe a legjobb jelmez kategóriában díjazta), Rancz András, a speciális effektek UNITER-díjra jelölt szakértője, illetve Keresztes Gábor zeneszerző (az *Isteni műszak*, a *Drakulics elvtárs* és a *Békeidő* című filmek komponistája).

A beharangozó szöveg szerint a dráma egy fiatal lány, Naphegyi Eszter egyetlen napját követi végig, amelyben konfrontálódnia kell családjával és annak értékrendjével, saját képzelte identitásával és azokkal az illúziókkal, amelyeket eddig a valóságról alkotott. Az eseményeket szó szerint a főhős perspektíváján keresztül követhettük végig: a játékot és ennek képanyagát ugyanis a főszereplő fejére szerelt GoPro-kamera rögzítette. A látvány-élmény a sok fiatal által ismert és szeretett First Person Shooter, illetve POV (Point of View) játékokat idézte fel, hasonlítva a VR tapasztalatához is.

A produkció alkotóinak megfogalmazása szerint: „Ez a megoldás egy új történetmesélési technikára ad lehetőséget (ami egyébként nagyszerűen szervesül a dráma szövegével), emellett olyan vizuális hatások számára is teret nyit, amelyek használják

a nemrég felújított színház technikai lehetőségeit, viszont nagyon váratlan, újszerű összefüggésben. Formabontó játékmódra kínál lehetőséget a színészeknek is, azaz összességében elmondható, hogy egy olyan új színházi forma születik, amely egyszerre reagál a fennálló helyzetre, mégis képes megmaradni színháznak.”

Van egy lány, Naphegyi Eszter (Román Eszter), aki küszködik a világgal, meg saját érzéseivel. Kaotikus minden. Valami baj van a világgal. De mi volna, ha a végtelenhez mér-

*Eszter és a titokzatos Helga
(Trabalka Cecília)*

Miénk itt a tér?

nénk magunkat, a csip-csup dolgainkat? – tőpreng Helga (Trabalka Cecília), merthogy van egy másik lány is. Vagy Helga nem is létezik, csak illúzió? Mindenesetre jó vele lenni. Beszélgetni a *Mátrixról*, Tarantinóról, a *Mindenségről*, a szerelemről. Meg filmet készíteni vele, róla. Álom-, emlék- és fantáziaképek váltogatják egymást. Egy biztos: a bizonytalanság. Mi a valóság? És mi a képzelet játéka?

A család meg? Inkább hagyjuk. Vagy mégsem. Milyen egy normális família? Egy békésen induló családi ünnep még bármibe torkollhat, vitába, vérengzésbe, és mindenféle bonyodalmak tovább gubancolódhatnak. Eszter öccse (Tőtös Ádám) is megértésre vágyik. A testvérek megérthetik, szerethetik egymást, de mindegyikőjüknek megvannak a saját, külön bejáratú gyötrelmeik. Látszólag tökéletes családi-baráti kör. Kedélyes nagybácsi (ifj. Kovács Levente), Eszter anyjának bölcsködő barátnője (Kovács Enikő), pszichológus édesanya (Molnár Júlia), aki úgy „törődik” a lányával, hogy igazából a környezet sznobsága, a mit-szólnak-mások-tétel fontosabb. Közben senki nem ért (meg) senkit, csak a felszíneség, képmutatás dominál, a szeretetet inkább hagyjuk is. Mindenki nagyon önző. Úgy tűnik, Eszter filozófus édesapja (Kocsis Gyula) az egyedüli a felnőttek közül, aki mindig tud valami jót mondani, aki megértő és kedves. Vagy mégsem? És mi az az Y? A test mágiája, ami olykor fogódzót nyújt. Kapaszkodás, nyújtózás az ég felé. Vagy mi felé is? Látszatvalóság és

fantáziavilág. Mifene. Marad csak a szerelem vagy annak képzete, vad bulizás, modern tivornya, drogos mámor.

Hormonok az ivóvízben, klímaváltozás, környezetszennyezés, zombigeneráció, homoszexualitás elfogadása-elutasítása, elidegenedés, skizofrénia, párkapcsolat, szülő-gyermek kapcsolat, drogozás, nem utolsósorban a szerelem mibenléte, valamint az alkotás öröme-gyötrelme. Rengeteg mindent gyömöszöltek bele az alkotók ebbe az előadásba. Túl sokat is. A kevesebb több lett volna... Furcsa színházi kísérletezés jó színészi játékkal.

Jelenlegi Covid-nyomorította helyzetünkre is vannak reflektálások „finom utalásféléképpen”, nem csupán a plexi arcpajzsok viselése. A zárójelenet, a nagyszínpadi függöny föllibbenése után, szép és szívfacsaró mindenkinek a meghajlás az üres teremnek, aki szereti a színházat. Ezt megelőzően van egy kis mátrixos kék és piros pirulás kikacsintás is. És megannyi történettöredék, aprócska mozaik Eszter útkeresése során. Önmagára talál? Oldódik-e a szorongás? Ki lehet-e keveredni valaha a világ és az érzelmek zűrzavarából? Ki tudja? Talán az Ipszilon varázslata, rejtelve segít. Vagy mégsem.

TÓTH HAJNAL

Y

Játsszák: Román Eszter, Trabalka Cecília, Pitz Melinda, Molnár Júlia, ifj. Kovács Levente, Kovács Enikő, Tőtős Ádám, Gajai Ágnes, Sebestyén Hunor, Kiss Tamás, Kocsis Gyula

Írta és rendezte: Balogh Attila és Benedek Zsolt

Konzulens dramaturg: Kárpáti Péter

Díszlettervező: Golicza Előd

Jelmeztervező: Cs. Kiss Zsuzsanna

Zene: Keresztes Gábor, Moldován Blanka

Koreográfus: Györfi Csaba

Multimédia: Rancz András

Ügyelő: Vajda Zoltán

Súgó: Kerekes Barbara

KÉT VÉLEMÉNY VERES ERIKA DUETT A SÁRBAN* CÍMŰ KÖTETÉRŐL

HACSEK ZSÓFIA

Fülledt, fülbe sutogó szóló

A kávéházi asztalnál látszólag ketten ültünk, Benesóczky László barátom meg én, de társaságunknak volt egy harmadik tagja is. Még a beszélgetésünk elején az asztalra került Veres Erika *Duett a sárban* című kötete, és szokásos kacskaringós témaváltásaink közepette is rendre visszatértünk hozzá. Később László rávett, hogy írjunk mindketten kritikát a könyvről. Nem baj, kérdeztem, hogy te szoktál verseket írni, én meg ritkán? Hogy én csak a partvonalról figyelem a kortárs lírikusokat, te meg benne vagy mindebben? Úgy döntöttünk, hogy nem, hát László kritikája mellett lásuk, mit mondhatok a verseskötetről én, a kulturális antropológus.

Jó pár napig tartott, amíg egyáltalán felfedeztem, emésztgettem a vékonyka könyvet – és ennyi idő alatt sem jöttem rá, hogy pontosan mi a gyűjtemény szervezőelve. Afféle „best of” a szerző eddigi verseiből, amelyeket egy szerkesztő a leg-erősebbnek ítélt egy ilyen bemutatkozó kötetbe? Vagy ennél átgondoltabb a válogatás és az, ahogy a szövegek egymáshoz képest elhelyezkednek? Mindenesetre az első két (egy rövidebb és egy hosszabb) vershez azt jegyeztem fel: *erotikus*. Ez viszonylag egyszerű elv lehet: szexszel kell behúzni az olvasót még egy verseskötetnél is – sőt, pláne annál. A második vers egy karácsonyi asszociációt is elindított bennem, erre később még visszatérek.

Hamar beszippantott Veres Erika képi, nyelvi és ritmikai világa. Részben a fülbe sutogó hangulatú, egymásra zsúfolt képek és bátor szóalkotások, részben pedig az erős igék (pl. a *Hordozlak* kezdetű versben) remegtették meg a gyomromat: bármilyen eszközhöz nyúl is Veres, mindig ügyesen növeli a feszültséget egy-egy versen belül. Igaz, megesik, hogy az igék szerepét átruházza a jelzőkre vagy a befejezett igenevekre – utóbbira leglátványosabb példa a *Hét domb hátán* kezdetű, ahol a befejezettség talán az örege-

dést, petyhüdést hivatott illusztrálni: „*Pocakosra duzzadt immár a beléd hantolt baklavák negyvenöt fejezete. (...) Kiöblített mosollyal nézel könyvlapokra.*”

Ami a dinamikát illeti, Veres a legjobb karmesterek módján fokoz, visszacsitít, majd fokoz megint (*Üres padra ültünk le*), máskor meg a lehető legjobb helyen hagy ott egy crescendót (*búcsúcsók*). Az emelkedés-süllyedés szinte adja magát ennyi erotikus vershez, a ritmus pedig jó pár helyen bravúros; sorszíntén (*Ősz hajadba léha levél hull*), de költeményszinten is (*sármos pincér ingébe* kezdetű – ez szinte énekelhető). Egyébiránt Veres mintha tudatosan tartaná távol magát napjaink népszerű, gondolatritmusra épülő, megzenésíthető lírájától. Nem a dalok kötete ez, pláne nem a címben szereplő duetté. Férfihangot nem hallunk, sőt, csak annyit látunk a férfiből, amennyi ahhoz kell, hogy Veres, akit nem véletlenül hasonlítottam karmesterhez, felfedhesse a női szexualitás különféle dimenzióit. Egy ponton meg is lepődtem, hogy a *fülledt* szó először – és csak akkor egyszer – szerepel a kötetben (a *meграkodva színes szagokkal* kezdetű versben). Majd arra jutottam, hogy végül is az egész kötet fülledt.

* Veres Erika: *Duett a sárban*. Kalligram, 2019, Pozsony–Dunaszerdahely. A kötet megjelenését a Kisebbségi Kulturális Alap támogatta.

Mindezek mellett szembeötlött még a humor – a játékos képválasztás jó sok teret enged Veresnek, hogy kikacsintson, ironizáljon, vagy csak ne vegye túl komolyan önmagát. A szavaktól egész szerkezetek szintjéig megjelenik ez: ide tartozik a „böffenti szét”, a padödös-kispálos hatású, rím kedvéért kettévágott szó („elsötétül-ve”), a „kibelezett málna. sajt-süti tetején málna / úgy rajzolnék”, az „ide bepaszsol a katángkóró”,¹ vagy a „Géppuskás rendőrök figyelik, hova szarnak a galambok”. Azért is szükség van a humorra, mert a kötet gyakran billen el az évszakok, időjárás, illetve az ezekkel párhuzamba állítható emberi életszakaszok leírása felé (pl. ősz – ősz haj), ami akár közhelyessé is válhatna. Így viszont találkozhattunk például „őszes tésztaszálakkal bevont” mellkassal, amelyre vissza is utal a kötet a (csiga)tésztaszemű Borbála megidézésével.

Apropó visszautalás. A kötetbe mélyedve azt is vadásztam, hogy mely motívumok szerepelnek sokszor. A cigaretta, a szemafor,² a mecset, a hús, a szőr, a csiga, a kobold, a hajó és a vonat látványos példák erre, az évszakok és hónapok (főleg a többértelmű ősz) pedig még ennél is jobban átszövik a kötetet. Hasonló alapelem a víz, amely többnyire a szexualitás kontextusában vagy azzal összefüggésbe állíthatóan jelenik meg. Nyolcszor szerepel a tenger, négyszer a folyó, háromszor valamilyen egyéb folyóvíz, négyszer az izzadság, de olyat is találtam, hogy „átitta magát éji blúzomba”, vagy hogy „Elélveztem a zuhanyzóban. Titkosan fröcsögött mellemre a forró víz”. A virágok és egyes megnevezett virágfajták legalább ennyire egyértelműen kötődnek (a kollektív tudatban és itt is) a szexualitáshoz – bár a piros pipacs más kontextusban is megjelenik: mint háborúra emlékeztető szimbólum és az elmúlás hírnöke. A gyermek emlegetése néha az anyaság vágyát jelzi (vö. „feléd fordulva várják belső magjaim jöttödét”), máskor viszont annak hiányát („gyerekhangok tapadtak arcodra”).

Egyik nagy kedvencem a kötetben az a folyamat, amelyet az *Úl valami a válladon* és a *Hordozlak* kezdetű versek ábrázolnak. Előbbiben a gyermekszülés, utóbbiban a teremtés a kiindulópont, és mindkettőből (legalábbis az én értelmezésemben) a nemi aktusig jutunk el. Igen, a szüléstől a szexig, a teremtéstől a szexig. Egy olyan társadalomban, amely a nőkről ma is csak szexuális dimenziókban (szép-

ség, kívánatosság, szülés lehetősége) képes gondolkodni, nagyon fontosnak tartom, hogy női alkotók látványosan leválasszák egymásról a kettőt. A nő szexualitása létező és valid, de nem azonos magával a nővel, és legfőképpen nem azért létezik, hogy feltétlenül valami funkciója legyen: akár egy férfi kielégítése, akár egy gyerek legyártása. Ugyanehhez kapcsolódik a szinte már novellisztikus hangulatú *Ma találkoztam volt egy félelmetes úrral*, amely Ady disznófejű nagyurát idézi: az úr életcélja a gyermeknemzés, a nő viszont egyedül tér vissza a szállására, ahol aztán „elélvez a zuhanyzóban”. A klasszikus költők közül egyébként József Attila és Radnóti Miklós előtt is fejet hajt a kötet.

A versek közül kedvenceimmé lettek a *boltívek alatt kaszál a szél* kezdetű, valamint a két istenkereső: *A modern kor feslett virága vagyok*, illetve a *Krisztusom, elhagytalak* kezdetűek. Ezek ágyaznak meg ahhoz a bolyongásélményhez, amely a kötet vége felé lesz egyre meghatározóbb: mintha a társa-

1. Ez Christian Morgenstern *Das Böhmisches Dorf* című költeményéből azt a sort idézi fel, amelyből kiderül, hogy Korf úr csak azért utazott együtt a társával, hogy kijöjjön egy rím. Varró Dániel *Lemondás és remény mint lesz a náthában eggyé c.* versét is említhetnének például. „[...] mikortól hipochondria / meddig valóban nátha / sajnos már most tudjuk, hogy erre / mi lesz a rím, de hátha”.

2. A magyar nyelv szlovákiai változatában a szemafor 'közúti jelzőlámpa' jelentésben használatos.

dalmi szerepelvárások és saját önazonos énje között hasonulna meg a női lírikus. Lezárhatná akár ezzel is, kényelmetlen feszültséget hagyva olvasójára, ám Veres nem ezt teszi. Az utolsó két versben karácsonyi motívumok jelennek meg, akárcsak azokban a romkomokban, amelyekben a szerelmesek a történetív vége felé véletlenül pont az advent utolsó napjaiban vagy a szentestén találhatnak egymásra: „*karod, igen, / úgy teszed lapoc-kámra / hogy elkiáltja / magát suttogva / az összes ablak / kifelé / az ufóváros higgadt adventfényeibe*”; illetve: „*felépítettük az örökzöld műkarácsonyfát / és a székeljek drukkoltak / friss gyertyán olvadt faggyú / belenyomtam az ujjad*”.

De vajon nevezhetjük-e ezt megnyugvásnak, megbékélésnek egy olyan társadalomban, ahol az ünnepek elmúltával hat-

ványozottan szokott a fejünkre szakadni a sok megoldatlan közösségi és egyéni krízis? Veres Erika erre már nem keres választ, a karácsonnyal, az év végével első könyve is véget ér. Én azonban lelkesen figyelem majd, hogy mikor találkozhatok megint a nevével a könyvesboltok polcain, hiszen olyan témákat vetett fel ebben a kötetben (még ha nem is pamflet-szerűen, hanem a legkifinomultabb költői eszközökkel), amelyekről nemcsak érdemes, de kell is még beszél-nünk.

BENESÓCZKY LÁSZLÓ

Monológ a szárazulaton

Veres Erika neve nem csengett ismerősen, amikor levettem a Libri polcáról a Kalligram által kiadott könyvet. A fülszövegre pillantva már azt is tudtam, hogy nem csoda, hiszen ez az alkotó első verseskötete. 2006 óta publikál, érsekújvári születésű. Már miután belekóstoltam a művekbe, azt is olvastam az interneten, hogy emellett műfordító, és az Isztambuli Egyetem doktorandusza. A fülszöveg feletti fotóról fiatal, sötét hajú lány nézett vissza, szemében különös fénnel, mély, egyszerre intellektuális és érzelmes tekintettel.

A kötet borítója erőteljes női motívumokat és elhagyatás-történeti interpretációt jósol a kötetnek. Madarak röppennek fel egy magányos nőalakból, és tartanak az olvasó felé. Ez, később kiderül, mindössze egy sorra utal, amely a kötet kulcsmozzanatát tartalmazza.

A borító másik fülén Szabó T. Anna és Tóth Kinga sorait pillantottam meg. Ha lett is volna bennem kétség, hogy tényleg megvegyem-e a kötetet, itt majdnem minden elillant. Egye-

dül Szabó T. Anna megfogalmazása ingatott meg kicsit: zavarba ejti őt a keleties zsúfoltság, meghőkölteti az egymásra torló képek sokasága. Megijedtem, hogy szolomtalánításba botlok. De lássuk.

Veres Erika versei rövidek, és a kötet közepén található ciklust kivéve túlnyomórészt cím nélküliek. Mindig gondolkodóba ejtett, hogy miért nem adnak egyesek címet az alkotásaiknak – egy példa a jelenségre az elmúlt öt évből Fekete Richárd *Bányaidő* c. kötete is (JAK+Prae.hu, 2015). Míg Feketénél ez zavart, Verest olvasva szubjektív reveláció, hogy bizonyos verseknél nem lehet egy címbe lepárolni az adott vers esszenciáját.

A kötet első verse női alanyi lírában szól, profi, izzadságszag nélküli – nem rossz kezdés, gondoltam. Továbbolvasásra méltó. A további verseket olvasgatva viszont úgy éreztem, be lettem csapva. Veres – vagy a szerkesztői szándék – mintha nem akarta volna felfedni a kötet képeinek és asszociációs terének valódi gazdagságát, talán azért, lásd Szabó T. Anna sorait, hogy nehogy meghőköljön tőlük az olvasó. A képeket, amelyek a későbbi versekben mintha egy hiperaktív vulkánból törnének elő.

A Csillag Lajos által tervezett borító kitűnő munka, kifinomult, letisztult, mégis emberközeli. A kötet által a befogadót elgondolkodtató, megérintő intellektuális-érzelmi élményt viszont csak részben tükrözi. Nem találok benne Veres költészetének a vagányságát, szívósságát, a szerző abbéli munícióját, hogy a világtapasztalását olyan kreatív-kognitív-asszociatív szűrőkön folyassa át, hogy abból ilyen eredeti sorok vagy versszakok lehessenek, mint: „*unom unásni un*”, vagy majdnem közvetlenül utána: „*sajnos vadalmát termett kertünk / ékszer a béred / kihozták a kávét*”, hogy ezután egy könnyedén, csípőből kilőtt intertextuális utalást tegyen, „*szekszárdon vár rám a donna / barnája hirtelen spanyolra vált*”. Egy másik példa képszerkesztési módjára: „*fekete mennyezetről visszacsikorgó nap-narancs*”.

A sorok, sőt, néha a szavak egymásutánosságában értelem a szó szoros értelmében nincsen. Sokszor asszociatív kapcsolatok sem lehet felfedezni. Talán erre utalt a fülszövegben zsúfoltságként, egymásra torló képekként Szabó T. Anna. Mégis, Veres Erika nem az a fajta költő, akinél ez öncélú, értelmetlen passzió. Temérdek mondandót rejtő szókapcsolatok és képek ezek, és az egymásra hatásuk által keltett atmoszféra az, ami Veres költészetének ismeretetőjegye.

Önálló formanyelv kialakulását érzem a kötetben. Néhány vers pedig mintha Szócs Petrát juttatná eszembe, például a „*Ma találkozóm volt egy félelmetes úrral*” kezdetű. Egy-egy, nem elég eredeti kifejezésben döccen csak meg a kötet, például: „*a színek megszűntek létezni*”. Ha mérlegre rakjuk a négy-öt közhelyes kifejezést az eredeti szavak, szókapcsolatok burjánzó, robbanó özönével, természetesen nem kérdés,

melyik találtatik könnyebbnek. Veres költői nyelvénél dúsabbat és ötletekkel telibbet keveset találni a legújabb költőnemzedékben.

A Szabó T. Anna által is említett keletiesség nemcsak holmi hasonlat. A kötet első kétharmada török helyszíneket fest a versek háttéréül. Mint Simon Márton polaroidjaiban megbúvó távol-keleti szavak és szimbólumok, a török motívumok ennek a kötetnek is egzotikus ízt adnak (talán határozottabban egzotikus, mint Simonénak). A könyv harmadik harmadában már fizikai, sőt időbeni távolság is van emlékektől, egyre több a közép-európai otthon atmoszférájára való utalás, Pozsonyba beköszönt a nyár egy sármos pincérről, vagy hogy egy újbóli képszerű és zsigerbe hatolóan expresszív sort idéztek, „*a villamos / fázósan rázza hátát / a domborodó pozsonyi éj felé*”. Talán egy új szerelmet is megfest a láthatáron.

Duett a sárban – szól a kötet címe. Olvasatára egy egymást ragaszkodásig tépő pár agonizáló szerelmének képe jelenik meg. Kár, hogy a duettet és a sarat is nehéz kiérezni a kötetből. Az ősz férfi csak dinamikus fakuló, statikus emlékfoszlányokként van jelen, mintha polaroidfotókat nézegetne az olvasó. A kötet főszereplője, a nagybetűs férfi nem énekel duettet, nem mond semmit, ritkán cselekszik. A kötet második felében lévő versek pedig egy sárból kievickélt, megbékéltségében is asszociatív hiperaktív lírai ént mutatnak. Ez a lírai én már egy

szárazulatról tekint vissza a saras, mocsaras múltra. De talán ez a következetlenség legyen a legnagyobb baja a műnek.

Ez a kötet olyan, mint sosem kifogyni a témából egy barátal. A befogadás során történő, Szabó T. Anna által sugallt meg-megállás valóban szinte szükségszerű: hiszen képtelenség ezt a gondolkodásra, emlékezésre és érzésre inspiráló textust egy szuszra elolvasni.

A Duett a sárban néhány hibája ellenére kimagasló színvonalon megírt verseket mutat meg. Végezetül hadd álljon itt kedvenc részletem a könyvből, mindenfajta szándék nélkül, csak mert jólesik: „*későn érkezel. / széles havon úszik a béke. testével / lefed néhány aknamezőt; / holt lelkek átlóban kószálnak / matt lovakként a réten.*”

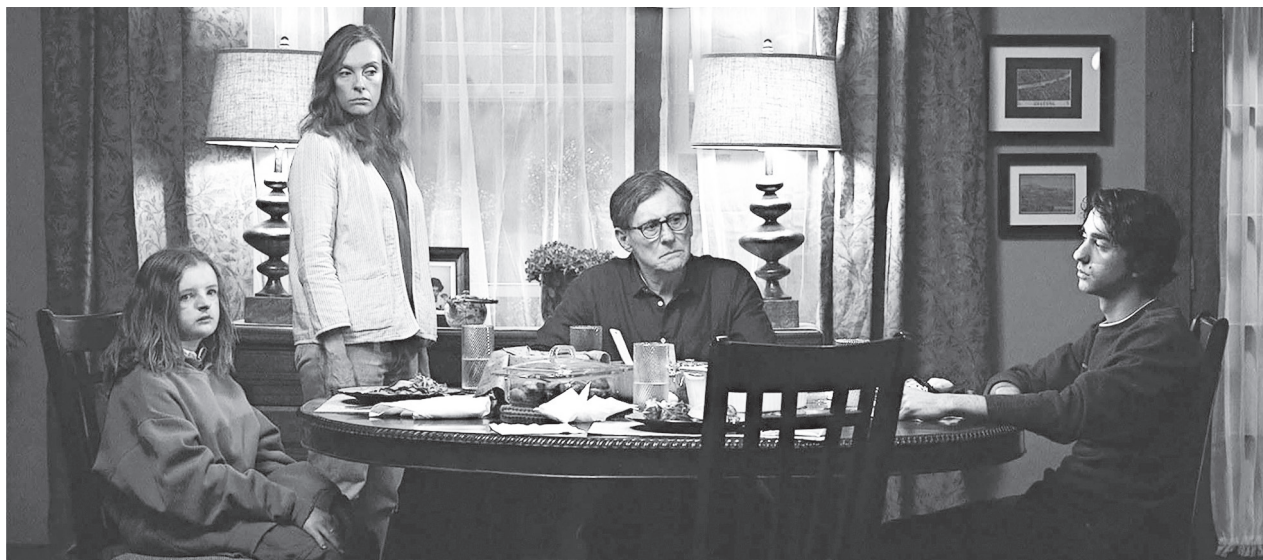
Családban marad

Ari Aster: Örökség (Hereditary)

Miután a 2018-as Sundance Fesztiválon zajos sikert aratott a kritikusok körében, elterjedt róla, hogy minden idők legfélelmetesebb horrorfilmje. Talán ez is az oka annak, hogy a későbbi mozis vetítéseken sok nézőnek csalódást okozott Ari Aster első nagyjátékfilmje. Ugyanis a folyamatos székből-kiugrasztó ijesztgetésre vágyó, túlstimulált plázaközönség jó része nem értékelte a valóban hátborzongató, mégis sokkal inkább családi tragédiára hajazó, fordulatos, végletesen kényelmetlen, az utolsó harmadára pedig szédítő szürrealitásba boruló mozit.

A Graham család története tragédiákkal és mentális betegségekkel terhelt. A matróna temetésén elidegenedett lánya, Annie (Toni Collette káprázatos), ha erősen próbálkozna, akkor sem tudna szívhez szóló, kedves búcsúbeszédet mondani, és valljuk be, egyáltalán nem próbálkozik. Férje, Steve (Gabriel Byrne) kissé furcsa kislányukkal, Charlie-val (Milly Shapiro hátborzongató) próbál foglalkozni a szertartáson, és

láthatóan senki nem teszi fel magában a kérdést, hogy hogyan lehetséges, hogy a potenciálisan halálos mogoróallergiában szenvedő kiskamasz életmentő gyógyszerét valahogyan sikerült otthon felejtetni. A nagyobbik gyerek, a 16 éves Peter (Alex Wolff) még egy átlag serdülőhöz képest is nehéz helyzetben van, amikor katasztrofálisan működésképtelen családja körében, vagy inkább ellenében, próbálja a saját életét élni. Mindeközben Annie a ház egy félreeső szobájában nyugtalan életük jeleneteit örökíti meg baba-házszerű miniatűrökben, s ezekről Pawel Pogorzelski megtévesztően kis mélységélességgel dolgozó, sokszor

Meleg családi vacsora. A Graham család tagjai kissé feszültek

makrónak tűnő, felső nézőpontú képeinek köszönhetően gyakran másodpercekig nem tudjuk eldönteni, nem a valóságot látjuk-e véletlenül.

A film szinte észrevétlenül csusszan át előbb nyomasztóba, majd nyugtalanítóba, hogy aztán a játékidő harmada körül egy váratlanul brutális csavarral hirtelen olyan sebességre kapcsoljon, amittől biztos, hogy hosszú percekig vissza fogjuk tartani a levegőt. A Petert érő trauma a nézőt is egyenlően sújtja, a (sajnos) felejthetetlen jelenetsor aláfestéseként választott állatias, véget érni nem akaró, fájdalmas üvöltés pedig már önmagában is díjat érne a főszereplőnek. Innentől kezdve a film egy pillanatnyi megállást sem enged: előbb a természetfölötti mutatja meg magát immár kendőzetlenül, a harmadik felvonásra pedig végképp elszabadul a – szó szerinti – pokol.

A bárányok hallgatnak 1991-es Oscar-díj-átadón aratott sikerekor sokan hajlamosak voltak azt gondolni, végre megnyílt egy kapu, és ezt követően mainstream, illetve szakmai körökben is elismerésre talál a horror műfaja. Nem így lett. A zsáner továbbra is inkább a függetlenfilm-fesztiválokon képes megtalálni értő közönségét, az Amerikai Filmakadémia csak hébe-hóba tesz egy-egy gesztust a horror irányába, a komoly elismerés ritka, mint a fehér holló, és akkor is általában egy jelölésben merül ki. Az *Örökség*, a döbbenetesen jó kritikák dacára, az egyik nagy mellőzöttje volt a tava-

lyi díjátadónak, pedig Toni Collette zsigeri, a természetestől a totális örületig terjedő skálán magabiztosan mozgó játéka sok versenyzőt leiskolázott volna. És a színészi teljesítmény, a műfajjal szembeni előítéleteknek némileg ellentmondva, nem öncélú, hiszen az *Örökséget* lehetséges akár teljes egészében szimbolikusan, a természetfeletti elemek mellőzésével, pusztán lélektani drámaként értelmezni, és ebben Collette-Annie kulcsszerepet játszik. Mélyen emberi, esendő karaktere és elsőprően erőteljes, magával ragadó játéka a film fő mozgatórugója.

Hogy az ijesztgetések hiánya ellenére miért is olyan nem múlón nyomasztó az *Örökség*, arról számtalan elemzést találhatunk az interneten, amelyek a megtévesztő hanghatások használatától a sötét zugokban elrejtett, csak tudat alatt regisztrálódó figurák felvillantásáig mindennel próbálják a zsigeri hatást magyarázni. Nyilván mindez közrejátszik: valamit bizony

A mosolygó arc mennyire megszokott egy temetésen?

tudnia kell egy alkotónak a szakmáról, illetve magáról a horrorról, mégpedig a Hitchcock-féléről ahhoz, hogy észrevétlenül úgy építsen fel egy filmet, hogy a közepétől kezdve a leghalkabb (hallottuk egyáltalán, vagy csak odaképzeltük?) nyelvcsettintés is heveny hidegrázást legyen képes okozni a gyanútlan nézőnek. Adjuk hozzá a makulátlan fényképezést és a fentebb már emlegetett képi játékokat, amelyek az első képkockáktól nemcsak bizonytalanságban tartják a nézőt, hanem el is emelik a történetet, hiszen ha nem tudhatjuk, mi történik a babaházban és mi a valóságban, a cselekmény időzjelbe kerül, a mágikus síkot nyugtalanítóan közel érezzük magunkhoz, és folyamatosan az a benyomásunk, hogy – nagyjából úgy, ahogyan Annie kukucskál befelé makettházainak nyitott falán – egy felsőbb erő figyeli, sőt, irányítja a szereplőket és a cselekményt magát. Azt pedig, hogy a furcsa, néha csak pillanatokra felvetett részletelemek – egy vidáman mosolygó arc egy temetésen, egy magába forduló, csendes gyermek megmagyarázhatatlanul erőszakos tette egy madárral szemben, az utca másik oldaláról vidáman integető ismeretlen – mire fognak kifutni, a legrutinosabb horrornézőnek sem lesz könnyű előre megfejtene. Mégis, mindez nem tudna működni, ha a természetfölöttit leszámítva nem lenne ez a komplex, szimbólumokkal és oda-vissza utalásokkal sűrűn

átszótt mozi önmagában is értelmezhető és átérezhető mint a feldolgozatlan traumák és a gyász hosszú távú hatásai, a felelősség és felelősségvállalás, illetve a súlyos, kényelmetlen és nem kívánt családi örökségek élvezboncolása, a kortárs horror meghatározó alkotása, amelynek sötétsége és tébolya a végestábla után is sokáig velünk marad.

NAGY ORSOLYA

ÖRÖKSÉG (HEREDITARY)

2018, USA

A forgatókönyvet írta és a filmet rendezte: Ari Aster

Fényképezte: Pawel Pogorzelski

Szereplők: Toni Collette, Alex Wolff, Milly Shapiro, Ann Dowd, Gabriel Byrne

Dittersdorfról, egy nagyvárad koncertsorozat nyomán

Nehéz felülmúlni az idei koronavírus-járvány hírértékét a pandémia miatt világszerte elmaradt közösségi zenei események elsíratásával, de azért lényeges néhány szót ejteni egy kulturális ellenpéldáról, egy mégiscsak létrejött és menet közben kibontakozott, sőt, különlegessé is vált, következetes felépítésű szabadtéri koncertsorozatról. A Nagyvárad Állami Filharmónia indította útjára a Nagyvárad Római Katolikus Püspökséggel együttműködésben, és a megújuló barokk palota kertje fogadta be június elejétől július végéig.

A filharmónia március 11-én, a járványügyi intézkedések kényszerű betartásával, közönség nélkül, a tervezettnél egy nappal hamarabb megtartotta az évad időközben utolsóinak bizonyult hangversenyét. Mivel minden kultúrarajongó megérezte a hónapokon át tartó elvonási tüneteket, évadpótló szándékkal, amint azt a járványügyi újraszabályozások lehetővé tették, szűkebb keretek között bár, de június 5-én, állami filharmónia kategóriában országos szintű (!) művészetkaranténi csendtörőként, a nagyvárad filharmónia újraindította koncertsorozatát, egy nappal megelőzve a szatmáriakat, egy-két héttel az összes hazai zenekart, és majd egy hónappal a magyarországi nyilvános komolyzenei koncerteket. Fokozatosan bár, szűk egyórás terjedelemben, a közönség számára kötelező maszkviseléssel, távolságtartással, testhőméréssel, de mégis felvillant valami fény a karanténba fullasztott kultúra alagútjának végén. A filharmónia arról is gondoskodott, hogy eleinte csak kisebb vonós vagy fúvós kamarazenei együttesekkel indítsanak, végül a két állandó karmesteren kívül lett meghívott dirigens és szólista is, majd versenymű, szimfónia. Szélesedett a repertoár korszakonkénti kínálata is, a barokk zenétől a szórakoztató kortárs filmmuzsikáig, így tehát mennyiségileg, igaz, olykor minőségileg is igen változatosá vált a két hónapos sorozat. A bérletüket korábban megváltók belépési elsőséget élveztek.

A püspöki palotakert végre kapott egy olyan kulturális-közösségi funkciót, ami megtöltötte mind fizikai aspektus, mind világi lelkeség szempontjából étellel, tartalommal.

Egyetlen koncertet sem illene kiemelni a két hónapos sorozatból, és főként egyetlen fellépő szereplőt sem, mivel a zenészek mindannyian a művészszeretet és közönség iránti lojalitásból az értékes zenei szórakozás újraélesztését szolgálták. Valami összefüggés mégis megragadta a figyelmem, mégpedig az, hogy a püspöki palota homlokzatára épp felkerülni készülő címer, a művészetpártoló egykori báró Patachich Ádám nagyvárad püspök rekonstruált emblémájának homlokzatra helyezése – Fekete Tibor képzőművész alkotása – épp egy olyan koncerttel volt csendes párhuzamban, melyen a horvát származású várad egyházi előjáró két kedvelt zenekarvezetője, Michael Haydn (1737–1806) és Carl Ditters von Dittersdorf (1739–1799) egy-egy szimfóniája hangzott el. Interpretációs minőségét tekintve sajnos ez volt az egyik leggyengébb láncszeme a koncertsorozatnak, azonban a repertoárválasztás tekintetében érdemes a fonalat tovább gombolyítani helyi kultúrtörténeti szempontból.

Romeo Rîmbu, a filharmónia állandó karmestere mindig is megfelelően tudta időzíteni műsorpolitikáját, zenei állásfoglalását. Bár olyan neves elődei munkálkodtak itt, mint Erich Bergel és Acél Ervin, akik gondos, évtizedes repertoárépítéssel nyomán vált igazán működőképes szimfonikus együttesé a nagyváradi zenekar, Romeo Rîmbu jókor, jó időben lépett színre, amikor a kilencvenes évek elején egy öt CD-ből állót sorozatot rögzített a váradiakkal az 1760-as években itt tevékenykedett Michael Haydn, Carl Ditters von Dittersdorf, illetve utóbbi koncertmestere, Wenzel Pichl (olykor Pichel) műveiből. A sorozatot felkarolta a londoni Olympia lemezkiadó, és elismerő nemzetközi kritikai visszhangja is lett. Előzményei vannak itt a lemezfelvételeknek, közvetlenül hozzátartozik a történethez, hogy a nyolcvanas években önfenntartásra kényszerített hazai filharmóniák többsége csaknem az utcára került állami támogatás hiányában, így például a lemezfelvételi honoráriumok végett virágzásnak indult az akkori bukaresti Electrecord kiadó, aminek számtalan, mára gyűjtői ritkaságnak számító, sokszor inkább mennyiségi, mint minőségi gyorstalpalással rögzített bakelit-lemez-szüleménye maradt fenn. Őrzök én is néhány ilyen relikviát, amelyeket még kolozsvári egyetemi éveimben, mai léptékben szinte banikéért vásároltam meg a zeneakadémiával szemközti antikváriumban. Keservesen szórakoztató olvasni ezeknek a hanglemezeknek a hátoldalán az ismertetőket, amelyekben Várad („Oradea Mare”) és zenei élete 18. századi hovatarozásának kényes témáját olyan „jeles” muzikológusok kerülgetik késélen táncolva, avagy egyenesen a román zenetörténethez annectálják különféle történelmileg hiteltelen szóvirágokkal – „pe meleagurile noastre”, „lucrarea scrisă pe teritoriul românesc” –, mint pl. Viorel Cosma, Romeo Ghircoiaşiu vagy Carmen Stoianov. Szerencsére akad kivétel is, az udvariasan fogalmazó Francisc László, azaz a kolozsvári László Ferenc professzor – ezt a lemezt épp a kolozsvári filharmonikusok rögzítették Dittersdorf műveivel, s borítójára merészen felkerült a '80-as évek akkori állapotát máig tükröző Körösvidéki Múzeum épülete.

Romeo Rîmbu és a Nagyváradi Állami Filharmónia zenekara június 25-én este előadta tehát a nagyváradi püspökség zenekara két és fél évszázaddal ezelőtt itt tevékenykedett két mesterének egy-egy alkotását: Michael Haydn 1788-ban

komponált háromtétéles Esz-dúr szimfóniáját (Sherman szerinti 34., MH 473) – sajnos billentyűs continuót mellőzve, valamint Carl Ditters von Dittersdorf ma ismert úgy 120 szimfóniájának egyikét, a szerző első komolyabb életrajzírója, Carl Krebs szerinti 95. számút, a későbbiekben aktualizált Grave-jegyzék által a1-esnek katalogizált 1770-75 körül keletkezett. Tehát egyik mű sem közvetlenül Váradhoz köthető, hanem a szerzők későbbi alkotóéveihez. Nyilván hagyománya van annak évszázadok óta, hogy Nagyváradról továbbállt az, aki a karrierjében valami jogos elismerést szeretne végre kiérdemelni. Michael Haydn innen Salzburgba kocsikázott tovább, s ott a 19 évvel fiatalabb Mozarttal is egy kottatartóból muzsikált, a már zenekari munkáiban is tetten érhető humorral és jó dramaturgiai érzéssel megáldott, színpadi műveivel Bécsben is sikereket elért Dittersdorf pedig Olmütz irányába tűnt tova.

Visszatérve a 18. századi Váradra, Patachich Ádám a korszak két kiváló zenekarvezetőjét (kapellmeister), 1760–62 között Johann Michael Haydnt, míg 1764–69 között Carl Ditters von Dittersdorfort, s velük együtt további kiváló európai muzikusokat hozatott tehát Nagyváradra. Az oszmánok területi visszaszorítása után a rekatolizáció korának folytatása is ez, Habsburg központi támogatással és irányítással. Persze az egyházi szolgálatú püspöki zenekar megerősítése mellett a későbbiekben ún. világi zenei luxusokat is megen-

gedett magának itt a váradi püspök, akárcsak több magas egyházi pozíciójú európai kortársa. Ekkor még nem állt a ma látható váradi barokk épületegyüttes, mely az 1780-as évek kezdetére lett készen, a székhely a jelek szerint a mai Szent László plébániatemplom elődje, illetve a városháza helyén egykor állott püspöki lak volt.

A palota méretei, az elhúzódó építkezések költsége és fontossági sorrendje magasabb fórumokon is megütközést keltett, és 1770-ben a királynő is megfogalmazta, hogy előbb a szemináriumot és a székesegyházat volna érdemes felépíteni, és csak utána kellene a püspöki palotát is befejezni. A kialakuló véleménykülönbség beszédes emléke az a helyi anekdota, miszerint a püspök és a királynő egyik találkozásakor Mária Terézia a palota méretei kapcsán gúnyosan megjegyezte: „Nagy ól ez egy disznónak, Excellenciás uram!” Patachich válasza sem maradt el: „Ketten is elférünk benne, Felség!” „A helyi szájhagyomány szerint a püspök áthelyezése előtt végül csak egy éjszakát aludt 1776-ban elkészült palotájában” – áll a korabeli Váradról egy városi legenda a Kalocsai Főegyházmegyei Gyűjtemények 2004-ben megjelent 4. kiadványában.

Szó, ami szó, Dittersdorf fokozódó színpadi zenei irányultsága és a püspöktől kapott, akkoriban igencsak kitüntetőnek számító alkotói és szervezői szabadsága később, úgy tűnik, a váradi zenekar feloszlásához vezetett. Ezt többféleképpen is magyarázzák, állítólag egyházilag meg nem engedett, azaz böjti időszakokban csaptak világzenei mulatságokat. Bunyitay Vince ezzel szemben így ír a történelekről *A váradi püspökség története* c. munkájának IV. kötetében, óvatosan, a szóbeszédnek átadva a tényfeltárást: „Patachich előszertetét a zene iránt tudja Váradon a hagyomány is, mely még mindig emlegeti, hogy Patachich Mária Terézia királynőnek karmesterét magához édesgette s elhozta Bécsből, amiért azután a királynő Patachichot tette el Váradról.” Ezt egy birodalmi vaskezű „főnöknő” szerteágazó elfoglaltságait és a váradi periféria távoliségát tekintve talán kissé túlzónak is tartom. De maga Dittersdorf is szolgál 1799-es „időskori” (ekkor volt 60 éves) visszaemlékezéseiben egy zenetudományilag nem feltétlenül hiteles történettel, ahol „szó szerint” visszaidézi Patachich püspökkel történt beszélgetéseinek egy részét. Ez alapján volt itt egy bosszú- és hatalomvágyó

kanonok (nevet nem mond), aki a fent említett böjti időszakai zenei bálozás D. szerint hamis vádjával, ismerős kifejezéssel élve „besúgta” egy korábbi pozícióharcú sérelem miatt Patachichot Bécsben, s a püspök a császárvárosi kivizsgálást és pozíciója megingását elkerülendő Dittersdorf megkérdezése nélkül hagyta jóvá 1769-ben a váradi zenekar feloszlását, egyik napról a másikra. Ráadásul ahhoz, hogy mindezt szegény Dittersdorf megtudja, az akkori körülmények között, lovas kocsin zötykölődve kellett elmennie Belényesbe (a püspökséghez tartozó birtokra), életrajzírása szerint egy reggel hat órától délután háromig tartó, azaz kilencórás úton. Nos, emlékeim szerint a közúti körülmények a közelmúltban sem voltak klasszissokkal fényesebbek ezen a bő 60 kilométeres útvonalon.

Dittersdorf visszaemlékezéseiből még annyi kiderül, hogy az akkori váradi zenekar 34 tagú volt, igaz, összesen 11 konkrét hangszeres zenész vezetéknevét képes felidézni (köztük „Pichelét” is), de mindebből mennyiségileg nem világlik ki egyértelműen az, hogy hány hivatásos alkalmazott muzsikus és hány alkalmi kiegészítő volt itt, pl. a püspökség más jellegű személyzete is érintett lehetett, ha valamilyen muzsikáláshoz vagy énekléshez konyítottak, úgy értem – kizárólag Dittersdorf írása nyomán –, hogy mondjuk, az inas vagy a cukrász is a beugorhatott a „bandába”. Az erdélyi származású Szacsvai-Kim Katalinnak (Zenetudományi Intézet, Budapest), nemcsak

e korszak kiváló zenei szakértőjének korabeli levéltári adatokra támaszkodó írásában (*The 18th century repertoire of the Hungarian catholic church ensembles*) több összehasonlító forrásból 1765-ből még 16, illetve 20+6 hivatásos szolgálatban álló zenekari tagot említ az akkori Nagyváradról, szőlőmokra lebontva, mindkétyszer összesen 6 hegedűssel. Ehhez képest a bécsi Hofkapelle 66 tagú zenei együttesében csak hegedűsből volt 23, Mannheimban 22, Salzburgban tizenketten húzták a hegedűvonót, Prágában pedig nyolc-tizen. Érdeemes lenne ezek fényében lehetőség szerint kicsit lazítani azon a várad melldöngetésén, hogy nagy európai zenei központok méretével vetekedő együttes működhett itt. Nem ártana megbogarászni tehát azt a bűvös 34-es létszámot, melyet utólag a nosztalgiaváradiak minden bizonnyal Legány Dezső (*A magyar zene krónikája*, 1962) vagy Staud Géza (*Magyar kastélyszínházak*, 1963) az idősödő Dittersdorf írásából átvett fordításainak utólagos közreadásaiból ismerhetnek, mivel ezek az adatok zenetudományilag némi kétkedéssel fogadhatók.

Sok kis adalék kaphatna itt még teret, például hogy Michael Haydnról egy félreértett korabeli fizetési lista miatt miért hirdették sokáig, hogy már 1757-ben Nagyváradon volt, miközben csak 1760-ban került ide, vagy hogy a visszaemlékező Dittersdorf miként fogalmazza meg az 1769-es zenekarosztatáskor városunk kultúrája iránti aggodalmát: „Nagyvárad újra a korábbi sivár pusztaság állapotába süllyed” (Staud fordítása nyomán) – ha nem is pont így történt, de azért sokat kellett még várni a nyugatra elvándorolt klasszicista Kleinmeistereket követően, hogy újra beinduljon valami igazán komoly zenekari tevékenység a hosszú távon vidékinek megmaradt Váradon.

Persze az sem mellékes, hogy miként szólhatott minőségleg ez a szűk egy évtizedet (1760–1769) megért helyi zenekar, amely nekünk már csak kultúrnosztalgiaiból is a

várad klasszikusok „aranycsapata” marad – bár erről is konkrét említést tesz Dittersdorf egy alkalommal, amikor a püspök jelenlétében megtartott próba alatt udvariasan leszólja az együttest a hamis hangokért, valamint a be nem tartott tempókért és hangértékekért. Mindenesetre ha a kortárs, 2020. június 25-i koncert hangzását kizárólag immanenciájában próbálnám is vizsgálni, a mai filharmónia-team sajnos a jelenkori minőségi várankozásokat alulmúlta. De az a fő, hogy részben visszatértünk valami várad történelemfoszlányhoz, és ha rövid időre is, illő helyére helyeztük a püspöki palota udvarán két, egykor Váradon alkotó jeles zeneszerző hagyatéktöredékét.

Befejezésként még csak annyit: a sors iróniája, hogy annak idején egy álarcos, azaz maszkos szabadtéri farsangi zenés felvonulás miatt jelentették fel és oszlatták szét a várad püspökség zenekarát Bécsben „rendetlenkedésért”, most, 251 év elteltével pedig épp a koncert időtartama alatti kötelező maszkviselés nélkül történe ugyanez a feljelentés Bukarestben, ráadásul mindkét ma létező ország központjából nézve Várad továbbra is mindössze periféria maradt...

TÓTH GÁBOR